

SYDTHY ÅRBOG
2017

Udgivet af:
Egshistorisk Forening for Sydthy

Redaktionsudvalg:
Jenny Kobberø, Syrenvej 3, 7755 Bedsted Thy, tlf. 51 31 64 35
E-mail: jennykc47@yahoo.dk

Rita Christensen, Gyvelvænget 2, 7755 Bedsted Thy, tlf. 20 36 11 88
E-mail: ritachristensen2@gmail.com

Helge Thinggaard, Klostergade 34, 7770 Vestervig, tlf. 97 94 12 42
E-mail: helge.thinggaard@hotmail.com

Grete Lund Nikolajsen, Ettrupvej 10, 7760 Hurup, tlf. 40 41 54 23
E-mail: grete.lund.nikolajsen@skolekom.dk

Bjarne Madsen, Astrupvej 6, 7755 Bedsted, tlf. 97 94 58 03
E-mail: agj410@sol.dk

Jens Handrup, Tøttrupvej 5, Koldby, 7752 Snedsted, tlf. 97 93 66 10 - 30 50 69 92
E-mail: handrup@outlook.dk

Egshistorisk Forening for Sydthy
(se side 124)

EAN 978-87-88919-39-4
ISSN 0900 2103

Forsidemotiv:
Den røde mand

Bagsidemotiv:
Et bådelaav i Agger. Malet af Thøger Jensen Ruby, Agger, i tiden 1910-1920

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Dantryk A/S - 97 95 20 00
Skriften er 10,6 punkt Focus

Omslaget er Antik Cover og papiret Profi Silk 115 gr.

Indbinding er udført af Centrum-gf

SYDTHY ÅRBOG

2017

Udgivet af

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	
<i>Redaktionen</i>	5
Den røde mand	
<i>Winni Østergaard</i>	6
Vilhelmsminde – proprietærgården i Ørum Sogn	
<i>Henrik Eriksen</i>	12
Vilhelmsmindevej 2	
<i>Thorning Christensen</i>	19
Masseudvandring fra Sydthy 1869-1910	
<i>Jens Handrup</i>	21
En fortælling om en udvandrер	
<i>Niels Møller Nikolajsen</i>	29
Familien Pallesgaard	
<i>Karen Pallesgaard Munk</i>	32
Kun een jenle seng	
<i>Gustav Nielsen-Refs</i>	44
Kirkegården, Hurup	
<i>Ole Bangsgaard Gyrupe</i>	45
Aspekter af Hurup bys tidligere historie	
<i>Bjarne Madsen</i>	55
En bondes beretning om livet i Thy	
<i>Lars Peter Pedersen Uhrbrand</i>	66
Æ Fattergoer, Ullerup	
Fattiggaarden, Ullerup	
<i>Adolf Handrup</i>	73
En kommunal institution, en gård og et familienavn	
<i>Jens Handrup</i>	81
Thybomålet gennem mere end 100 år	
<i>Torben Arboe</i>	84
Den autentiske feltmadras i Thinghuset i Vestervig	
<i>Hellmuth Seifert Toftdahl</i>	94
Historien om en stol	
<i>Helge Thinggaard</i>	98
Kræn Fink – fisker og signalmand i Agger	
<i>Gitte Jensen</i>	99
Sommerudflugt til Mors	
<i>Rita Christensen</i>	102
Kriks storhedstid – aftenarrangement	
<i>Rita Christensen</i>	105
Min tid som lærling på Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik	
<i>Henry Sö</i>	108
Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik	
<i>Jens Handrup</i>	112
Blodsøstre	
<i>Marie Markvard Andersen</i>	115
Fra museets arbejdsmark	
<i>Jytte Nielsen</i>	117
Egnshistorisk forening for Sydthy	
<i>Henrik Eriksen</i>	122
Kontakt til foreningen	
<i>Redaktionen</i>	124

Forord

Redaktionsudvalget

Kære læsere!

Egnshistorisk Forening for Sydthy blev stiftet i 1984. Formålet var at fremme den historiske interesse ved bl.a. at udgive skrifter og tilskynde til udgivelsen af sådanne. Det er baggrunden for årbøgernes udgivelser.

I redaktionsudvalget føler vi, at også årbogen for 2017, der er nr. 34 i rækken, lever op til denne formålsparagraf, idet bogen atter i år indeholder mange interessante beskrivelser fra en svunden tid. Som bogens forside har vi i år valgt et maleri af "Den røde mand" (Ove Georg Frederik de Moldrup). Læs nærmere herom i Winnie Østergaards spændende artikel, som findes i årbogen. Som bagside er valgt et maleri af et bådelaug i Agger, malet af Thøger Jensen Ruby, Agger, ca. mellem 1910-20. Se artikel i årbogen om Kræn Fink, Agger. Det formodes, at Kræn Fink er én af fiskerne på billedet.

I nogle områder i Sydthy, f.eks. Vestervig og Agger, er det nemmere at finde historisk materiale end i andre. Det er dog således, at vi i redaktionsudvalget gør alt for at dække hele området Sydthy. Det er derfor glædeligt, at vi i år har flere interessante fortællinger fra området omkring Hurup og Heltborg. Her kan nævnes

familiekrøniken om "Kirkegaarden", der lå vest for Hurup Kirke, og endvidere artiklen: Aspekter af Hurup Bys tidligere historie.

Derforuden indeholder bogen en spændende artikel om den store masseudvandring, hovedsageligt til USA, der skete i 1868-1910. Her kan man på et oversigtskort følge hvilke sogne i det gamle Thisted Amt, der var mest berørte af udvandringen. I den forbindelse kan også nævnes en fortælling af en nulevende person, hvis far var én af de mange, der rejste vestpå for at søge lykken.

For at årbogen kan være en tilbagevendende begivenhed, er vi i redaktionsudvalget afhængige af, at der modtages materiale fra alle, der gerne vil bidrage med en fortælling eller evt. har en ide til et emne, der ønskes belyst.

Redaktionsudvalget vil gerne hjælpe med opsætning og fremskaffelse af oplysninger, hvis dette ønskes. Det vil dog altid være skribentens holdninger, der kommer til udtryk i artiklen. Til slut en stor tak til alle skribenter, der har bidraget med artikler til årbogen for 2017.

Vi håber, at bogen igen i år er interessant læsning og ønsker god læselyst.

Havneparti fra Krik.

Den røde mand

Forfatteren til denne artikel er Winni Østergaard, der har skrevet en trilogi om Helvig Pedersdatter fra Refs.

Winni Østergaard er født 1942 i København og er uddannet lærer og journalist. I dag bor hun i Aarhus, er pensionist og foredragsholder.

Da jeg i 1966 flyttede sammen med min daværende kæreste, forærede hans mor ham et gammelt aneportræt. Billedet kaldte vi for "den røde mand".

Egentlig burde han have heddet "manden i den røde frakke", men det lød alt for omstændeligt. Vi vidste ikke, hvem han var, men syntes portrættet så sjovt ud i vores lille bohemelejlighed på Christianshavn. Desværre holdt forholdet til kæresten ikke, efter fem år skiltes vore veje, og jeg flyttede til Aarhus med vores søn. Da min tidligere samlever døde i 2013, arvede min søn "den røde mand", og sådan havnede portrættet på væggen i en lejlighed på Paludan Müllers Vej i Aarhus Vest. Min søn bekostede en mindre formue på at få billedet restaureret. Det blev rensat for århundreders tobaksrøg, ligesom den forgyldte ramme blev repareret. Ved den lejlighed fandt vi ud af, at manden hed Ove de Moldrup. Det stod bag på med sort blæk. Vi vidste godt, at min søns farmor var ud af Moldrupslægten. Hun havde et portræt hængende af den gamle bondeplager Peder Nielsen Mollerup fra Vestervig Kloster. Efter hendes død blev portrættet solgt til Heltborg museum.

Min svigerdatter har aldrig brudt sig om "den røde mand". Hun syntes, hans øjne fulgte hende rundt i stuen. Da min søn med kone og to børn flyttede til en større lejlighed i Aarhus Nord, blev portrættet stillet til side på gæsteværrelset. Der står det nu - til min store ærgrelse, men man skal jo ikke blande sig ...

I forbindelse med researchen til bøgerne om Helvig Pedersdatter læste jeg om Mol-

drupslægten, der residerede på Vestervig Kloster i 1700-tallet, men ingen steder var jeg stødt på navnet Ove de Moldrup. Efter min tidligere samlevers død arvede jeg min svigermors 14 fotoalbums, og da jeg sorterede billederne, blev jeg nysgerrig efter at finde forbindelsen mellem min søn, "den røde mand" og Moldrupslægten.

Jeg havde læst om Jens Laasby Moldrup, der arvede Vestervig Kloster efter sin far. Jeg vidste også, at slægten var blevet adlet i 1731, men i en håndbog over adelsslægter i Danmark stod der, at en Johan var blevet adlet. Havde Jens Laasby da to navne? Bogen nævnte noget om "den ældre linje" og "den yngre linje". Hvad betød det? Der stod også, at "den ældre linje" i Vestervig uddøde i 1842.

Der var ingen vej uden om, jeg måtte slide mig gennem et halvt århundredes næsten ulæselig 1700-tals skrift i kirkebogen for Vestervig, men det betalte sig. Jeg opdagede, at der omkring tretten år efter Jens Laasby Moldrups fødsel blev der født en lillebror ved navn Johan Rantzau. Ham var det, der var stamfader til "den yngre linje". Uden egentlig at vente noget resultat slog jeg hans navn op på nettet, og voila - dér fandt jeg alt, hvad jeg søgte. Jeg opdagede, at som slægtsforsker er man heldig, hvis man leder efter en adelig slægt. Selv om slægten Moldrup kun var såkaldt lavedelig og altså ikke tilhørte de gamle kendte adelsfamilier, så har utroligt mange medlemmer af slægten ledt efter deres aner og lagt oplysningerne ud på nettet - blandt andet efterkommere fra USA, Canada, Norge og Tyskland.

Slut med at støve gennem snørklede kirkebøger. Et tryk på knappen og jeg kunne læse, at Johan Rantzau var major og boede på gården Brandtlund syd for Vejle. Han var blevet gift med en Catharina Elisabeth de la Mare, og parret havde tre børn, hvoraf den yngste hed Ove Georg Frederik de Moldrup. "Den røde mand" var altså et af Peder Nielsen Mollerups mange børnebørn. Nu havde han fået identitet, og snart havde jeg stykket hans livshistorie sammen:

Major og strandinspektør

Ove Georg Frederik de Moldrup blev født den 10. juni 1747 og fik ikke nogen let start på livet. Hans mor døde, da Ove var knapt halvandet år gammel. Også for hans to ældre søskende har moderens død været en stor sorg. Det drejer sig om den 10-årige Mette Marie Lucie og den 7-årige Hieronimus. Moderen blev kun 34 år.

De tre søskende voksede op på gården Brandtlund syd for Vejle sammen med deres far. Han giftede sig ikke igen, så de tre børn er blevet opdraget af forskellige tjenestepiger eller husjomfruer. Men faderen levede heller ikke længe. I 1762 døde han 51 år gammel. Mette Marie Lucie har da været 23, Hieronimus 20 og Ove 14 år. Skiftet efter faderen findes i Koldinghus Rytterdistrikts Skifteprotokol og viser, at Cornet (officerselev) Hieronimus arvede 1038 rigsdaler, Junker (ung herre) Ove Georg arvede 1079 rigsdaler, mens datteren Mette Marie Lucie måtte nøjes med 449 rigsdaler.

Måske har børnene besøgt familien på Vestervig Kloster, eller de har i hvert fald kendt hinanden, for efter Johan Rantzaus død overtager en Peder de Moldrup gården Brandtlund ved Vejle. Han er ældste søn af Jens Laasby Moldrup og dermed fætter til de forældreløse børn. Det er ikke til at vide, om der har været kærlighed med i spillet, eller om det har været en praktisk foranstaltning. Faktum er, at fætter Peder gifter sig med sin kusine Mette Marie Lucie, og parret bor nogle år på Brandtlund, hvor deres ældste børn - to piger - kommer til verden.

I 1765 overdrager Peders far Vestervig Kloster og Ørumgaard til sin søn, og den unge familie i Vejle sælger Brandtlund og flytter til Thy. Hieronimus flytter med, og han lever resten af sit liv i det nordjyske. Da der senere ses unge sønner af familien Moldrup på Herlufsholm i Sorø, kan det meget vel tænkes, at den forældreløse teenager - Ove - tilbringer nogle år på den gamle kostskole. Derefter indleder han som sin far en militær uddannelse. Da en barnløs onkel dør i 1766, arver den 18-årige Ove igen en større sum. Han beskrives da som *Underofficer ved Det falsterske Fodregiment*.

Så går der mange år, før vi igen hører om

ham. Det sker, da han den 18. maj 1785 - i en alder af 38 - gifter sig med den 29-årige Christiane Elisabeth Sophie Juul. Ove er da løjtnant ved Det sjællandske Regiment. Parret bliver gift i Garnison Kirke, der ligger på det indre Østerbro i København. Som 90 procent af datidens danske brude er Christiane gravid ved brylluppet. Dog endnu ikke synligt. Parrets første barn, Johan Rantzau, bliver født den 1. november 1785. Blandt fadderne til dåben er der flere medlemmer af familien von Scholten. Ikke så mærkeligt da Oves niece, Catharina Elisabeth Moldrup, 19 år gammel er blevet gift med kaptajn Casimir von Scholten. Parrets søn nummer to hedder i øvrigt Peter von Scholten og skal senere blive generalguvernør på De vestindiske Øer. Men det er en helt anden historie, som ikke skal berettes her. Allerede 10 måneder efter den første søn får parret Ove og Catharine Elisabeth Juul endnu en dreng. Han får navnet Peter efter sin oldefar i Vestervig. Ikke Peder med blødt "d" - et navn, der i hovedstaden måske har lydt for jysk og bondsk.

Ved folketællingen i 1787 kan man i Møntergade 46, i Rosenborg Kvarter, møde Ove og hans hustru, desuden to små sønner samt en moden tjenestepige. I 1789 bliver parret forældre til en pige, som de kalder Cathrine Lovise, og to år senere kommer endnu en pige, der får navnet Anna Christine. Ved dåben ses det, at Ove er avanceret. Nu har han titel af kaptajn.

Der er åbenbart blevet for trangt i Møntergade, for i 1793 køber Ove et hus i Store Magleby på Amager. Han har også fået ny stilling og er blevet tolder og strandinspektør.

Store Magleby blev kaldt Hollænderbyen, fordi kong Christian den Anden engang i 1500-tallet inviterede omkring 180 hollændere herop. De skulle dyrke grøntsager til københavnernes, Amager skulle være hovedstadens køkkenhave. Kirkebogen i Store Magleby blev derfor i mange år skrevet på hollandsk. Huset, som Ove de Moldrup købte, var faldefærdigt, så det blev bygget om og fik navnet "Elisenborg" efter fru, som åbenbart er blevet kaldt ved sit mellemnavn Elisabeth, eller bare Elise. Huset står den dag i dag og benyttes som ungdomsklub.

Mens familien bor i Store Magleby, får parret endnu to børn, døtrene Cathrine Elisabeth i 1793 og Maria Lucie i 1796.

Efter seks børn er det slut, men da er fru en også næsten 43 år. Ved folketællingen i 1801 bor der på Engvej 2 i Store Magleby syv personer: *Afskediget Løjtnant med Kaptajns Karakter, Tolder og Strandinspektør med kongelig Gage, Ove de Moldrup, hans kone Christiane Elisabeth, de tre yngste døtre, en moden tjenestekarl og en ung tjenestepige. At Ove står beskrevet som afskediget kan skyldes alder. I 1801 er han 54 år.*

Jeg ved ikke, hvad der bliver af den ældste søn og den ældste datter. De bliver ikke konfirmeret i Store Magleby som de fire andre børn, så jeg gætter på, de er døde. Parrets anden søn, Peter på 15, konfirmeres i år 1800 og bliver formodentlig derefter sendt til Herlufsholm med henblik på en senere karriere inden for militæret.

Da Ove de Moldrup i 1807 fylder tres, har han måske bestilt et portræt af sig selv. I betragtning af at hans farfar, bondeplageren Mollerup i Vestervig, ser skydende og storagtig ud på et gammelt stik, har barnebarnet Ove et venligt og næsten lidt forsagt udtryk i ansigtet. Men hans mine kan selvfølgelig have ændret sig, når han udførte sit overvågningshverv på stranden. Desuden anes der måske et strejf af arrogance i hans blik. Han ser ikke gammel ud på billedet, men håret er hvidt. At blive tidligt hvidhåret er et træk, der skal gå gennem slægten helt til i dag.

Da *Frøken Cathrine Elisabeth* bliver konfirmeret i 1808, tituleres *Ove Major*. Det kan undre, at han som afskediget kan avancere, men Danmark er 1807-08 i krig med englænderne, så man må tænke sig, at Ove har været genindkaldt og i den anledning er blevet forfremmet. Da *Frøken Maria Lucie* bliver konfirmeret i 1812, nævnes forældrenes navne og titler ikke længere.

Ove de Moldrup dør i 1816 i en alder af 67. Fru Christiane Elisabeth bliver gammel. Ved folketællingen 1834 bor hun som 80-årig enke, inderste og *majorinde* i Store Magleby, dog ikke længere i "Elisenborg". Hun dør to år senere.

Ingeborg Wibolt og Wilhelm de Moldrup.

Regimentskvartermesteren

Der er stadig langt fra 1836, da portrættet af Ove de Moldrup efter enkens død bliver pillet ned fra væggen i Store Magleby, til min kæreste 150 år senere hænger det op på væggen i vores lejlighed på Christianshavn. Så her er historien om portrættets videre skæbne:

Uden tvivl har Oves ældste søn, der kalder sig Peter Juul de Moldrup, arvet billedet af faderen. I 1836 er han 50 år og tituleres kaptajn og regimentskvartermester, dvs., det er ham, der sørger for soldaternes udrustning og forplejning. Han bor i Bagsværd, har været gift to gange og har otte børn i alderen 20 til 1 år. To tjenestepiger og en huslærer tager sig af børneflokket. Det kan hurtigt konstateres, at Peter har været glad for unge kvinder. Hans første kone er kun femten år ved brylluppet. Da hun efter fire fødsler dør som 24-årig, efterfølges hun af en kvinde på tyve, der ligeledes efter fire fødsler dør som 27-årig.

Jeg kan forestille mig, at den midaldrende kaptajn og kvartermester ofte har kigget på sin fars portræt og misundt ham hans stabile tilvæ-

relse. Men giftefærdige kvinder er der nok af, så i 1840 indgår Peter sit tredje ægteskab. Han er da 53 år og bruden 25. Hurtigt kommer der fem børn efter hinanden, hvorefter Peter Juul de Moldrup dør 60 år gammel. Selv om det ikke har været nogen spøg at sidde enke med fem børn under skolealderen, kan man måske lidt kynisk bemærke, at mandens død har været hustruens held. Hun når en alder af 70.

På nettet kan jeg konstatere, at flere af den store børneflokk er sejlet over Atlanterhavet for at søge lykken i det fremmede, blandt andet bliver en søn købmand i San Fransisco og får ni børn.

Overkrigskommissæren

Peter Juul de Moldrups ældste søn fra det første ægteskab, Frederik Emil, arver "den røde mand". Ved faderens død i 1846 er Frederik Emil i fuld gang med en karriere inden for militæret, hvor han opnår titel af overkrigskommissær. Hvad sådan et job helt præcis indebærer, er det svært at finde ud af. Ifølge ordbogen er det en højere embedsmand under militærforvaltningen eller - som der står: *Senere blot titel for tidligere militære*. En fire år yngre bror, Carl Wilhelm, ses at være dræbt ved slaget ved Fredericia den 6. juli 1849, og der er al mulig grund til at formode, at også Frederik Emil har deltaget i Treårskrigen. Som sin farfar gifter han sig sent. 38 år gammel indgår han ægteskab med den 30-årige Amalie Havn og får et lukrativt job som kontrollør og regnskabsfører ved en klædefabrik i Usserød i Nordsjælland. Det er imidlertid ikke en hvilken som helst klædefabrik, men Den militære Klædefabrik. I betragtning af at Danmark inden for en periode på 16 år deltager i to krige, og at alle soldater skulle have nye uniformer, har maskinerne på fabrikken sjældent stået stille. På et tidspunkt var der beskæftiget flere end 700 arbejdere, heraf halvdelen børn. I dag er der museum i bygningerne.

Man skulle tro, at Frederik Emil har skævet til sin fars turbulente liv og besluttet, at sådan skulle *hans* egen tilværelse ikke forme sig. Familielivet i embedsboligen i Usserød ser da også roligt ud med sat, borgerlig soliditet. I lø-

bet af ni år føder Amalie Havn fire børn, to drenge og to piger.

Når børnene har kigget op på portrættet af "den røde mand", har Frederik Emil sikkert fortalt om deres farfar, som kæmpede mod englænderne, ligesom han selv har kæmpet mod preusserne. Helt uden sorg har familielivet dog ikke været. Den ældste datter dør som 24-årig af ukendte årsager, i hvert fald nævnes hun på en liste over "mærkelige dødsfald" i 1881, uden at det i øvrigt nævnes, hvori det mærkelige består. Den yngste datter bliver gift med en landmand på Aalborgegnen, den yngste søn slår sig ned som landmand i Argentina, mens den ældste søn bryder slægtens tradition. Han går *ikke* ind i militæret. Han må dog som sin far have haft flair for tal og regnskaber.

*Karen Margrethe de Moldrup og sønnen
Jens Branner.*

Hovedkassereren

Efter Frederik Emil de Moldrups død i 1883 skifter portrættet af "den røde mand" endnu engang bolig. Vilhelm Havn de Moldrup bliver hovedkasserer i forsikringselskabet Kgl. Brand. Som sin far venter han længe med at gifte sig.

Først som 43-årig ægter han en 29-årig datter af en bankdirektør fra Nakskov, Ingeborg Wibolt. Og nu er vi kommet så langt i historien, at der findes fotografier af familiemedlemmerne. Dette yndige bryllupsbillede fra 1904 af Vilhelm og Ingeborg fandt jeg i min svigermors album.

Parret bosætter sig i et villakvarter i Klampenborg og får fire børn, to drenge og to piger. De tre ældste kommer hurtigt efter hinanden, mens den yngste ser verdens lys ti år efter de andre. Da har fru Ingeborg nået en alder af 44. Endnu engang møder vi en kvinde, der bliver tidligt enke. Da Vilhelm dør i 1925, er børnene henholdsvis 18, 17, 15 og 5 år. Selv om han har

sørget for en god pension til sin hustru, så børnene kan blive boende i deres barndomshjem, må de alligevel ud at tjene til livets ophold som relativt unge. Senere immigrerer de to sønner til USA, mens den yngste datter bliver gift med en dansk konsul og flytter til Shanghai. Tilbage er den ældste datter, Karen Margrete Eline Havn de Moldrup, som i 1966 bliver min svigermor.

En trofast muse

Som ung kontorassistent giftede Karen Margrethe sig med en fuldmægtig, der drømte om at blive forfatter. Karen Margrethe var en kvinde med ben i næsen, hun opfordrede indtræn-

Slægtstavle til historien om Ove de Moldrup

Peder Nielsen Mollerup (1651-1737) stamherre til Vestervig Kloster, adles 1731 og Mette Laasby (1676-1750) 13-14 børn

Jens Laasby Moldrup (1697-1771) ældste søn og stamfader til "Den ældre linje"

Johan Rantzau de Moldrup (1710-1762) søn nr. 3*: stamfader til "Den yngre linje"

Peder de Moldrup (1735-1787): Jens Laasby Moldrups ældste søn, arver Vestervig Kloster og Ørumgaard, bliver gift med sin kusine, Johan Rantzaus datter, Mette Marie Lucie)

Ove Georg Frederik de Moldrup (1747-1816) søn af Johan Rantzau

Peter Juul de Moldrup (1786-1846) ældste, overlevende søn af Ove de Moldrup

Frederik Emil de Moldrup (1817-1883) ældste søn af Peter Juul de Moldrup

Vilhelm Havn de Moldrup (1861-1925) ældste søn af Fredrik Emil de Moldrup

Karen Margrethe Havn de Moldrup (1906-1993) ældste datter af Vilhelm Havn de Moldrup

Jens Branner (1933-2013) eneste barn af Karen Margrethe og H.C. Branner (1903-1966)

Ian Bo Branner (1966 -) søn af Jens Branner og Winni Østergaard (1942-)

* En søn nummer 2 Niels Moldrup (1698-1766) blev aldrig gift, boede hele sit liv på Vestervig Kloster og blev ikke adlet sammen med sine to brødre. Årsagen kan muligvis være, at han har haft en form for handicap.

gende ægteemanden til at forfølge sine drømme. Ved ihærdig og konstant opbakning gjorde hun det muligt for ham at trække sig tilbage til en ø i Storebælt. Her begyndte han - overladt til skrivemaskine og ensomhed - sin forfattervirksomhed og opnåede gedigen succes i sin tid. Hans navn var H.C. Branner. I det miljø han tilhørte, var man kunstner med stort K og betegnelsen "borgerlig", var den værste, man kunne sætte på folk. Karen Margrethes lavelige herkomst var nærmest lidt af en vittighed.

Parrets eneste barn - en søn - fik sin fars efternavn, og dermed forsvandt Moldrupnavnet

fra vores familie. Sønnen Jens blev senere rejssende journalist. Da jeg mødte ham i 1965, var han lige kommet hjem fra flere måneders ophold i det daværende Sovjetunionen og Indien. Vi flyttede sammen, og min svigermor fik mulighed for at slippe af med noget af sit lavelige arvegods. Hun nævnte aldrig, hvem "den røde mand" var. Måske vidste hun det ikke.

Når mit seksårige barnebarn spørger, hvem manden på billedet er, glæder det mig at kunne fortælle, at han er hendes fire gange tipoldefar, at han hed Ove, og at hans farfar ejede et gods i Vestervig.

Vilhelmsminde

- proprietærgården i Ørum Sogn

Af Henrik Eriksen, Bedsted

På en tur fra Bedsted til Lodbjerg har jeg tit drejet af på Vilhelmsmindevej for at nyde den fantastiske udsigt over Ørum Sø. En lang gul bygning med store træer i haven skiller sig markant ud på denne vej, hvor ellers bygninger fra husmandsbrug står tilbage som minde om en svunden tid. Hvad er historien bag den lange gule bygning – Vilhelmsminde? I bøgerne var der ikke megen hjælp at hente, derfor måtte jeg på nettet for at finde gamle skøder og folketællingslister for gårdene i Ørum Sogn samt Google persondata. Heldigvis rummer nettet også de gamle matrikelkort. Jeg kunne nu gå i gang med at nedskrive historien om en proprietærgård, der kun eksisterede i 67 år.

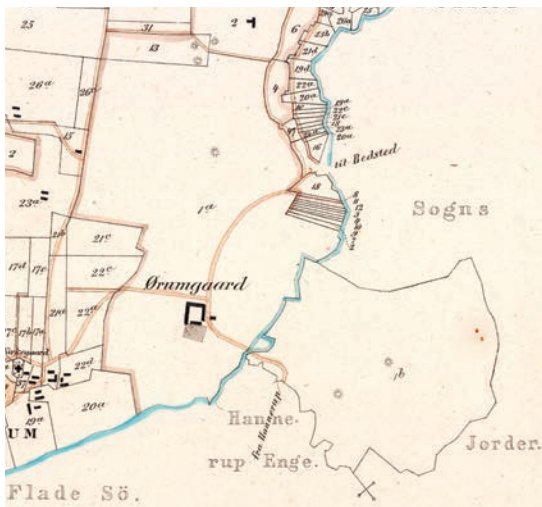
*Vejen gennem Vilhelmsminde mod nord, stuehuset til højre og avlslænger til venstre.
Ukendt år.*

Vi kan ikke studere Vilhelmsmindes historie uden at se på ejerskabet bag Vestervig Kloster og Ørumgaard/Ørum Hovedgaard i begyndelsen af 1800-tallet. I 1803 kom Frederik Vilhelm Eyber, 23 år gammel, fra Sachsen til Danmark – nærmere bestemt til Vestervig Kloster. Her købte han den vestlige del det gamle Vestervig Kloster, også kaldet Vestervig Nordergaard. Han kunne åbenbart købe gården kontant, hvilket gjorde, at lokalbefolkningen

mente, at pengebeløbet måtte stamme fra en tysk krigskasse, som rygtet sagde, han var flygtet med. På Ørumgaard gik en dejlig pige, Bolette, født i Brede 1780. Hendes far, Niels Nielsen Schack, der kom fra Lemvig, havde i år 1800 købt Ørumgaard. Eyber og Bolette Schack bliver gift d. 18. juni 1809 og overtager ved faderens død i 1810 Ørumgaard. Vestervig Kloster er nu solgt. De får 8 børn – 6 drenge og 2 piger. Nr. 5 i søskendeflokken er Frederik Julius Lebrecht Eyber født d. 23. sept. 1817. Han bliver hovedpersonen ved etablering af Vilhelmsminde i 1857. Frederik J. L. Eyber møder som ung Hansine Olesen (f.1824) fra Gudum Kloster, og de bliver gift i 1850. De bosætter sig på Skibstedgaard, hvor de får 2 drenge. Den ældste Christen Leopold, født i 1851, bliver den sidste Eyber på Vilhelmsminde – mere herom senere. Tilbage til Ørumgaard – den første Eyber, Frederik Vilhelm Eyber, dør i 1857. Ørumgaard bliver i den forbindelse delt i 2. Carl Frederik Ferdinand Eyber (nr. 6 i søskendeflokken) overtager Ørumgaard med 33 tdr. hartkorn, og Frederik Julius Lebrecht Eyber overtager udflyttergården Vilhelmsminde på 14 tdr. hartkorn (ca. 130 ha). Frederik og Hansine flytter fra Skibstedgaard til Vilhelmsminde med de 2 drenge. De 14 tdr. hartkorn ligger i Ørum Sogn, Stathove/Ørumhove, Storkjær/Lodbjerg og Bedsted Sogn (Bolettesminde). Sammen med gården fulgte "halvdelen af Ørum Kirke med dens tilbehør og korn- og kvægtiende samt halvdelen af sognets kongekorntiende".

Der var nu ansat 1 lærerinde samt 5 tjenestekarle og 3 tjenestepiger – det var et stort sted! Senere på året blev Eyber-familien forældrene til Christen Vilhelm Lebrecht Eyber – deres 3. søn.

Folketællingen for Vilhelmsminde i 1860 viser følgende:

Kortudsnit af Ørum Sogn, 1816: Ørumgaard matr.nr.1a, Vilhelmsminde matr.nr 1b af Ørumgaards Jorder.

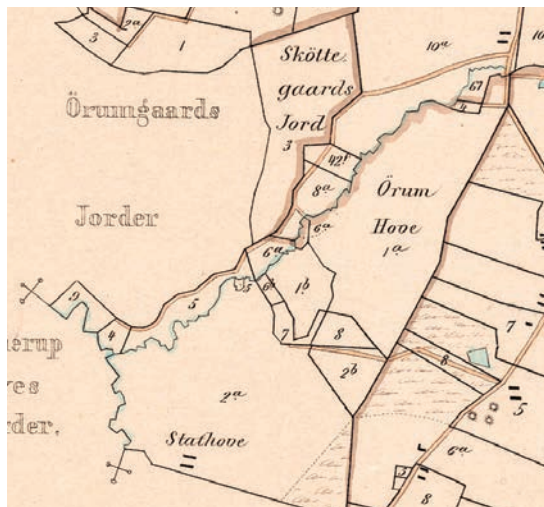

Fig. 2b: Kortudsnit af Bedsted Sogn, 1816: Skottegaards Jord, Ørum Hove og Stathove.

1	Anders Eger	22	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
2	Hansine Olesen	29	gfl.	Hansine Olesen	Hansine Olesen
3	Anders Eger	9	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
4	Anders Eger	4	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
5	Anders Eger	24	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
6	Anders Eger	28	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
7	Anders Eger	18	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
8	Anders Eger	12	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
9	Anders Eger	17	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
10	Anders Eger	25	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
11	Anders Eger	27	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
12	Anders Eger	21	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
13	Anders Eger	19	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
14	Anders Eger	16	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
15	Anders Eger	14	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
16	Anders Eger	13	gfl.	Anders Eger	Anders Eger

Folketællingen for Vilhelmsminde i 1870 viser følgende:

1	Anders Eger	22	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
2	Hansine Olesen	29	gfl.	Hansine Olesen	Hansine Olesen
3	Anders Eger	9	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
4	Anders Eger	4	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
5	Anders Eger	24	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
6	Anders Eger	28	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
7	Anders Eger	18	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
8	Anders Eger	12	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
9	Anders Eger	17	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
10	Anders Eger	25	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
11	Anders Eger	27	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
12	Anders Eger	21	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
13	Anders Eger	19	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
14	Anders Eger	16	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
15	Anders Eger	14	gfl.	Anders Eger	Anders Eger
16	Anders Eger	13	gfl.	Anders Eger	Anders Eger

Nu er Hansine Olesen blevet "Madamme"; familiefaderen er stadig proprietær. Den ældste søn, Leopold (18 år), er nu forvalter. Der er stadig en lærerinde ansat på Vilhelmsminde, selv om kun Christen Vilhelm Eyber er i den skolepligtige alder (9 år). I folketællingen har de 10

tjenestefolk fået titler som husjomfru, stuepige, kokkepige, bryggerpige, forkarl, tærsker, trediekarl, kreaturrøgter og tjenestedreng.

Frederik J. L. Eyber og Hansine Olesen sælger Vilhelmsminde i 1888 til den ældste søn, forvalter Christen Vilhelm Leopold Schack Eyber. Jordarealet er udvidet lidt i forhold til 1857. Der er købt lidt jord i Lodbjerg Klit samt Helligsø. Halvdelen af Ørum Kirke samt dertil hørende korn- og kvægtiende er stadig under Vilhelmsminde. Frederik Eyber og Hansine Olesen får tinglyst, at de kan blive boende på livstid i stuehusets søndre ende med bl.a. følgende ydelser: Sønnen skal stå for både den udvendige samt indvendige vedligeholdelse. De kan fraflytte og atter flytte ind så ofte, de finder det godt. Måske ønskede de at gå på omgang hos børnene!!!!!! De kunne benytte sig af havens produkter. Hvert år skulle der leveres 50 læs skudstørv a 20 snese pr. læs fra mosen i Bolettesminde ved Bedsted samt dagligt 3 pottes nymalket mælk, (når de havde bopæl på gården). Desuden var sønnen Schack forpligtet til at køre forældrene med en solid tospænder vogn samt efter forlangende med deres egen lukkede vogn. Prisen på gården samt de forskellige ydelser/bidrag blev sat til kr. 70.050. Desuden blev det bemærket, at sønnen hvert år skulle

betale Tandrup Hovedgaard kr. 8 eller 4 rigsdaler for Skottegaards Jord. Jorden ligger, der hvor Vilhelmsmindevej nr. 1 (delvis nr. 3) ligger i dag. Samme bemærkning er med i skødet i 1857. Jeg har trods ihærdig eftersøgning ikke kunnet finde flere oplysninger om historien bag Skottegaards jord.

Folketællingen for Vilhelmsminde i 1890 viser følgende:

Højstgjæver Bille Søren		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.	
Højstgjæver Bille Søren		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.	
1.	Bille Søren	1890	1	1890	1	1890	1	1890	1
2.	Bille Søren	1890	2	1890	2	1890	2	1890	2
3.	Bille Søren	1890	3	1890	3	1890	3	1890	3
4.	Bille Søren	1890	4	1890	4	1890	4	1890	4
5.	Bille Søren	1890	5	1890	5	1890	5	1890	5
6.	Bille Søren	1890	6	1890	6	1890	6	1890	6
7.	Bille Søren	1890	7	1890	7	1890	7	1890	7
8.	Bille Søren	1890	8	1890	8	1890	8	1890	8
9.	Bille Søren	1890	9	1890	9	1890	9	1890	9
10.	Bille Søren	1890	10	1890	10	1890	10	1890	10

Bemærk: På optællingsdagen er der ingen forældre på gården – er forældrene i en periode hos en af de andre sønner? Antallet af tjenestefolk er gået noget tilbage.

Eyber var også med i ejerskabet af Flade Sø og Ørum Sø, der var på 2000 tdr. land. Forsøget med at pumpe vandet ud fra Flade Sø og Ørum Sø var gået i gang i maj 1872, og området var næsten tørlagt 4 måneder senere. Dog var der stadig 2 små vandhuller i det "tørlagte" område. Kvæg i hundredevis græssede på de tørlagte arealer og høstakke i massevis kunne ses i de første år efter tørlægningen. Senere fulgte nogle dårlige år med misvækst og sygdom blandt kreaturerne, og de lokale bønder mistede interessen for projektet. Området blev efterhånden kun brugt til høslet og tørlægningskonsortiet gik konkurs. Brødrene Clausen fra Holbæk får i marts 1883 tinglyst skøde på ejendommen. Tilsyneladende opgiver de først udtørringen af Flade Sø og måtte til slut også opgive en udtørring af Ørum Sø. Alligevel køber S. Eyber søerne sammen med fætterten Chr. Eyber/Gl. Ørumgaard, H. Lützhøft/Tandrup, G. Fuglsang/Søvang, og møllejer Chr. Jessen, Morup Mølle, med hver 2/14 dele. Købmand Bach, Vestervig og Joh. Leegaard/Rosvang, gaardejer Niels Leegaard/Fuglsang og forbjerg/sognefoged Thøger Sørensen, Agger, køber hver 1/14 del. Købesummen var kr. 41.000. Formålet med købet af søerne kendes ikke, men fiskeri, jagt, rørskeer og høslet vil være

gode bud. Søerne var kun i hænderne på de lokale lodsejere i 13 år. 2. marts 1908 blev søerne solgt igen. Salgsprisen var på kr. 62.000 – en pæn fortjeneste på 13 år! Køberne (lokale lodsere) fik dog med i slutsedlen, at "forpligtelsen til leverance af fjordfisk til de fattige i sognet faldt bort". En nærmere beskrivelse af hele projektet findes bl.a. i "FLADE SØ i kulturhistorisk perspektiv" udarbejdet for Nationalpark Thy og Museum Thy af cand. mag. Mie Buus.

Christen V. L. Eyber var ungkarl, da han købte Vilhelmsminde af forældrene, men i 1896 (45 år gammel) bliver han på Frederiksberg gift med Birthe Marianne Østergård. De får i 1897 et barn sammen, Lebrecht Ludvig Schack Eyber. Marianne dør i 1916, og i 1917 gifter Eyber sig med Gudna Marie Nicoline Schreuder.

Folketællingen for Vilhelmsminde i 1901 viser følgende:

Højstgjæver Bille Søren		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.		Ejendomsnr.	
1.	Bille Søren	1901	1	1901	1	1901	1	1901	1
2.	Bille Søren	1901	2	1901	2	1901	2	1901	2
3.	Bille Søren	1901	3	1901	3	1901	3	1901	3
4.	Bille Søren	1901	4	1901	4	1901	4	1901	4
5.	Bille Søren	1901	5	1901	5	1901	5	1901	5
6.	Bille Søren	1901	6	1901	6	1901	6	1901	6
7.	Bille Søren	1901	7	1901	7	1901	7	1901	7
8.	Bille Søren	1901	8	1901	8	1901	8	1901	8
9.	Bille Søren	1901	9	1901	9	1901	9	1901	9
10.	Bille Søren	1901	10	1901	10	1901	10	1901	10

Der er nu 11 personer på Vilhelmsminde. Bemærk, nu er Eyber-parret husfader/gårdejer og husmoder i folketællingslisten. Af ansatte er der 4 piger + 4 karle/mænd. Peder J. og Peder Chr. Jensen fra 1834 og 1841 må være stabile medhjælpere trods alderen.

Vilhelmsminde o. år 1900.

I marts 1906 sælger Eyber Vilhelmsminde (minus Bolettesminde) til Marcus Clod Jørgensen fra Strandbjerggaard ved Humlum for kr. 124.000,-.

Eyber beholder Bolettesminde (2 skp/1/4 alb) frem til december 1907, hvor han sælger Bolettesminde til en hjemvendt amerikaner, Peter Christian Mikkelsen, for kr. 8.000. Lidt for tidligt, fordi brændselspriserne steg med 175 % under 1. Verdenskrig. Den lille parcel (1/2 alb) i Helligsø sælges først d. 17. juni 1918 for kr. 450. Han er nu bosiddende i Thisted, og titlen er partikulier (person, der lever af sin formue). Samme dag sælger han en ejendom i Tygstrup for kr. 14.200. Her er der 6 skp/1fdk/0 alb. Ejendommen er købt d. 20/6 1907 – altså efter salget af Vilhelmsminde.

Ørum Kirke fik selveje pr. 1/7 1910.

Ejeren af Vilhelmsminde, Markus C. Jørgensen, er nu landmand, og hustruen er husmoder – det går nedad - titelmæssigt! Han har en forvalter: Jensenius Jensen samt 1 elev og 1 ung pige samt 5 tyende – i alt 14 personer i husstanden.

Marcus C. Jørgensen sælger i 1916 Vilhelmsminde. Hovedparcellen på 64 ha. med bygninger sælges til Jens Thomsen Lund Larsen. Jorden i Stathove/Ørumhove samt enkelte parceller i Ørum sælges til 9 forskellige personer. Jorden i Stathove/Ørumhove er beliggende bag en ca. lige linje fra Horsfeldvej 4 til Horsfeldvej 16 og vespå ned til Handrup Å og Habæk.

Købere til jorden ud over Jens Thomsen Lund Larsen: (se fig. 2a og 2b)

Stathove/Ørumhove: Købmand Johannes Worm (1a), Chr. Olesen Hansen (1a+1b), Jens Laustsen Pedersen (1f+2e), Søren Anton Nielsen (1d) og Jeppe Jensen Harboe (2a). Ørum By og Sogn: Peter Nielsen Leegaard (1æ), Anton Larsen (1ø), Kr. Damsgaard (1aa) og Kristian Pedersen (1ab). J.T.L.L. køber i 1918 1aa tilbage fra Kr. Damsgaard.

Den samlede pris: 156.329. Fortjenesten er

på ca. kr. 32.000 i løbet af 10 år. Jorden i Lodbjerg er dog i mellemtiden solgt fra! Måske skulle C. Jørgensen havde ventet lidt med at sælge, da fødevarerne under 1. Verdenskrig steg med ca. 85 %.

Kort om husmænd og udstykning af husmandsbrug:

I 1919 blev der vedtaget en række nye jordlove, som fik stor betydning for husmændene. Fremover skulle brugene have en sådan størrelse, at familierne kunne leve af dem. Mens 1899-ordningen havde bygget på traditionelt selveje, indførte 1919-lovene et nyt begreb: jordrentebruget/statshusmænd. Det indebar, at staten kunne oprette husmandsbrug på egen jord, hvortil de enkelte husmænd fik såkaldt brugsret og dermed rådighed over jorden mod at betale en årlig jordrente til staten.

De husmandsbrug, der blev oprettet i 1919-1955, var som regel så store, at en sparsommelig familie kunne leve af bruget. Der var også en interesse i at intensivere landbrugsproduktionen i landet, så produktionen og eksporten kunne øges. Loven i 1919 medførte oprettelse af 5.000-6.000 nye husmandsbrug. Med jordlovene af 4. oktober 1919 kunne man også låne 9/10 af byggesummen.

Efter vedtagelsen af 1919-lovene eksisterede de 2 brugstyper side om side, brugene på privat indkøbt jord efter 1899-loven og dens efterfølgere jordrentebrug/statshusmænd efter 1919-lovene.

Husmanden kunne vælge. Han kunne købe jorden i det frie marked normalt gennem en udstykningsforening og få lån fra staten svarende til 90 pct. af købesummen for jorden og udgifterne til opførelse af bygninger.

Han kunne også erhverve jorden fra Jordfonden. I så fald betalte han ingen kontant købesum, men forpligtede sig i stedet til at give Jordfonden en uaføselig prioritet i jorden og betale jordrente heraf. Derudover kunne han få lån svarende til 90 pct. af byggeomkostninger.

Dette er den meget korte version af historien bag tilblivelsen af de mange tusinde husmandsbrug i Danmark efter 1919 – nu skal vi tilbage til Vilhelmsminde, hvor Jens Thomsen Lund

Larsen i 1916 var blevet ejer af hovedparcellen på 64 ha. i Ørum Sogn.

Familien Lund Larsen fotograferet i haven o. 1920.

Der er ikke så meget proprietærgård tilbage over Vilhelmsminde, men en folketælling i 1921 viser trods alt, at ægteparret har 5 medhjælperere boende: 2 piger og 3 karle.

No.	Navn	Alder	Sex	Profession	Boet
1	Jens Thomsen Lund Larsen	47	M	Landbruger	1120
2	Helene Larsen	45	F	Hustru	1120
3	Soc. Andsgaard Larsen	18	M	Arbejder	1120
4	Soc. Hans Larsen	17	M	Arbejder	1120
5	Anders Larsen	16	M	Arbejder	1120
6	Helene Larsen	15	F	Hustru	1120
7	Soc. Thomsen	14	M	Arbejder	1120
8	Anders Larsen	13	M	Arbejder	1120
9	Helene Larsen	12	F	Hustru	1120
10	Soc. Anders Larsen	11	M	Arbejder	1120
11	Soc. Hans Larsen	10	M	Arbejder	1120

I september 1923 besluttede Jens Thomsen Lund Larsen at sælge Vilhelmsminde til Landbrugsministeriet for kr. 110.000. Med den solgte ejendom var der bl.a. 6 kakkellovne, 1 komfur og 2 gruekedler. I skødet stod der også, at jordlovsudvalget straks var berettiget til at foretage de nødvendige opmålinger, når høsten var overstået med henblik på udstykning af gården. Jens Thomsen Lund Larsen flyttede herefter til Brydbjerg Møllegaard ved Bedsted.

Underskrevne køber var landbrugsminister (1920-24) Thomas Madsen Mygdal, der fra 1926-29 var statsminister i Danmark. Han var bl.a. kendt for ordene: "Lad falde hvad ej kan stå" – en god liberalist/venstremænd!

I 1924 kunne man så begynde at lave købekontrakter/skøder på de 9 parceller – der står "købekontrakt" i skøderne, selv om jorden blev lejet. Jorden blev sat til en vurderingssum.

Vilhelmsmindevej 1: Ingvar Kristian Andersen overtager parcellen 3a af Stathove/Ørumhove/6,1 ha. Bemærk: Afgiften på Skottegaards Jord er der stadig!

Vilhelmsmindevej 3: Kristian Jensen Sørensen overtager parcellerne 1ad af Ørum Hovedgaard og Sogn samt 3b af Stathove/Ørumhove/6,3 ha. Bemærk: Afgiften på Skottegaards Jord (3b) er der stadig!

Vilhelmsmindevej 5: Niels Kræmmer Pedersen overtager parcellerne 1ae og 1ak af Ørum Hovedgård og Sogn samt 3c af Stathove/Ørumhove/8,4 ha. Køberen overtager bygninger (Vilhelmsminde) på lodden for en købesum af kr. 5.000.

Vilhelmsmindevej 7: Ingvar Kristian Petersen overtager parcellerne 1af Ørum Hovedgaard og Sogn og nr. 3d af Stathove/Ørumhove/6,6 ha.

Vilhelmsmindevej 9: Johannes Yde Nielsen Hove overtager parcellen 1ag Ørum Hovedgaard og Sogn/6,7 ha.

Vilhelmsmindevej 11: Andreas Nielsen overtager parcellerne 1aa og 1ah af Ørum Hovedgaard og Sogn/7,5 ha.

Vilhelmsmindevej 13: Ole Bak Kristensen overtager parcellen 1ai af Ørum Hovedgaard og Sogn/7,3 ha.

Vilhelmsmindevej 2: Peter Kristian Hansen overtager parcellerne 1b og 1al af Ørum Hovedgaard og Sogn/6,8 ha. Her anføres, at Houmands Høj fredes, hvis Nationalmuseet ønsker det.

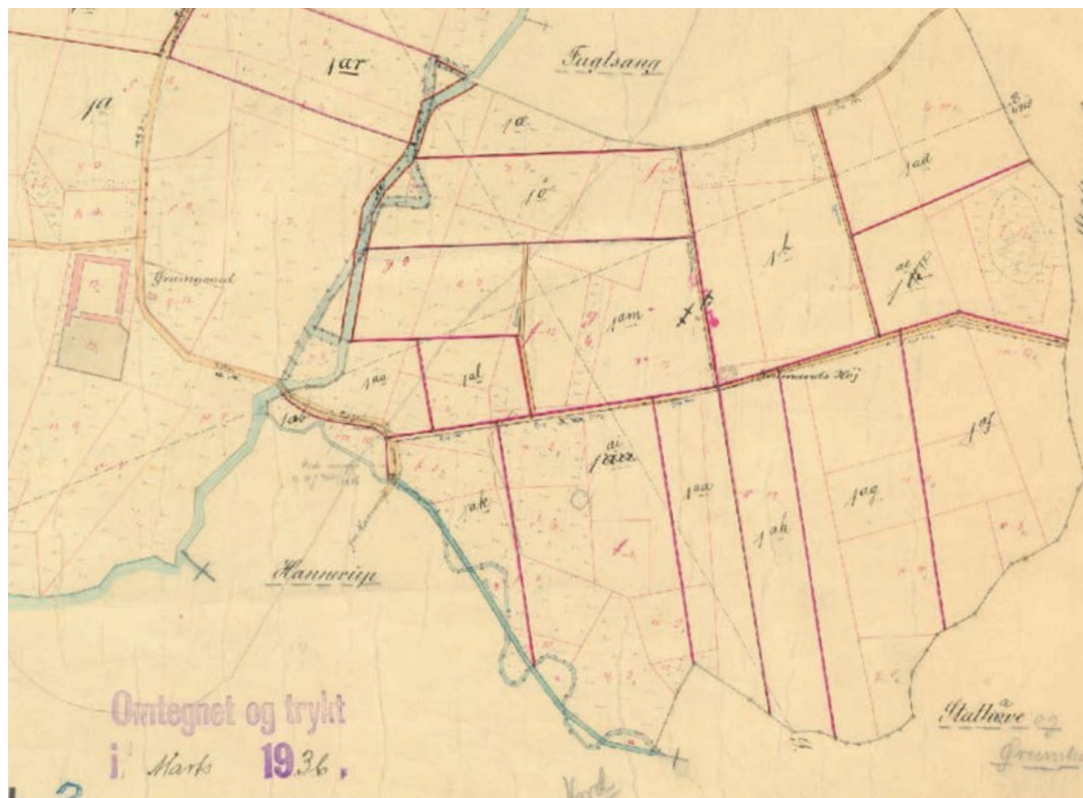
Vilhelmsmindevej 4: Niels Brogård Poulsen overtager parcellen 1am af Ørum Hovedgård og Sogn/6,8 ha.

For at få statslån/jordfondslån til nybyggeri skulle man de sidste 5 år have arbejdet ved landbruget, være mellem 25 og 50 år og dansk statsborger, ustraffet, gældfri, flittig, ædruelig og sparsommelig samt råde over et beløb, der svarede til ca. 10 % af ejendommens værdi.

Det var almindelig praksis, at husmændene gjorde akkord med håndværkerne om selv at udføre en del af arbejdet. Den sparede sum var således en del af egenbetalingen (10% af ejendomsvurderingen). Arbejdet bestod som regel af jordarbejder med udgravning af grund, brønd og ajlebeholder.

De 9 husmænd havde nu lejet brugsretten til Vilhelmsmindes jord. Nu skulle der bygges – i hvert fald på de 8 ejendomme. Tilbud blev ind-

Vilhelmsminde Mark efter udstykningen. Kortet tegnet i 1936.

hentet og godkendt. Lod nr. 5 (Vilhelmsmindevej 4), der blev købt af Niels Poulsen Brogaard, fik lavet en tilbudsliste, der viste følgende:

skulle dog først godkende tegninger, overslag og beskrivelser, før arbejdet kunne gå i gang og en del af byggelånet udbetales. Når byg-

	Arbejdsløn	Materialer	
Murerarbejdet	Kr. 1600,00	Kr. 5831,65	Kr. 7431,65
Tømrerarbejdet	Kr. 950,00	Kr. 4187,65	Kr. 5137,65
Snedkerarbejdet	Kr. 871,00 (Arb. + mat.)		Kr. 871,00
Malerarbejdet	Kr. 335,00		Kr. 335,00
I alt	Kr. 3756,00	Kr. 10019,30	Kr. 13775,30
<i>Bemærk, at snedkerløn og materialer er ikke adskilt i tilbudslisten!</i>			

Nybygningen blev sat til at koste kr. 13.775. Lånets hovedstol måtte ikke overstige kr. 12.000, så derfor blev der et restbeløb på kr. 1.775. Er det Niels Poulsen Brogårds egenbetaling?

Husmandsbrugskommissionen i Thisted Amt

ningen var under tag samt ajlebeholderen var færdiglavet kunne 1/3 af lånet udbetales (mod kvitteringer) som forskud.

Niels Poulsen Brogaard fik godkendt byggeriet og kunne så optage et byggelån af Statskassen 31. juli 1924 på kr. 12.000. Af lånet skulle

de kr. 6.000 forrentes med 4 1/2 procent – De sidste kr. 6.000,00 var rentefrie. Fra 1928 skulle han begynde at betale afdrag på lånet – kr: 120 (2x60,00). Lånet blev aflyst d. 1. juli 1974.

De omtalte lån var indeksregulerede, så derfor var det måske ikke attraktivt rent økonomisk at indløse lånene og blive ejer af jord + bygninger!

Vilhelmsminde tid som proprietærgård var endegyldigt forbi i september 1923. Jorden var

for en stor del overtaget af husmænd. Tiderne skifter, og husmandsbrugene på Vilhelmsminde Mark på 6-7 ha. kunne i længden ikke bestå som familiebrug. I dag er jorden igen ved at blive samlet i større enheder.

Når jeg i dag kører forbi "den gule bygning" på Vilhelmsmindevej, står den for mig som et symbol på tidernes skiften og et minde om en tid, der var engang.

Vilhelmsmindevej 2

Af Thoring Christensen, Vilhelmsminde

Jeg er født og opvokset på Vilhelmsminde. Bor på og ejer nr. 2. Jeg kan nok prale af at være den nulevende, der har boet længst her på Vilhelmsminde, idet jeg har boet her hele mit liv – kun afbrudt af en fire-fem år i min pure ungdom. Jeg skal fortælle om Vilhelmsminde anno 2016. Når jeg fremover siger "gamle dage", mener jeg slut 50'erne.

Bygningerne:

Det er sådan i dag, at samtlige 9 bygningsparceller, som blev oprettet i 1924 (udstykket fra Vilhelmsminde (det gule hus)), stadig eksisterer i bedste velgående, og alle er beboet af fastboende. Selvfølgelig er de alle restaureret og moderniseret, og de fleste af dem har nok det dobbelte boligareal, end de oprindeligt blev bygget med. Trods det kan man nok stadig i alle bygningerne finde rester af det oprindelige fra 1924. Ligesom der i de fleste huse stadig findes genbrugstømmer fra nedrivning af driftsbygningerne her på gården. Tømmer, som stadig er i god stand, selvom det er meget gammelt.

Jorden:

Angående jorden er der sket en del forandringer. Nr. 7 drives stadig som selvstændig enhed, og på nr. 13 er jorden p.t. udlejet. Jorden fra nr. 1 er solgt til Lille Fuglsang, som drives af Viggo Hove. Hvad angår de sidste seks ejendomme, er jorderne lagt sammen og hører nu under nr. 2. En jordparcel, der også ligger på Vilhelmsminde, men hørte under en ejendom i Morup Mølle, er ligeledes lagt under nr. 2. Så det sammenlagte jordareal er godt 45 hektar af det oprindelige Vilhelmsmindejord. I dag drives der ud fra nr. 2 120 hektar.

Produktion:

I slut 50'erne, hvis der er nogen, der har glemt det – var der i alt på Vilhelmsminde omkring 45 malkekøer og måske 90-120 ungdyr, omkring 18 heste, 15-20 søer med grise og 500 høns.

Da der var størst produktion på Vilhelmsminde på nr. 2 og 7 omkring årtusindskiftet, var der ca. 80 køer, 160 stk. opdræt og omkring 100 søer. Det var der 4 fuldtidsbeskæftigede til at passe, ligesom vi brugte en del maskinstation. I dag er der omkring 5-600 slagtesvin på stald samt ca. 65 stk. fedekvæg. En produktion, der i dag nærmest kan kaldes en hobby. Lidt vemodigt! Især når man ser på, hvor store gårde, der i dag nedlægges. Og kontrasten til, når jeg kigger tilbage på min egen barndom – i de gamle dage, hvor vi levede fint med ca. 7 hektar, 46 køer, 1 so med grise, 100 høns og 2 heste. Jeg tror ikke, ordet stress fandtes dengang, hvor flittighed og nøjsomhed var kodeordet.

I gamle dage havde hver ejendom 6-7 marker med næsten lige så mange forskellige afgrøder. En metode, som ikke kun udnyttede jorden godt, men også gav et spændende og alsidigt landskab. I dag er det mere ensidigt, idet der kun dyrkes korn og raps. Men de gamle metoder skal man ikke kimse ad. De var særdeles fornuftige på daværende tidspunkt med de muligheder, man rådede over dengang.

Indbyggerne:

I gamle dage havde man samme levevilkår, samme arbejde og næsten lige mange børn. Der var et stort fællesskab, hvor man hjalp hinanden med mangt og meget. Men i slut 50'erne begyndte der at ske opbrud, idet den første hustru blev udearbejdende. En udvikling, som de øvrige Vilhelmsmindeboere så lidt skævt til, idet det ikke plejede at være nødvendigt. Men som tiden gik, kunne man se, at der var større indtjening på den bedrift. De fik nyt badeværelse, køleskab og lignende. En lille kilde til misundelse! Udviklingen fortsatte dog, og i dag er det en naturlig ting, at kvinderne arbejder uden for hjemmet. Det var dog ikke fordi, kvinderne dengang ikke arbejdede. De havde nok at se til med den tids udfordringer. Alt blev lavet hjemme fra bunden såsom mad og tøj.

Vaske- og opvaskemaskine var ikke maskiner, man kendte til.

I datidens fællesskab var der dog også plads til indbyrdes konkurrence, både hvad angår mælkemængde osv. Især husker jeg én sjov episode. I roehakningstiden konkurrerede man om at komme først i gang igen efter middags-søvnen. Specielt én familie var langt henne i rækkerne, når de andre vågnede op fra middagsluren ved halv to-tiden, hvilket både var til irritation og beundring hos de øvrige familier. Indtil man fandt ud af, at de tyvstartede middagspausen en halv time før alle andre, netop for at kunne være de første på roemarken igen. Sådan foregik der mange forskellige finurligheder på en hyggelig og uskyldig facon.

I dag er der kun to børn på 1 og 5 år og 4 hjemmeboende unge mennesker på 16-20 år. Vi er 17 voksne, som består af en blandet flok, der kommer fra Århus, Randers, København og sågar en fra Harbøre! Af uddannelse er vi

også meget forskellige. Arbejdsmæssigt arbejder man både i Thisted, Skive, Vilsund, Glyngøre og Hurup. Så midt på dagen er der meget stille og tomt på Vilhelmsminde. Hvis ikke det var fordi, der en gang imellem kom en gennemkørende, var der ingen trafik. Men trods vore forskelligheder kender vi alle hinanden, hinandens børn samt også lidt familien. Det fællesskab, der var i gamle dage, eksisterer der lidt af endnu, idet vi stadig hjælper hinanden, låner af hinanden og i det hele taget tænker på hinandens ve og vel. Lige som vi er til hinandens fester og afholder en årlig vejfest. Tingene tyder på, at Vilhelmsminde er et godt sted at bo. Hvis man først er flyttet herop, bliver man boende. Det er yderst sjældent, der er nogen, der flytter herfra og først, når alderen begynder at plage én. Jeg kan godt forstå, at man bliver boende, når først man lærer området sjæl at kende. Fantastiske udsigter, gode kælkebakker og gode naboer.

Masseudvandring fra Sydthy

1868-1910

Af Jens Handrup, Tøttrup

Fra 1850 til 1920 udvandrede 52 millioner mennesker fra Europa – heraf 34 millioner til USA. For Danmarks vedkommende udgjorde masseudvandringen til USA over 10 % af den daværende befolkning på ca. tre millioner (sidst i perioden). Nok var udvandrerne drevet af en blanding af frihedstrang og eventyrlyst, men det var ikke mindst en vej ud af fortvivlende armod og hårdt slid på bunden af samfundet. Selv med grundloven i 1849 og enevældens ophør havde bønder, tyende og landarbejdere ikke fået bedre livsvilkår. Danmark fik tvært imod en stærkt voksende underklasse - et proletariat af tyende og daglejere. For de dansksindede i den tyske delstat, Nordslesvig, spillede manglende tilhørsforhold også en rolle. Her udvandrede en tredjedel af den samlede be-

folkning frem til genforeningen med Danmark i 1920. Udvandrerne drog afsted til trods for en risikabel rejse og en stor uvished om deres fremtid i det nye land. For de flestes vedkommende blev tilværelsen i første omgang blot ombyttet til kummerlige forhold og hårdt slid - enten på Midtvestens prærie eller i storbyernes industri. For nogles vedkommende gik den amerikanske drøm om et bedre liv for dem selv og deres børn efterhånden i opfyldelse, for andre blev det ved falske forventninger.

Denne artikel vil sætte fokus på udvandringen og befolkningsudviklingen i det tidligere Thisted Amt og Sydthy Kommune. Ud fra de sognevise opgørelser i udvandrerprotokollerne har jeg for overskuelighedens skyld lavet en tabel for lokalområdet, der viser store forskelle

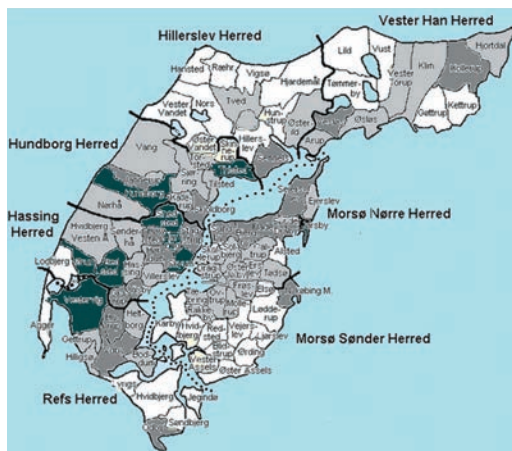

Tegning af indsejling forbi Frihedsgudinden til det store indslusningssted, Ellis Island, New York.

på den procentvise udvandring og befolkningsudviklingen sognene imellem. Der er desuden lavet tabeller for to udvalgte sogne, der viser udvandrenes aldersfordeling, deres stillingsbetegnelser og kønsfordelingen, samt hvor de i første omgang rejste hen.

I 1910 fandtes der 250.000 danskere på andre kontinenter. 95,2 % af de danske udvandrere rejste til USA, og for Thisted Amt var andelen endnu højere. Fra det gamle Thisted Amt drejer det sig om 7.753 personer, og fra det gamle Sydthy Kommune emigrerede 1.206 borgere til USA. Medregnes udvandrere født i Thisted Amt men med bopæl før udrejsen i et andet amt er tallet over 9.000, og samlet set svarer det til hver ottende indbygger eller 13 % ud af en befolkning på den gang ca. 70.000. Vandringer fra land til by var jo allerede i fuld gang, og nogle af disse fraflyttere udvandrede efterfølgende til USA. Tallene stammer fra udvandrerrarkivets database fra perioden 1868-1910, og de har desværre den mangel, at de kun omfatter danskere, der har købt billetter af en dansk rejseagent. De reelle tal er derfor endnu større.

Danske rejseagenter udnyttede i begyndelsen situationen og bondefangede godtroende udvandrere - vel ganske som menneskesmuglere andre steder gør i dag. Efter flere skandaler indførte Rigsdagen i 1868 kontrol med

Sognevis udvandring fra det gamle Thisted Amt. De mørkeste felter viser den største procentvise udvandring.

de danske udvandringsagenter, og herefter blev alle billetoplysninger kopieret og arkiveret i politiprotokoller, som er grundlaget for udvandrerrarkivet, der desuden indeholder et hav af breve, billeder, lydklip og film.

Thisted Amt

Udvandringen fra Thy startede forholdsvist sent, men den blev til gengæld én af de procentvis største i Danmark. Udvandringen fra Thisted Amt tog først fart fra omkring 1870, da den transkontinentale jernbane gennem USA var etableret, og dampskibene efterhånden havde overtaget sejladsen fra sejskibene over Atlanten, hvorved rejsen blev væsentlig hurtigere, billigere og mindre farlig. Den største udvandring fra Thy skete fra området mellem Thisted og Vestervig-området.

De fleste rejste med tyske eller engelske skibe, men fra 1880 blev der etableret regulær afgang fra København med et dansk dampskibsselskab. Af de 15 skibe, der har sejlet på den danske Amerikarute, forliste syv af forskellige årsager dog uden meget store tab af menneskeliv. Andre nåede at gennemføre langt over 100 ture før de blev skrottet.

Udvandring til Amerika med "Skandinavien Amerika Linie" tilhørende Det Forenede Dampskibs-Selskab (DFDS). Selskabets bedst kendte skib var Frederik VIII.

39 % af udvandrerne løste kun billet til New York, men de fleste rejste givetvis videre vestpå, da de danskfødte i New York i 1910 kun udgjorde 6 %. Hvor de derefter er rejst hen vides ikke.

Udvandrertisterne fra 1900-1910 viser tyde-

ligt at Thisted Amt ikke alene præges af udvandring, men også af intern vandring til byer og vækstområder i Danmark. Det ses fx ved, at kun halvdelen af udvandrerne fra købstæderne, Thisted og Nykøbing, og stationsbyerne Hurup og Bedsted, er født i det sogn, de udvandrer fra. I landsognene er det typisk omkring 80 %. I Thy har udvandringen været langt den største fra de tre sydlige herreder. I Hassing herred var udvandringen fx procentvis tre gange større end fra Hillerslev herred. I Sydthy skete den procentvis største udvandring fra Skyum, hvor 19 % af befolkningen udvandrede. Fra Vestervig og Bedsted var det 16 %, men fra Lodbjerg og Agger var det kun 3 %.

Sogne i Sydthy	Folketal 1890	Udvandring 1868-1910	% udvandret	Folketal 2015
Skyum	679	129	19	285
Bedsted	1069	171	16	1343
Vestervig	2331	373	16	1405
Ørum	319	51	16	140
Hørdum	926	139	15	1250
Grurup	260	39	15	115
Visby	221	31	14	77
Hurup	693	97	14	2954
Hassing	369	48	13	216
Ydby	1145	126	11	685
Heltborg	838	67	8	395
Gettrup	538	43	8	148
Villerslev	543	38	7	297
Hvidbjerg	629	44	7	245
Boddum	471	33	7	217
Helligsø	350	21	6	171
Lodbjerg	133	4	3	46
Agger	433	13	3	335
I alt	11.947	1.467	12	10.324

Hvornår og hvorfor?

Den første bølge af udvandring fra det gamle Thisted Amt foregår i 1870-1875, hvor adgangen til god jord i USA var langt nemmere end herhjemme. Befolkningstallet var hastigt stigende, og det var svært for alle at finde arbejde – især på landet. De nyoprettede danske landbrug i USA fik desuden brug for arbejdskraft,

som man foretrak at få fra hjemlandet. Forinden havde den amerikanske regering under præsident Abraham Lincoln i 1862 implementeret loven om erhvervelse af jord (The Homestead Act) for at fremme bosættelsen og opdyrkningen af den gode landbrugsjord på den midt-vestlige prærie. Udlændinge kunne herved i visse områder i en periode få tildelt et stykke uopdyrket jord på 64 ha., som man var forpligtet til at opdyrke i 5 år. Herefter var gården ens egen, og med denne 'optagelsesprøve' kunne man også få amerikansk statsborgerskab. Et meget favorabelt tilbud!

I 1880-1893 kommer den næste udvandringsbølge med baggrund i en langvarig højkonjunktur i USA sammen med lavkonjunktur og landbrugskrise i Danmark. De danske udvandrere bosatte sig især langs de nye jernbaner, der forgrenede sig ud over Midtvesten fra Chicago. Jernbanelinjerne fra Chicago solgte ikke bare billetter men også jordlodder – langs banen.

Den tredje udvandringsbølge i 1902-1910 blev styret af endnu en kraftig økonomisk vækst i USA. I Danmark var der fremgang for landbruget, mens byerhvervene var i stagnation. I denne periode udvandrede mange, som var flyttet til Thisted by fra oplandet, til USA for at få arbejde i de hastigt voksende amerikanske byer. Også tidligere udvandrere søgte nu arbejde i amerikanske byer. Da de bedste jorde til opdyrkning efterhånden var taget, og vilkårene på landet var blevet bedre herhjemme, gik landmandsbosættelserne mere eller mindre i stå.

I 1910 var det stadig landbrugsstaterne i Midtvesten, der havde den største andel af danskfødte indbyggere. I hver af staterne: Iowa, Illinois, Wisconsin, Minnesota og Nebraska var der mellem 14.000 og 18.000 danskere. Mange udvandrere var på det tidspunkt allerede flyttet videre vestpå til Californien.

I år 2000 er billedet et helt andet, hvor amerikanske folketællinger viser en ny fordeling af de 1.430.897 amerikanske statsborgere, som er efterkommere af danske udvandrere. Staten med det højeste antal er Californien (207.030) efterfulgt af Utah (144.713), Minnesota (88.924),

Et klassisk nybyggerhus. Nødtørfigt og billigt, bygget af tørv.

Wisconsin (72.160) og Washington med 72.098 indbyggere med dansk etnisk oprindelse. Utah har med de mange mormoner forholdsvis langt den største 'danske' befolkning, som udgør hele 7 % af statens indbyggertal. Ingen andre stater har over 1 %.

Hvem udvandrede?

Indtil 1886 kom den største del af udvandrerne fra landerhverv, men derefter kom de fleste fra byerhverv. Men hvem var disse mennesker? To tredjedele var ugifte unge mennesker mellem 16 og 29 år, og af disse var – måske lidt overraskende – en tredjedel kvinder, som under stillingsbetegnelse på billetten havde angivet, at de fx var tyende, pige, frøken eller jomfru! Generelt kan det siges, at gruppen af unge (især mænd), der søgte arbejde i byerhverv, giftede sig ind i andre etniske grupper og derfor hurtigere blev assimileret i det amerikanske samfund modsat de tidligere udvandrere, der bosatte sig i Midtvestens landbrugsområder, hvor de søgte sammen i klynger, og hvor de i flere generationer søgte at bevare deres danske sprog og kultur.

Den spirende andelstanke fra Danmark tog de med sig og fik allerede i 1884 oprettet det første amerikanske andelsmejeri i staten Wisconsin. Ligesom i Danmark spredte andels-

tanken sig lynhurtigt og bredte sig ud over de amerikanske landbrugsområder. Det medførte, at over 2000 danske mejerister udvandrede med deres faglige kompetencer, heraf 50 fra Thisted Amt. Da udvandringen fra Thisted Amt kom forholdsvis sent i gang drog thyboerne ikke overvejende til den populære stat Wisconsin, men den største andel (17 %) drog så langt vestpå som til Nebraska, hvor der stadig var gode tilbud om landbrugsjord, og hvor der i den sydlige del opstod en stor koncentration af danskere, hvoraf over halvdelen var udvandrere fra Thisted Amt.

Det klassiske mønster i udvandringen var at enkelte pionerer drog afsted, og hvis det gik dem godt, rygtedes det blandt familie og bekendte, og flere fulgte efter til samme område, hvor der efterhånden kunne etableres hele kolonier eller bosættelser. Det er følgende fortælling fra en tekst af Henning Bender med til at bekræfte.

Christian Peter Olsen (1866-1929) fra Hvidbjerg i Hassing herred rejser hjemmefra 8. april 1890 og får straks arbejde i Erwin hos bekendte fra Hvidbjerg. Få år efter kan han derfor sende bud efter sin forlovede – Petrine Nielsen (1871-1922) fra Grimmelykke, Hvidbjerg, Thy. Hun rejser fra Danmark via Quebec den 18. maj og allerede den 2. august 1893 bliver

de gift af pastor Knud Knudsen (1861-1938) ved den danske kirke i Erwin.

1893-1905 arbejder de på danske gårde omkring Lake Thisted, forpagter en gård 1905-1914 og kan endelig pr. 1. oktober 1914 købe deres egen gård nogle km øst for Lake Thisted. Den drev de resten af deres liv.

De fik 9 børn der alle blev i Kingsbury county indtil krisen i 1929 drev dem for alle vinde i USA. Selv blev Christian Peter og Petrine begravet i Arlington øst for Lake Thisted. Mere omgivet af familie end de ville have været i Hvidbjerg. Af Petrines 5 søskende kom de 4 til Lake Thisted. Den femte, der blev i

Hvidbjerg, fik 5 sønner, der også tog af sted til USA!

Udvandrerne fra Thisted Amt søgte i forholdsvis højere grad end andre danskere til de amerikanske industriområder. Det kan forklares ved, at de lokale jobmuligheder i industrien var begrænsede i Thisted Amt, da den industrielle vækst i langt højere grad foregik omkring de store danske byer – og i USA. Fx rejste 77 fra Thisted Amt til en landbrugsmaskinfabrik i Illinois. Et andet eksempel er i New Jersey, hvor fabrikant C. V. M. Mathiasen fra Thisted anlagde en terracottafabrik i Perth Amboy, og i 1910 boede der 2043 danskfødte i byen.

Skyum og Vestervig sogne

Skyum	Nebraska	Iowa	Dakota (N og S)	Illinois	New York	Massachusetts	Michigan	Ninnesota	I alt
Mænd, 16-29 år		5	1	9	3	3	1		22
Kvinder, 16-29 år	1	1	1	3	11	3		1	21
Børn		5	8	3	15	3	5		39
Mænd o. 29 år		2	3	3	2	1			11
Kvinder o. 29 år		2		1	3	4	2		12
I alt	1	15	13	19	34	14	8	1	105

Tabel over udvandringen fra Skyum Sogn 1868-1910 fordelt på amerikanske stater og befolkningsgrupper. Mange af de 34 udvandrere med New York som destination er givetvis rejst videre til de midtvestlige stater. Skyum Sogn var det sogn i Sydthy med den forholdsvis største udvandring, men det var også et udpræget landdistrikt. Tendensen er, at de unge mænd mere end de unge kvinder søgte lykken i landbrugsstaterne Iowa og Illinois.

Skyum sogn	Saddelm./kommis	Bager/smed	Enke/hustru	Sypige/tyende/jomfru	Arbejder	Arbejder ved landbrug	Husmand	Gårdmand
Mænd, 16-29 år	2	1			11	8		
Kvinder, 16-29 år			2	18				
Børn								
Mænd over 29 år		1			2	2	6	1
Kvinder over 29 år			9					
I alt	2	2	11	18	13	10	6	1

De udvandrede skyumboere grupperet efter befolkningsgruppe og stillingsbetegnelse på billetten. Fra Skyum sogn havde ingen børn stillingsbetegnelse, men heller ikke alle voksne havde.

Vestervig sogn	Nebraska	Iowa	Dakota (N og S)	Illinois	New York	Massachusetts	Michigan	Minnesota	Wisconsin	Idaho	I alt
Mænd 16-29 år	2	6	9	35	48	6		2	5		113
Kvinder 16-29 år	3	5	1	13	36	4		4	2	2	69
Børn	3	3	19	18	30	3			3	4	83
Mænd voksne	4	1	4	5	14	2	2		1	1	34
Kvinder voksne	3	1	6	5	7	2			2	2	28
I alt	15	16	39	76	134	17	2	6	13	9	327

For Vestervig sogn tegner der sig et mere varieret billede. Ud over de medtagne amerikanske stater i ovenstående tabel rejste otte udvandrere fra sognet til staterne Missouri, Californien, Texas, Kansas, Louisiana eller New Jersey, og yderligere havde otte kun angivet en by som rejsemål. I alt er der således udvandret 343 personer i alderen 0-70 år fra Vestervig sogn til USA i perioden 1868-1910.

Vestervig sogn	Enke/hustru	Froken/jomfru/fru/sypige/tyende	Arbejder	Farma./lærer/student	Landbrugsarbejder	Håndværker	Husmand
Mænd, 16-29 år			29	5	55	22	2
Kvinder, 16-29 år	12	54	1	2			
Børn		2	1			1	
Mænd voksne			7		9	11	7
Kvinder voksne	26	2					
I alt	38	58	38	7	64	34	9

For Vestervig sogn ses en langt bredere vifte af stillingsbetegnelser end for Skyum. Vestervig var på det tidspunkt både det største og folkerigeste sogn i området Sydthy Kommune og med hovedbyen Vestervig med 206 indbyggere i 1890.

Flere børn under 16 år havde her stillingsbetegnelse på billetten. Fx en 14-årig bager og en 13-årig arbejder. Kolonnen håndværker dækker over: bager, murer, tømrer, smed, maler, bødker, møller, slagter, betjent, mejerist, urmager, gartner og maskinmester.

Afslutning

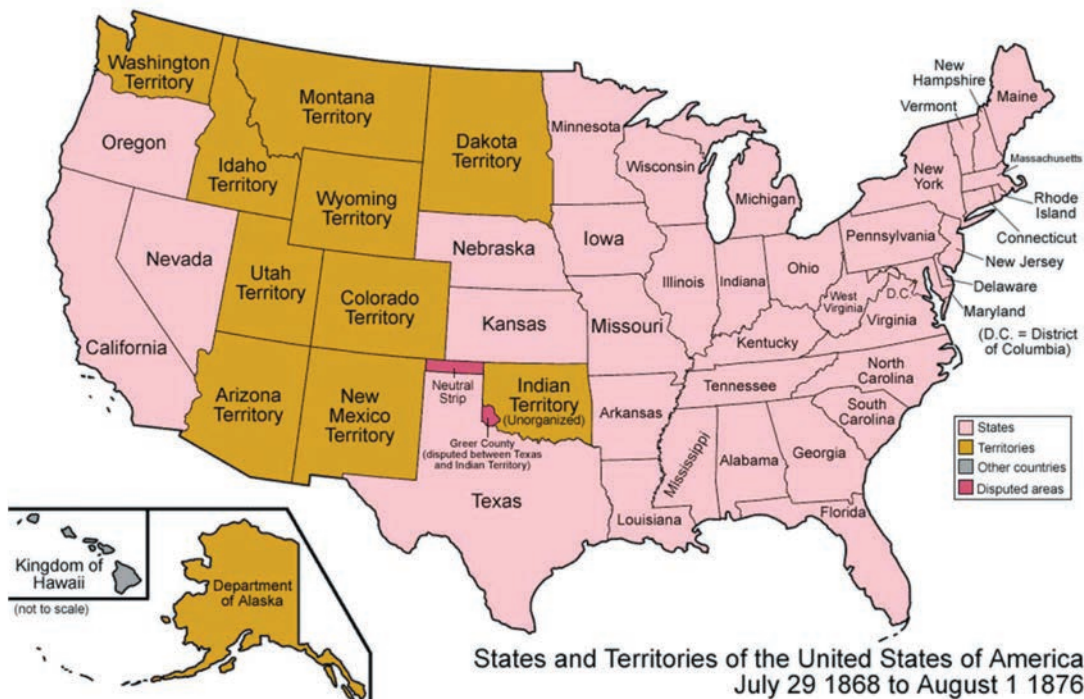
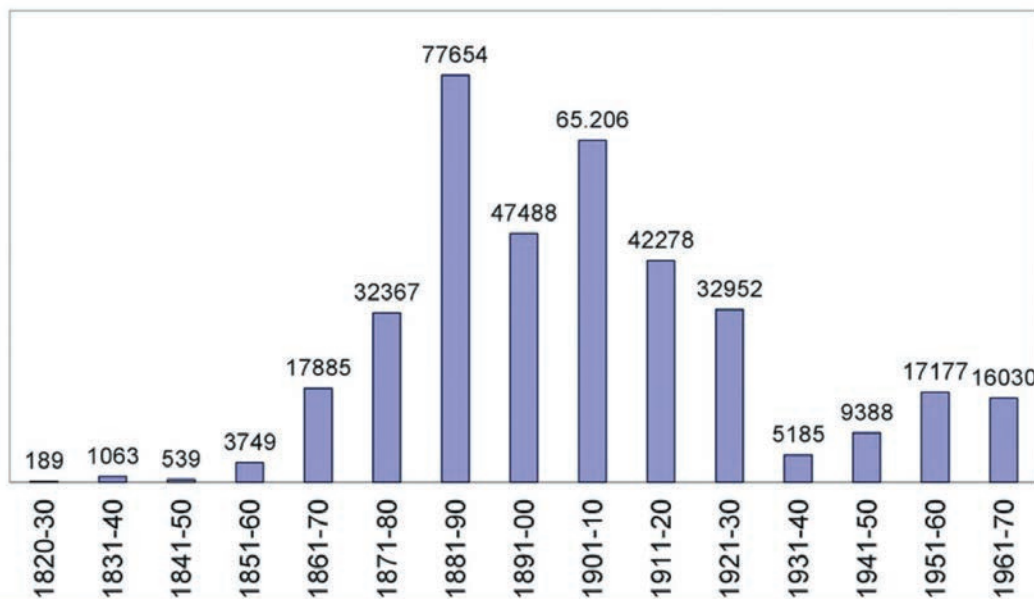
Den store udvandring i årene 1868-1910 skal ikke kun ses som de nye muligheds årtier, men også som en del af den folkelige bevægelse der ændrede Danmark fra et landbrugs-samfund til et samfund, hvor folk i højere grad søgte arbejdspladser i byerne.

Den amerikanske 'Emergency Quota Act' fra 1921 sætter en kraftig begrænsning på indvandringen til USA. Nu havde man fået nok. Det reducerede indvandringen til en tredjedel. I dag

kalder vi sådanne tiltag for opstramninger på flygtningeproblemet.

Ovenstående lyder som en voldsom fraflytning af lokalbefolkningen. Men ifølge en COWI-rapport forventes et fald i befolkningstallet for Thisted Kommune i perioden 2015-2029 på hele 8,2 % (3603 indbyggere). Altså 8,2 % på 15 år mod dengang 13 % over 42 år. I samme periode forventes der en stigning på 5,4 % på landsplan. Set i det lys forekommer fordums såkaldte masseudvandring pludselig ikke så

Dansk udvandring til USA 1820-1970 pr. tiår

voldsomt – og slet ikke når vi tager i betragtning, at fødselstallet dengang var langt højere end i dag. I masseudvandringens årtier voksede Danmarks befolkning jo fra 1,4 millioner i 1850 til 3,2 millioner i 1920.

At immigranter med samme etniske baggrund søger sammen i klynger i et nyt land er et gammelt og kendt mønster. Fænomenet fra dengang er med stolthed omtalt som danske kolonier – ofte med egen kirke, skole og det hele. Den store agitator for bevaring af danskheden i USA, præsten Frederik Lange Grundtvig (søn af N.F.S.), så med bekymring udvandrere assimilere sig ind i det store land. Han fik bl.a. udgivet en sangbog for danskere i USA og stod bag oprettelsen af Dansk Folkesamfund, som var en kristen organisation med en målsætning om at bygge danske byer i Ame-

rika. Operationen lykkedes i vid udstrækning, men var ikke bæredygtig. Som det oftest går udvandes immigranternes nationale værdier for hver generation og forsvinder i en fuldblydet assimilation. Kampen om danskerne vandt amerikanerne.

I dagens Danmark kalder vi det ofte for ghettodannelse, når folk af samme nationalitet søger sammen i klynger, som vi med frygt og bæven og i integrationens navn søger at bryde op.

Hovedkilder:

www.udvandrerkivet.dk/udvandrereprotokollerne

Udvandringen fra Thisted Amt 1868-1910. - Henning Bender.

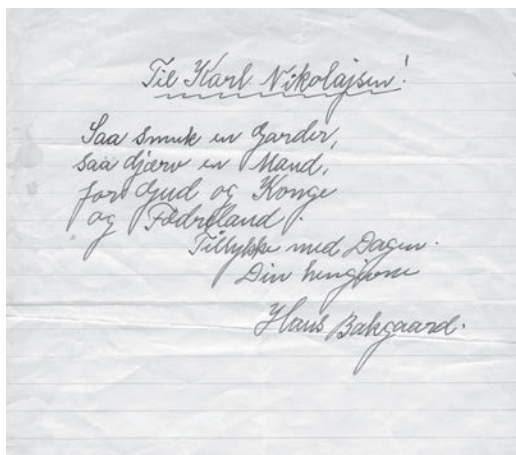
"Rejsen til Amerika" af Ole Sønnichsen, Gyldendal 2013.

En fortælling om en udvandrer

Af Niels Møller Nikolajsen, født 1926 på Nørgaard i Etrup

En beskrivelse af, hvad jeg er blevet fortalt af min far, Karl Nikolajsen, født 1885.

I tiden fra 1890-1930 var der stor udvandring af unge landmænd og håndværkere til Canada og USA. Deriblandt min far. I min fars hjem Over Astrup var der en stor børneflokk, 8 drenge og 1 pige. Alle drengene blev uddannet ved landbruget, dog kom de fleste også på højskole. De 3 ældste kom ind som soldat ved Livgarden.

Fødselsdagshilsen til Karl Nikolajsen fra Hans Bakgaard.

De var gardere samtidigt og var på det tidspunkt 20, 21 og 22 år. Da de kom hjem igen, arbejdede de på flere landbrug, og planen var, at de selv skulle have hver deres gård. De unge samledes på karlekamrene og værelserne på gårdene, og de lavede planer og drøftede, hvad de skulle gøre. Forældrene kunne rent økonomisk ikke hjælpe den store flok på 8 drenge. Den ældste, Nicolaj, skulle have fødehuset Over Astrup. Efter megen overvejelse besluttede de 6 af drengene at rejse til USA. Peter måtte blive hjemme pga. sygdommen tuberkulose. Da de 6 unge mænd kom til USA i 1910, rejste de til Grenora i Nord Dakota. De fik hver især en farm på 60 hektar. Jorden var fuld af

sten, og de har kæmpet en hård kamp for at overleve.

Karl Nikolajsen (til venstre) og en medhjælper er ved at fjerne sten fra prærien.

Der var meget koldt - 30 minus grader om vinteren. En af dem, Jens, havde sin kone Dagmar med til Amerika. De boede i et lille bysamfund, som de selv havde anlagt. Om vinteren kom så resten af brødrene, og de boede alle i det lille bysamfund. De kaldte byen Dagmar. Brødrene etablerede sig med hver deres landbrug, byggede træhuse og købte en ko for at få lidt mælk. Min far købte en ridehest og kunne på den indfange nogle vilde heste. Disse kunne han træne om vinteren i sneen.

Det fortælles i et gammelt avisudklip, at der i byen Dagmar var så mange med navnet Nikolajsen, at det kneb for den stedlige postmester at finde ud af, hvem der skulle have breve fra Danmark. Derfor foreslog han brødrene, at de skulle tage navneforandring, og så valgte de navnet Astrup til minde om fødegården i Thy.

De 10 år min far har levet i USA, har været en hård tid for ham. Jeg tror, at han har manglet en kone. Vi ved ikke rigtigt, hvor meget han har

Tre af brødrene foran stuehuset. Karl Nikolajsen ses på den nyindkøbte ridehest

kendt vores mor. Hun var jo 17 år, da han rejste, og han var 25 år. Men jeg tror, at han havde et godt øje til hende, og vi kan læse ud af hans breve til hende, at han har længtes efter hende og tryglet om, at hun skulle komme til Amerika.

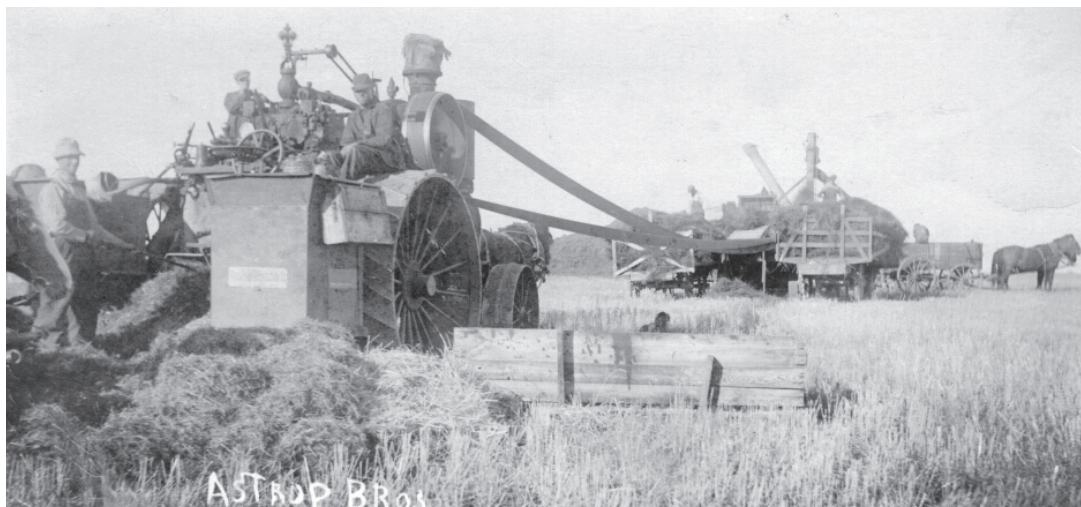

Karl Nikolajsen alias Carl Astrup.

Et af de første breve til den udkårte hjemme i Danmark.

Men hun var fast besluttet på at blive i Danmark. 10 år måtte hun vente på ham. En utrolig

Tærskéværk ejet af Astrup Bros.

kærlighed til en mand. Brødrene var hjemme fra Amerika én gang i de 10 år. Der var jo krig i Europa fra 1914-1918, så det var ikke nemt at rejse.

Jeg har besøgt min fars farm nogle gange, og hans hus står der endnu. Der står en vindrose mølle, som blev brugt til at pumpe vand op med. Den mangler kun en kilerem. Den er 110 år gammel og er ikke rustnet. Det må være klimaet, der er skyld i det.

Jeg var indbudt til byens 100 års jubilæum i 2010. Det var en stor oplevelse med deltagelse af 2500 mennesker. Det strakte sig over 2 dage, og vi så hele udviklingen i de 100 år. Det startede med stude som trækraft, så kom heste, så traktorer og til sidst kæmpemaskiner, som vi kender dem i dag i Danmark. Jeg be-

Carl Astrup ved farmen i Nord Dakota.

søgte et plejehjem, mens jeg var der. Jeg talte med en 104 årig mand, og han kunne tydeligt huske min far. Han havde hjulpet min far med at samle sten i marken. Da min far rejste hjem i 1920, fik medhjælperen et sæt matrostøj af ham.

Da min far kom hjem, var militæret efter ham, og han blev indkaldt som soldat. Grunden til det var, at han havde været væk under krigen 1914-1918. Det blev til 3 uger i trøjen. Han nåede også at være med, da Kong Kristian den 10. red over grænsen. Det var Thisted Amts Garderforening, der var med dernede.

Efterskrift:

Hvad skete der med de øvrige 5 brødre?

Af de 6 brødre rejste 3 tilbage til Danmark, mens de andre 3 skabte sig en tilværelse i USA.

Familien Pallesgaard i Vestervig

**Anden generation i Bredgade
Laurits Christian Pallesgaard¹ og Emma Pallesgaard² : perioden 1930-1939**

Af Karen Pallesgaard Munk, Vestervig

Indledning og resumé

Denne tekst er det fjerde afsnit i en serie om min mors familie i Vestervig. De tre foregående kapitler er trykt i Sydthy Årbog 2012, 2014 og 2015. Det har min særlige faglige interesse at undersøge sammenhængen imellem samfundshistorien og det enkelte menneskes og familiens historie. Via beskrivelsen af den familie, man selv er rundet af og kender godt, får man sagt noget om kultur, samfundsforhold og dets betydning for det enkelte menneskes og familiens udvikling. Professor emeritus Ove Korsgaard, Aarhus Universitet, har døbt denne fremgangsmåde "familiemetoden" (2013). Min egen familie er rundet af de små selvstændige producenters kulturelle livsform³, og de fortsatte stort set alle indenfor denne livsform livet ud – både som praksis, men også som ideologi og værdigrundlag. De solgte deres håndværkerudøvelser på det frie marked og ejede selv deres virksomhed. Den centrale ideologi bestod i, at man skulle være "fri" og så vidt muligt være uafhængig af staten og kunne klare sig selv. På den anden side skulle staten heller ikke blande sig i den lille erhvervsdrivendes praksis. Før Næringsloven af 1857, som ophævede håndværkerlavenes monopol på selvorganisering og egen fastsættelse af kriterier for, hvem der kunne være selvstændig håndværker, og hvem der ikke kunne, havde det dog ikke været muligt for min oldefar med en baggrund i det besiddelsesløse landproletariat at nedsætte sig i Vestervigs hovedgade som selvstændig næringsdrivende. Dette statslige indgreb var helt afgørende for familiens fremgang og velfærd. Men håndværkerlavenes selvstændighedskultur fortsatte i de små selvstændiges livsform og prægede som sagt min mors familie hele livet. Det betød ingenlunde, at man ikke også havde et socialt sindelag. Jeg vil næsten sige,

at det måske var mere udtalt, end hvad man ser i det moderne velfærdssamfund. Mennesker i nød skulle imidlertid hjælpes ved lokal organisering og ved generel omtanke fra det enkelte menneske⁴. Da lønmodtagerlivsformen⁵ og socialdemokratisk arbejderkultur i stigende grad vandt frem i løbet af det 20. århundrede, var der derfor ingen forståelse for denne i min mors familie. Min far, som blev håndværksmester på Salling og senere mangeårig radikal kommunalpolitiker, udviklede derimod en vis forståelse for, men også ambivalens overfor den fremvoksende socialdemokratiske velfærdsstat. Dette betød jo på én og samme gang også en afvikling af den selvstændige livsforms egen private måde at organisere velfærd på. Kun ved at gå fra en selvstændig praksis til en lønmodtagerpraksis kunne man opnå de (offentlige) goder, som blev det 20. århundredes lønarbejdere til del.

Siden 1870'erne, hvor min oldefar flyttede til byen, har familien boet i Vestervigs hovedgade, som før kommunalreformen af 1970 hed Bredgade, men derefter Klostergade. Jeg er 4. og sandsynligvis sidste generation i gaden. Alle mine kapitler i Sydthy Årbog er en beskrivelse af udviklingen i familien, der med den omtalte næringslov af 1857 gik fra at tilhøre et besiddelsesløst landproletariat til at tilhøre de selvstændiges livsform⁶. Kapitlerne beskriver således en lokal selvstændig families livsovergange, sorger og glæder, dens livsvilkår og samfundshistoriens betydning for familien. I sidste afsnit (2015), som omfattede perioden 1910-1930, drejede det sig om ankomsten af familiens fire børn, deriblandt min mor, Else, som det tredje barn, om morfars forretning, som udviklede sig med et stadigt større hushold, så han til sidst måtte se sig om efter en større bolig end det hus, han havde bygget i den sydlige ende

af Bredgade. I 1923 købte han daværende Bredgade 66, nu Klostergade 37, som om 6 år har været i familiens eje i 100 år. Dette køb gav familien en dejlig bolig med en eventyrlig have for børnene at lege i og for de voksne at slappe af i. Udover sine aktiviteter som malermester, hvilke efterhånden også omfattede en filial i Thyborøn, og som tegnelærer ved teknisk skole i Vestervig, blev morfar også optaget af affoldsbevægelsen og blev dens formand i Thy. Her blev der arbejdet målrettet på at få tørlagt alle Thys kroer, blandt andet med den konsekvens, at morfars – undertiden – fordrukne svende måtte helt til Thisted for at få slukket tørsten i fritiden. Mærkeligt nok havde morfar en særlig evne til at tiltrække svende, der var glade for alkohol. Når de ellers passede deres arbejde, udviste han en høj grad af tolerance, som man nok ikke ville forvente af en mand fra affoldsbevægelsen.

Familien blev ikke forskånet for sygdom og handicaps. Mine morforældres ældste datter, Carla Margrethe, var født med et såkaldt

Morfar og svende med morfars båd, "Helvetia" (Schweiz), som malerne sejlede til Thyborøn i.

hoftelidskred, som bevirkede, at hun var halt hele livet. Det blev først opdaget, da hun begyndte at gå. I dag behandles dette med en simpel "spredoble" i barnets første leveår, så er den sag ordnet. Så lille et indgreb skulle der til overfor så svært invaliderende et handicap. Men det vidste man ikke i 1911. I 1920'erne begyndte mormor også at blive syg af en alvorlig udgave af urinsur gigt, hvilket fik en afgørende indflydelse på familiens liv de næste 10 år ind i 30'erne, hvor hun døde. På den tid var sygdom og handicaps i langt højere grad skæbne, end vi kender til i dag.

Børnene bliver voksne

I perioden mellem de to verdenskrige og i tiden for den verdensomspændende økonomiske depression, var mine morforældres fire børn ved at blive voksne. Økonomisk set var det generelt en hård tid også for morfars familie. Selvom hans børn var meget glade for at gå i skole og for at læse og lære, blev der ikke råd til at sende dem i realskolen i Hurup, hvilket var en selvfølge for børn af byens embedsmænd. Min mor har fortalt, hvor ulykkelig hun blev, da hun tilfældigt overhørte en samtale mellem sin mor og en kunde i butikken om de vanskelige tider. Det blev da påpeget af kunden, at Else jo heldigvis snart var gammel nok til at komme ud og tjene og til at gå mere til hånde derhjemme. Hun var en stærk pige, som ikke fejlede noget. For min mor var det et frygteligt slag, at hun her fik sin fremtid foldet ud på en måde, som hun aldrig havde forestillet sig. Hun ville så gerne gå i skole! Men nej, det kunne der ikke være tale om. Som kompensation ville hun og bror Leo derfor gerne gå til engelsk i fritiden, men det kunne de heller ikke få lov til. Det kostede jo penge. Set med eftertidens briller kunne det tage sig hårdt og meget lidt forudseende ud af morfar, men familien har sikkert været klemt af, at de nu også havde fået mormor som plejepatient i huset. Dels kunne hun ikke længere yde noget som arbejdskraft, og dels lagde hun også beslag på noget af familiens tid, fordi hun ikke længere kunne klare sig selv. Her kunne familien nok - i modstrid med sin egen ideologi - have haft glæde af en solidarisk velfærds-

Grupfefoto af børneflokk.

stat. Det er måske også forklaringen på den for nutidsøjne til dels ubegribelige loyalitet, børnene udviste overfor deres forældre, selvom det kostede dyrt på fremtidsdrømmene. Her var ingen tegn på oprør. Hele familien skrev meget sammen og var hele tiden opdateret med hinandens gøren og laden: der var tale om en dybt kærlig interesse og om praktiske mellemværender, men disse korrespondancer rummede jo også elementer af gensidig kontrol. Man forventede at høre fra hinanden med faste – ikke for lange – mellemrum. Hvis der var for lange pauser i nyhedsstrømmene, vakte det undren og selvfølgelig bekymring. Som da min onkel Leo, bosiddende i Aalborg, holdt op med at lade høre fra sig i en periode i begyndelsen af 1940'erne.

Det viste sig, at han havde mødt en pige, hans senere hustru, Britta, og var altså blevet forelsket. Det ville han ikke umiddelbart indvi familien i.

Carla

Det ældste barn, Carla, var nu 19 år, Leo 15, Else 13 og Karen 10 år. Som omtalt i forrige kapitel i 2015-udgaven blev Carla uddannet syerske og var på vej til at flytte bort fra hjemmet for at klare sig selv ude i verden. Hun havde været på Haandværkerhøjskolen i Haslev og var i praktik i Silkeborg. Men da vanskelighederne hobede sig op i hjemmet i Vestervig med den meget syge mor, som ikke længere kunne styre huset, blev hun kaldt hjem og blev familiens husholderske og øverste autoritet indtil morfars død i 1955. Det var dengang en typisk skæbne for familiernes ugifte døtre, at de blev udset til at være plejere for deres gamle forældre. Mormor skulle passes, det samme skulle forretningen, der skulle laves måltider morgen, middag og aften til hele husholdet, som omfattede familien, unge piger samt morfars op til i alt 6 svende og lærlinge. Derudover skulle huset holdes rent, tøj – også arbejdstøj - vaskes,

repareres og nyfremstilles, så der var rigeligt at se til. Moster Carla blev på denne måde også forhindret i at tjene sine egne penge. I forrige kapitel kan man også læse om hendes tanker om unge menneskers fritid i en fristil, hun skrev, inden hun forlod skolen. Her skrev hun bla.: *Kammeratskabet, som allerede er nævnt i forbindelse med Friluftslivet, har det sin store Betydning at give en god Plads i sin Fritid, og det er der jo Lejlighed til at dyrke overalt paa Arbejdspladser, i Skolen, paa Sportspladsen, paa Udflugter og Rejser og i de forskellige Ungdomsforeninger og inden for Spejderbevægelsen. En Ting, som ikke maa glemmes i denne Forbindelse er Sommerlejre, der giver saa gode Betingelser for, at en Flok unge hurtigt kan slutte sig sammen og føle sig som gamle Venner, selv om man kun har kendt hverandre i fem Dage eller mindre.* Man kunne måske tro, at min moster blev isoleret derhjemme med sit handicap og sit store arbejde for familien, men hendes fotoalbum og efterladte breve vidner om et rigt ungdomsliv i netop sommerlejre med mange veninder, som hun havde forbindelse med hele livet, ligesom

Moster Carla.

hun også rejste til esperantokongresser og på ferie i udlandet. Hun holdt også forbindelsen vedlige med sammenslutningen af "Kvindelige Manufaktur-lærlinge", hvis store arrangementer ved Nyborg Strand, hun deltog i. Det havde alt sammen sin rod i Haandværkerhøjskolen i Haslev, hvor moster også tog et fem måneders kursus på den kvindelige industriskole i 1938. Dette år begyndte hun også at sy for fremmede igen, sandsynligvis fordi mormor var blevet indlagt på en klinik i Aalborg, hvor hun døde den 6. september 1938. Hun bevarede med andre ord et udadvendt liv, selvom hun måtte vende tilbage til Vestervig og passe familien. Den plads, hun fik som hjemmets ubetingede autoritet, gav hende endvidere også status.

Leo

Onkel Leo forblev i første omgang også i familien efter afslutning af folkeskolen: han kom i malerlære hos sin far og blev udlært fire år senere med sølvmedalje. Det var så usædvanligt, at der kom en lille notits i Thisted Dagblad om det:

Usædvanlig flot Præstation i Vestervig

Sølvmedalje for Svendepøve.

For Svendepøvekommissionen i Vestervig under Fællesrepræsentationen for Dansk Haandværk og Industri er den 6. Maj aflagt følgende Svendepøver: Maler Leo Pallesgaard, udlært hos Malermester L. C. Pallesgaard, Vestervig. Prøvestykke, en lakeret og mat slebet Flade, hvis Ramme er belagt med Guld og afstemt i flere Farver, hvorpaa er malet et Væg-maleri i Renæssancestil fra Rafaels: Loggia i Vatikanet. Det blev af Skuemestrene Malermester H. Jørgensen, Vestervig, og Malermester Alfred Jensen, Bedsted, tilkendt Fællesrepræsentationens højeste Udmærkelse: 5 plus 5 lig 10 Points, Sølvmedalje.

Mekaniker Niels Mikkelsen, udlært hos Mekaniker S. Ødum, Thisted. Prøvestykke, en Ledeskruer, blev af Skuemestrene Mekanikere Niels Madsen og Chr. Madsen, Vestervig, antaget med 2 1/2 plus 2 1/2 lig 5 P.

Den tilsynsførende for Fællesrepræsentationen, Snedkerm. P. Nørgaard Poulsen, uddelte

Svendebrevene og udtalte sin store Glæde over og Lykønskning til Leo Pallesgaard for det pragtfulde og ejendommelige Arbejde, han havde udført. Det gode Resultat skyldtes den Flid og Interesse, han havde udvist i teknisk Skole i Læretiden⁷.

Samtidig med sin lærlingetid som bygningsmaler begyndte onkel Leo også at dyrke billedkunst og blev senere som morfar uddannet tegnelærer på Statens Tegnelærerkursus. Det lå i kortene, at han en dag skulle overtage firmaet, selvom han nok i det skjulte drømte om en anden tilværelse. Efter at være blevet udlært fik han i 1938 ansættelse hos kirkemaler og restaurator Johannes Th. Madsen, Aalborg. Med Aalborg som udgangspunkt rejste de rundt i Danmark og restaurerede kirker. Det er mit indtryk, at Leo i sin senere virksomhed som maler og dermed ekspert i materielle overflader havde stor glæde af at have lært om restaurering.

Leo med svendestykke; Leo som kunstner.

Else

Min mor måtte som nævnt forlade skolen for at hjælpe til derhjemme og for senere at komme ud at tjene som ung pige i huset. Hun fik som det eneste af børnene aldrig nogen uddannelse, hvilket var genstand for vekslende grader af frustration for hende gennem hele livet. Hun var fysisk stærk, så godt ud og havde sikkert gode chancer på ægteskabsmarkedet. Heldigvis er læring og uddannelse jo ikke afhængig af formel skolegang, og hun blev en flittig og selvbevidst læser, der senere målrettet styrede min introduktion til dansk litteratur og forment ugeblade og lægeromaner adgang til vores hjem. Mine veninder observerede med en vis misundelse denne aktive dannelsesindsats fra min mor, som tidligt introducerede mig til stor dansk litteratur. Jeg måtte derfor som 14-årig snyde mig til at læse Ib Henrik Cavlings kærlighedsromaner hos en veninde, hvor man abonnerede på ugebladet Hjemmet. I løbet af sin tid som ung pige i huset fik min mor først plads i

Vestervig. Fruen i huset led af rengøringsvanvid. Den absolut fremmeste værdis i dette hjem var ifølge min mor renlighed. Beskrivelsen af Maude Varnæs i Matador og hendes evige optagethed af at bekæmpe snavs og bakterier minder meget om mors fortælling om sin første plads i huset. Hun fik derefter plads i Horne præstegård på Fyn (i 1936). Mor var da 19 år gammel. Der var tale om en kærlig præstefamilie med mange børn. Da denne kontrakt var ved at udløbe, fik hun via en veninde tilbudt en plads i huset hos en tandlæge i København. Hun ville da så hjertens gerne på én og samme gang til København og hjem til Vestervig igen, og hun sagde ikke ja til pladsen, før hun havde familiens accept. Denne plads stod i stærk kontrast til Horne præstegård. Mor skulle både være kok og stuepige hos tandlægen, og det gav ikke megen fritid, men derimod indsigt i en helt anden måde at leve på, end hun havde kendt til i Thy – eller for den sags skyld i Horne præstegård. Tilværelsen i dette hjem var en sammenblanding af de førende klassers levestandard som beskrevet i Matador. Man boede i en herskabslejlighed inde i København om

vinteren og i sommerhus i Hornbæk om sommeren. Mor boede på et tagkammer i ejendommen i København. Som Maude Varnæs lavede fru en ingenting, men tog æren, når gæsterne roste mors mad. Disse kvinders "arbejde" bestod i at se godt ud og sørge for, at hjemmet tog sig respektabelt ud. Derudover havde tandlægefruen en elsker, som var husven, og som besøgte hende, når ægtemanden var på klinikken. På dette tidspunkt var min mor forlovet med min far, Hugo Madsen, som stammede fra Ydby, og som kom i lære hos morfar. De blev gift i juni 1939 knapt et år efter mormors død. Ifølge mors søster Carla, som bestemte i hjemmet, kunne min mor derfor ikke stå hvid brud, men måtte lade sig vie i en sort spadseredragt, sort hat, sorte strømper og sorte sko. En hvid bluse under jakken blev dog tilladt af moster. Det tilgav min mor aldrig helt sin søster.

Morfar ansætter en sød lærling fra Ydby

I slutningen af 1920'erne snakkede morfar med tømrermester Otto Madsen, Ydby, på en byggeplads, hvor de begge havde opgaver, om at Otto Madsen havde en søn, Hugo, som han manglede en læreplads til. Morfar slog straks til og inviterede Hugo ind som malerlærling hos sig. Det var samtidig med, at hans egen søn Leo skulle starte i malerlære. Leo og Hugo var jævnaldrende, begge født i 1915. Hugo faldt godt til i familien, og som tiden gik forelskede Hugo og morfars datter, Else, sig i hinanden og blev altså min far og mor. Min far drømte godt nok ikke om at komme i malerlære, men ville i stedet så gerne have været købmand. Imidlertid var det en tid, hvor man måtte tage, hvad man kunne få, og for de fleste børn fra disse tidlige 1900-tals generationer var det alene at få et fag trods alt et afgørende skridt fremad i tilværelsen. Min far blev ansat den 1. maj 1931 og udlært den 1. maj 1935. Han bestod med ros og fik tilkendt bronzemedalje. Efter ca. fire års arbejde som malersvend, bl.a. for morfar, købte han en malerforretning i Selde på Nordalling og blev selvstændig. Ca. 3 måneder senere blev mine forældre gift og udvandrede til Salling, men efterlod begge noget af deres hjerter i Thy.

Mor på gaden i København med moster Karen.

Far i fodboldtøj (han spillede meget fodbold som ung; han var målmænd), far i haven i Bredgade, bryllupsbillede, mor som nygift i Selde.

Karen

Morfars yngste datter Karen var født i 1920 og havde sin allerførste ungdom i 30'erne. Som de andre børn gik hun ud af 7. klasse, men levede som det yngste barn med en handicapet mor nok en mere beskyttet tilværelse længere tid i hjemmet end de ældre søstre, måske som kompensation for en barndom med en syg mor. Karen kvalificerede sig til at blive optaget på sygeplejeuddannelsen i begyndelsen af 1940'erne. Hun tog eksamen på teknisk skole i Vestervig, tog samariterkursus og var ung pige i huset i Viborg. Hun var som de andre søskende optaget af at lære sprog og ikke mindst kunstsproget esperanto. Hun udviklede mere end de andre – måske fordi hun havde bedre tid – et større internationalt korrespondancenetværk i 30'erne. Hun døde af tuberkulose som 26 årig, året før jeg blev født, så jeg har aldrig kendt hende. Hun fremstår i brevene og i familiens fortællinger om hende som familiens elskede livstykke: munter, mundrap og engageret i andre mennesker. Da der året efter hendes død kom en ny lille pige i familien, var hendes kommende navn ikke til diskussion.

Moster Karen som konfirmand.

Esperantoen kommer til Vestervig

I 1930'erne blev alle morfars børn dybt optaget af esperantosagen. Esperanto er som sagt et kunstsprog skabt af en polsk øjenlæge i 1880'erne. Det er et sprog med en enkel og logisk opbygning med elementer fra såvel de romerske som germanske sprog med enkelte slaviske indslag. Tanken bag esperanto var, at dette sprog, som er let at lære, skulle udvikle sig til at være alle befolkningers andet sprog, så alle kunne tale med alle på tværs af alle sprogrænser, hvilket tænkes at kunne fremme mellemløselig forståelse. Det var endvidere tanken, at dette sprog skulle være midlet til skabelsen af netværk verden over, så enhver esperantist frit kunne henvende sig til andre esperantister på rejse i ukendte egne. Alle børnene begyndte at lære sproget på aften-skole i den i 1935 nystiftede esperantoklub i Vestervig. Især Carla, Karen og ikke mindst Leo blev på hver deres facon en del af det internationale esperantofællesskab. Moster Carla deltog i esperantokongressen i Oslo i 1937, Leo deltog i kongressen i Bern i 1939 plus andre kongresser efter 2. Verdenskrig, og Karen udviklede på sin side som nævnt en betragtelig korrespondance med personer fra mange lande: England, Mexico, Frankrig, Japan, Tyskland, Brasilien, Bulgarien etc.. I julen 1939 modtog hun det sidste brev dette år fra Heinz i Köln, som hun normalt korresponderede med på esperanto. Brevet havde været åbnet af den tyske værnemagt og var lukket igen med klæbende papir, hvorpå var påstemplet den tyske ørn og et hagekors. I modsætning til tidligere havde Heinz skrevet brevet på tysk, sandsynligvis fordi den tyske brevcensur skulle kunne forstå, hvad der stod i brevet. Karakteristisk for brevet var også, at det var ret indholdsløst og kun indeholdt en simpel julehilsen.

Esperantistbevægelsen bragte også nye venner til huset. Det gjaldt først og fremmest Leslie Cory fra London. Igennem årene besøgte de hinanden i henholdsvis London og Vestervig. Moster Karen, som i slutningen af 1930'erne var blevet en ung pige, blev noget lun på denne unge englænder, som dog til Karens store sorg endte med at gifte sig med en engelsk kvinde.

Da vi overtog huset, var det fyldt med breve fra esperantistvenner fra hele verden, skønlitterære bøger, lærebøger om sproget og esperantoordbøger samt medlemsblade i hobetal fra esperantistbevægelsen. Der var også tale om nyere korrespondance og nye blade fra Esperantistforeningen. At være esperantist kom til at betyde meget for Leos identitet igennem tilværelsen. Alle morfars børn var som nævnt optaget af at lære sprog og tog sprogkurser, da de ikke længere var afhængige af deres fars penge og tilladelse. Huset var således også fyldt med hjemmekurser og alle slags ordbøger over mange andre sprog end esperanto. Leo har fortalt mig, at for ham var esperanto nøglen til at lære andre sprog med, især de romanske sprog: fransk, italiensk og spansk. Det betød også, at da han i 1970'erne startede turistbureauet i Vestervig, havde han megen glæde af sin sproginteresse – og kunnen.

Verdensudstillingen i Paris

Som beskrevet i et tidligere kapitel var morfar

XXXI^a UNIVERSALA KONGRESO DE ESPERANTO

29^a JULIO — 5^a AŬGUSTO 1939

KONGRESKARTO N° 752

por Leo Pallesgaard

el Vestervig, Danlando

LOKA KONGRESA KOMITATO

La Sekretario: *O. Kalda*

La Prezidanto: *H. Buell*

BERN

rejselysten. Han havde boet i Schweiz nogle år, fik gode venner her og fik en livslang lyst til at besøge især Tyskland og Sydeuropa. I 1937 rejste han sammen med 'Tekniske Læreres Studierejseforening' til verdensudstillingen i Paris over Hamborg, Dortmund, München, Interlaken og Luzern. Han samlede postkort fra alle de store seværdigheder i Paris, som han havde besøgt, satte dem ind i et album, da han kom hjem, så han kunne rejse i minderne derhjemme. Morfar nåede således lige at gense Europa og ikke mindst Tyskland inden 2. Verdenskrig lukkede for al trafik. Selvom familien med stor politisk interesse og gru fulgte med i 1930'ernes konfliktoptrapning, var morfar alligevel imponeret over den industrialisering og genopbygning, som Tyskland havde gennemgået, siden han var der sidste gang i 1920'erne og havde set konsekvenserne af 1. Verdenskrig og Versaillesfreden.

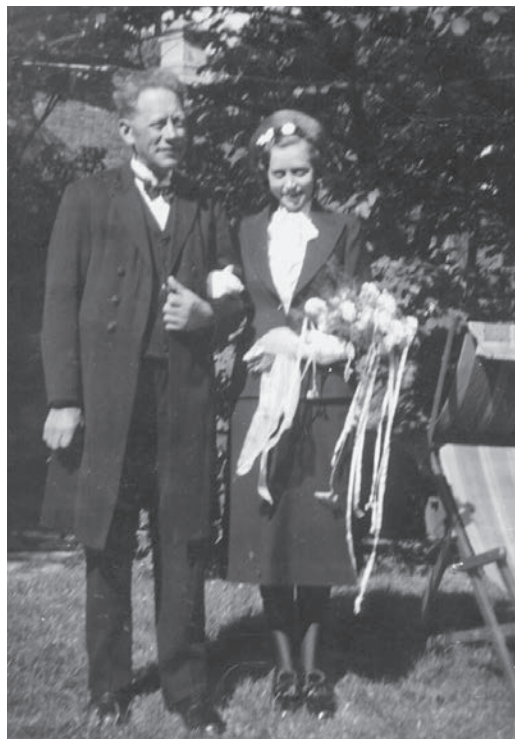
Et hus hjemsoget af sygdom

Udover moster Carlas handicap som gangbesværet udviklede min mormor tidligt en alvorlig og lidelsesfuld gigtlidelse, som gjorde hende

Kongresdeltagerbevis for Leo, Leo sammen med morfars gode ven, Jönsson, i Bern, moster Karen sammen med Leslie Cory fra London og unge esperantister på lejr.

gangbesværet og til sidst bundet til en kørestol. Hun døde 60 år gammel den 6. september 1938. Hun blev det meste af tiden passet hjemme, men var også i perioder indlagt på Skælskør Gigtsanatorium og til sidst på Karmelitterordenens klinik i Aalborg, hvor hun døde. Hun har efterladt sig en del breve, som hun skrev til sine børn. Disse breve er bemærkelsesværdige ved, at de var skrevet med blyant og med en skrift, der var præget af besvær med motorikken. En anden bemærkelsesværdig ting var, at hun aldrig skrev om sig selv og sin sygdom eller beklagede sig over sine lidelser. Også morfar udviklede i 30'erne en kronisk sygdom. Det drejede sig om en meget sjælden lidelse, som faktisk ingen opdagede, at han havde. Det var sygdommen, akromegali, som skyldes en godartet svulst i hypofysen. Det er en svulst, der producerer væksthormon. Det eneste, der imidlertid kan vokse på kroppen, når man er blevet voksen, er de perifere kropsdele såsom hænder, fødder, pandeben og underkæbe, så ansigtstrækkene bliver grove. Men også læber og tunge kan vokse og stemmen blive dybere. Det er en sygdom, som udvikler sig meget langsomt, og ingen i familien talte om, at morfar ganske, ganske langsomt ændrede udseende. På bryllupsbilledet af ham og min mor kan man tydeligt se, at hans mund er ved at blive bredere. Han kom aldrig i behandling for sygdommen og levede, til han var 74 år gammel. Morfars sygdom blev, så vidt jeg ved, aldrig bemærket af familien eller af ham selv, selvom han jo efterhånden bl.a. måtte have større skonomre end i sine yngre dage. Først da et lægepar fra

Mormor i kørestol i haven, mormor og morfar i haven, og bryllupsfoto: morfar og mor.

Birkelse, Thøger og Astrid Sørensen, i begyndelsen af 1950'erne købte et hus i Agger og kontaktede morfar for at få malet, var der nogen der opdagede, at der var noget galt med ham. Da de så morfar første gang, spottede de straks, at han led af akromegali, men holdt det for sig selv. Astrid Sørensen, som i 1960'erne blev veninde med min tante og onkel, fortalte dem senere historien. I praksis havde det nok

heller ikke betydet noget, at sygdommen ikke blev opdaget, for man havde dengang ingen behandling for den.

Kunstnerne

Familiens hjem i Bredgade/Klostergade er i meget høj grad præget af malerier fremstillet af billedkunstnerne Leo Estvad, Knud Eel og Ellen Raadal, som mange andre hjem i Thy sikkert er. Derudover har min onkel Leo også bidraget med fine malerier og akvareller fra sin livsperiode som ung malersvend – fra Norge og fra hjemmet, som det så ud i hans unge dage.

Leo Estvad købte kgl. skuespiller Adam Poulsens sommerhus i Lodbjerg i 1931. Det lagde grunden til familiens bekendtskab med Leo Estvad og hans henrivende hustru, Grethe. Dels malede morfar huset, og dels købte Estvad formodentlig materialer i farvehandlen. Disse køb har sandsynligvis været baseret på naturalieøkonomi, hvor morfar og senere onkel Leo fik betaling i form af billeder⁸. Jeg husker mit første møde som barn med Estvadparret. De ankom i det tidlige forår engang i 1950'erne i deres lille franske bil som et frisk pust fra den store verden. Jeg erfarede da, at disse mennesker havde en "boligårscyklus", hvor de boede på Frederiksberg om vinteren og i Lodbjerg om sommeren, samt undertiden også ind imellem flere steder i Syden. Jeg blev med det samme misundelig og tænkte, at dette måtte være opskriften på det gode liv. Der var ikke tale om et rastløst liv, men om et liv med fast indbygget variation.

Som årene gik, blev Estvads nære venner af min onkel og tante.

Engang i 30'erne dukkede der en anden kunstner op i hjemmet, Knud Eel, som også har efterladt dejlige billeder på vores vægge. Jeg formoder, at Eel også betalte for materialer med malerier. Min mor fortalte om Eel, at han kunne være lidt uhyggelig at lytte til, da han led af sortsyn og imødeså verdens snarlige undergang. Det kunne være drøjt at høre på for et ungt menneske, som var ved at tage fat på tilværelsen. Eel blev ikke som Estvads en nær ven af familien, men omgikkes først og fremmest min morfar.

Afslutning

Ved slutningen af 1930'erne og på tærsklen til 2. Verdenskrig var 3. generation i familien nu i gang med voksenlivet på hver deres måde. Morfar var blevet enkemand, og der var kommet en svigersøn i familien. Forretningen havde overlevet 30'ernes krise og var i god gænge med meget arbejde også i Thyborøn. Der var indtil videre absolut ingen trusler mod forretningen og familiens selvstændige livsform.

Referencer

Højrup, T. (1989): *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. Institut for Europæisk Folkelivsforskning.

Statens Byggeforskningsinstitut.

Korsgaard, O. (2013): *Solskin for den sorte muld. Om slægt og folk*. Gyldendal.

Noter

- ¹ Oprindeligt stavet med K. men L C blev morfars kælenavn.
- ² Født Poulsen.
- ³ Se etnologen Thomas Højrup's værk, "Det glemte folk" (1989) om det 20. århundredes kampe imellem de små selvstændiges kultur og arbejder- eller lønmodtagerkulturen. Der herskede ifølge Højrup en uforenelig etnocentrisme i begge lejre og det blev i høj grad en kamp, som blev vundet af lønmodtagerkulturen. Det betød, at begrebet "det arbejdende folk" i den offentlige bevidsthed kom til at referere til "arbejderen" og "lønmodtageren", mens de små selvstændige blev "det glemte folk".
- ⁴ Hjælpsomhed overfor folk i nød var integreret i mine forældres liv – uden at de gjorde sig hellige over det.
- ⁵ Se Højrup (1983)
- ⁶ Familien stammede dog fra gården "Pallisgaard" beliggende i Ullerup. Gården blev grundlagt i 1600-tallet. Alligevel endte nogle af efterkommerne i landproletariatet. Gården ejes ikke længere af familien.
- ⁷ Vi har stadig Leos svendestykke hængende i huset.
- ⁸ Vores samling af Estvadbilleder var udstillet i Pakhuset i Krik i sommeren 2017.

Kun een jenle seng

Af Gustav Nielsen-Refs

Di wa så ungg, da di bløw gywt,
fode di sku ha smo –
a jordisk gods di hååd kun lett,
men liig nok te at de ku go.

Di hååd da kun en jenle seng,
å de wa no fo lett –
fo di fik all fo manne baer,
så de wa ve å go fo witt.

Jenn spurr da så Kjerstine om,
hwaffor hun fik så manne –
hun skolted sæ da nøj å såå,
deståen hun skywt o Hanne:

"Ja, de æ nemmer såå enn gjoww,
fo de ka vi ett læe –
se Povl han gjør'ed altså såen,
te æ ka ett læ'ed wæe."

Kirkegaarden

Af Ole Bangsgard Gyrup, Hurup

Den nu nedrevne slægtsgård, Kirkegaarden, i Hurup lå vest for kirken. Den var i familien Gyrops eje fra 1893 til 1970.

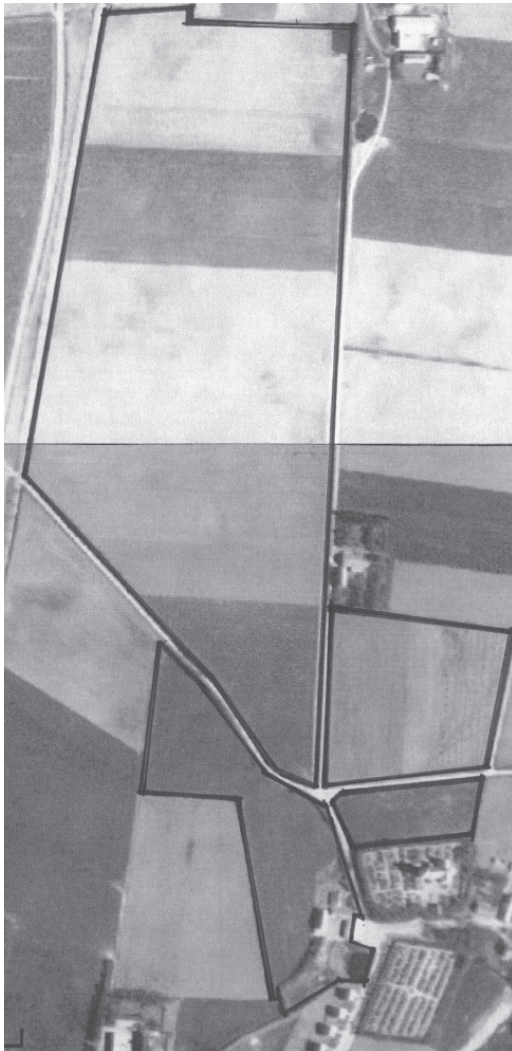
Maren Gyrup Nielsen Bak købte Kirkegaarden sammen med sine to brødre: Mads Nielsen Bak og Ole Nielsen Bak i 1893. Men hvorfor købte de tre ugifte søskende denne mindre gård i Hurup? De kom fra gården Jestrupgaard i Sønderhå sogn. Denne gård på 126 td. sæde hørte som fæstegård under præstegården i Sønderhå. Da forældrene til de tre søskende var døde, ophørte fæstemålet. Det blev besluttet at afhænde mensalgården Jestrupgaard, og de tre søskende, der de senere år reelt havde drevet gården, blev tilbudt at købe gården med forkøbsret for en rimelig pris. Men gården var besværlig at drive, og markerne lå meget spredte. Der skulle køres mergel fra he-

den på jorden, og Mads var blevet så vred på gården, at han ikke ville være med til at købe den. Det bøjede Maren og Ole sig for. Gården blev så på auktion solgt til anden side for den beskedne sum af 20.000 kr. I stedet købte de den langt mindre gård, Kirkegaarden i ejerlavet Hurup af Carl Anton Grethenius Nielsen for en købspris af 21.000 kr., uden besætning.

Til gården hørte godt 40 td. sæde. Senere byttede de 1½ td. sæde eng med Henriksen i gården Aldershvile og fik derved tofterne nord for kirken på godt 7 td. sæde. Den store toft nord for Brandsholmvej var på ca. 6 td. sæde. Den lille toft syd for Brandsholmvej (nu kirkegård) var på 1 td. sæde. Prisen blev 2.250 kr. i bytte. Den store toft var dette år sået til med rug, som de ifølge byttehandlen skulle dele. Jordene lå nu samlet, men noget langstrakt.

Kirkegaarden ca. 1894. På billedet ses fra venstre: Nicolaj Gyrup, ukendt dreng, Ole Nielsen Bak, Mads Nielsen Bak, ukendt pige og Maren Gyrup Nielsen Bak.

Luffoto, maj 1954, taget i en skrå vinkel, hvorved markerne bliver forregnede og ikke areal- og vinkeltro.

Længst mod nord var der en mergelgrav på ca. 35 x 35 m.

Maren havde en søn, Niels Nicolaj Gyruup, som var 11 år, da de flyttede til Hurup i 1893. Han blev kaldt Nicolaj og var søn af ungkarl, gårdejer Ole Nicolajsen i gården Gyruup, Sønderhå sogn. Her var Maren på det tidspunkt tjenestepige hos sin fætter Ole Nicolajsen. Den lille Nicolaj blev døbt Gyruup. Det kan der være flere grunde til. Dels havde moderen Maren navnet Gyruup i sit navn, hvilket skyldtes, at hen-

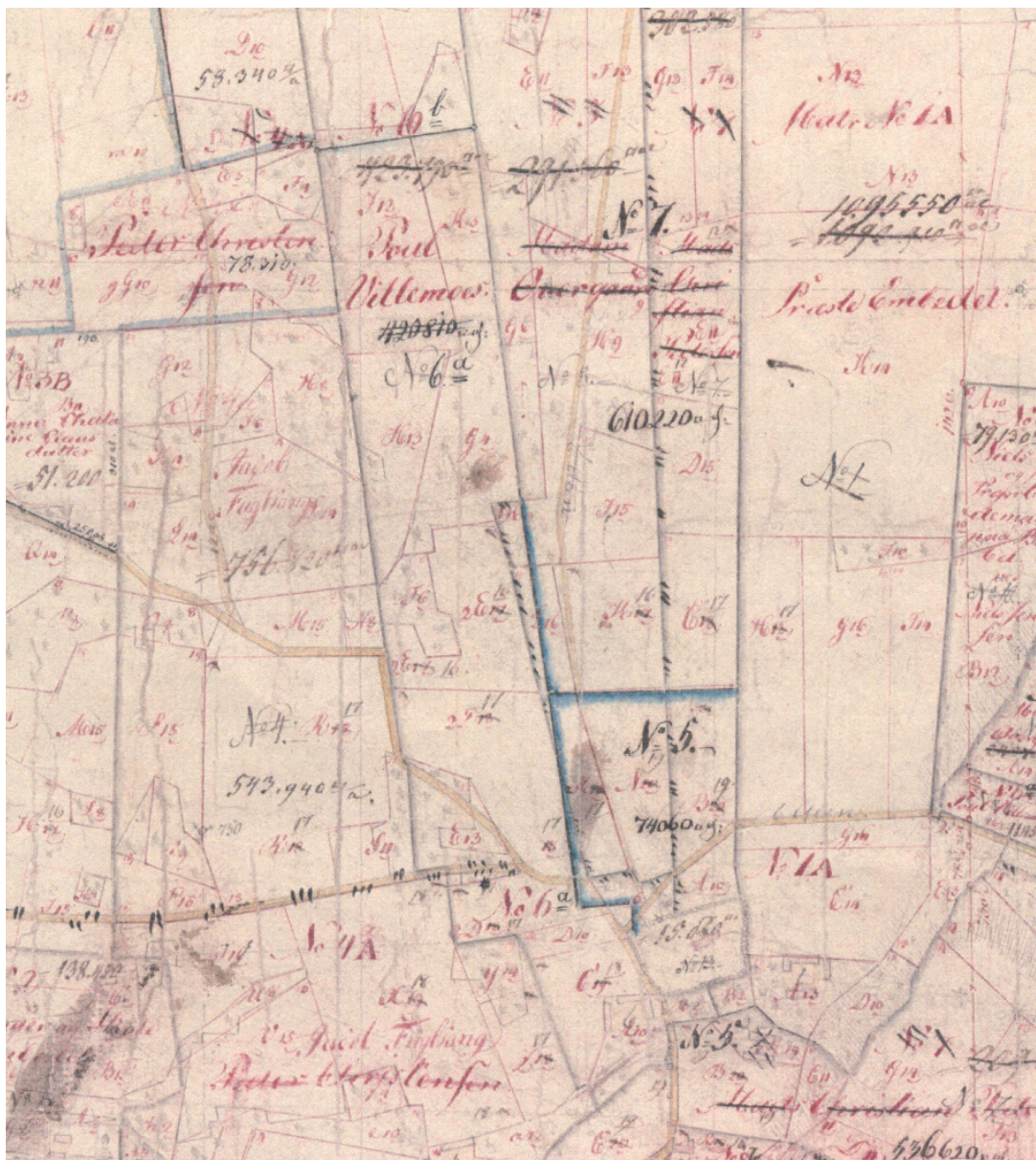

Nicolaj, ca. fire år

des moder Nicoline Olesdatter var en datter fra Gyruup. Det kan også være, at moderen Maren og hendes familie ville betone, at den lille Nicolajs fader var gårdejeren Ole Nicolajsen i Gyruup. Da denne på daværende tidspunkt ikke havde andre børn – endsige var gift - ja, så stod man jo her med en potentiel arvtager til gården Gyruup. Ole Nicolajsen vedkendte sig faderskabet men var ikke til sinds at gifte sig med kusinen Maren, selv om der imellem de to familier tidligere havde været dobbelt fætter-kusine ægteskaber.

De tre søskende: Maren, Mads og Ole forblev ugifte.

Mads, som var en slider, var meget glad for deres nye sted, Kirkegaarden i Hurup, som efter hans mening var førsteklases. Desværre fik han kun 16 år i Hurup. Han døde i maj 1909 efter ni dages sygeleje af lungebetændelse, kun 59 år gammel. Hans død var en stor sorg

Matrikkelkort, 1A, 1814. Som det fremgår af kortet, var ejeren af gården i 1814, matr. nr. 6a, Poul Villemoes, der var en søn fra Abildgaard. Som det endvidere fremgår af kortet, lå Kirkegården kun få meter sydvest for kirkegårdsdiget, der her er angivet omkring Hurup Kirke. Kortet viser Kirkegaardens stuehus mod vest og avlsbygningerne som en sammenbygget vinkel tæt op ad Kirkevej.

for familien. Mads blev i egetræskiste begravet af pastor Kjersgaard syd for kirken, lidt til højre for våbenhuset. Men ved kirkens udvidelse 1928-30 blev hans kiste gravet op og ligesom flere andres flyttet. Familien var meget utilfred-

se hermed og kede af det. De mente godt, han kunne blive liggende, hvor han var.

Efter Mads' død i 1909 blev Nicolaj som 27-årig bestyrer af gården.

Den yngste af de tre søskende, Ole, var

Kirkegaarden 1945: Svinestald i baggrunden, men der var også kreaturer på gården. Længst væk fra stuehuset lå et kyllingehus, dernæst et hønsehus og et maskinhus. I forgrunden ligger dammen, der fungerede som branddam.

Maren Gyrup Nielsen Bak i Anlægget i Hurup.

allerede i treårs-alderen blevet ramt af hoftebetændelse. Det resulterede i, at han haltede på det ene ben resten af sit liv. Han var ellers smidig og meget armstærk. Han kunne rykke i krog og rykkede selv de sværeste karle over bordet. Ole kom i urmagerlære i Vestervig. Det var et stillesiddende arbejde til den noget handicappede unge mand. Få år efter endt læretid udvandrede han til Amerika. Han rejste imidlertid flere gange frem og tilbage over Atlanten og arbejdede som urmagersvend, når han var hjemme. Midt i 1880'erne blev han hjemme og startede egen urmagerforretning hjemme i Sønderhå. Efter de var flyttet til Kirkegaarden i Hurup, stoppede han som urmager og hjalp derefter til på gården. Det var mest i stalden, han arbejdede, da han ikke kunne følge hestene på grund af sit gangbesvær. Ole døde i 1929 - 77 år gammel, og på grund af kirkens ombygning var der ingen klokkeringning, da klokken stod på jorden. Provst Dahl holdt talen uden for kirkedøren.

Søsteren Maren savnede i starten Sønderhå meget, efter de var flyttet til Hurup, men hun

Aarhø. A. Hoff.

* Niels Nicolaj Gytrup, søn af Ugiff Maren Nicolaj
 Gytrup Nielsen Bak, indfødt i Jestrup, Sønderhøe Sognd.,
 den 8 Januar 1888 - to og firs - Gennemløbet den 15 - femtende
 Januar f. D. og frembaarnd i Sønderhøe Kirke den 26de Marts
 f. D. til aarhøud Publikation. Ved Kræmefærd med sig
 Ugiff Karl, Gaardens Ole Nicolajsen & Gytrup,
 Sønderhøe Gaard den 25 November 1895.
 Hoff

Nicolaj Gytrups dåbsattest

tog levende del i alt, hvad der angik gårdens drift. Forholdet til hendes søns far, Ole Nicolajsen i Gytrup, omtalte hun aldrig. Hun var et følelsesmenneske men havde en stærk viljekraft. Hun var robust i sin udtryksmåde og havde det godt med omegnen. Hun var meget populær – ikke mindst på sine klare standpunkter, som hun åbent udtalte. Maren døde i 1933, 86 år gammel, efter 40 år i Hurup. Hun blev begravet på familiegravstedet af provst Dahl. Der var stor begravelse. Alle tre søskende blev be-

Stående fra venstre foran Kirkegaarden: Maren Gytrup Nielsen Bak, Mary Gytrup, Christian Gytrup, Nicolaj Gytrup og Johanne Gytrup, ca. 1925.

N: 48

HURUP VANDVÆRK.

Herr Hans Erik Hennings

har at betale til Vandværket:

For Hovedledning	Kr. 150.75
" Stikledning	"
" Jordledning	"
" Huelledning	7.20
" Vedtagter	0.50
"	"
	Kr. 158.45.

Betalt 1/2 08

HURUP den 1de Febr. 1908.
Hans Hennings
 Kasserer.

Tilslutning til Hurup vandværk i 1908.

gravet fra hjemmet, da der jo ikke var langt fra gården til kirken.

I 1893, da familien flyttede til Kirkegaarden, kom Nicolaj som 11årig i Hurup skole, som dengang lå, hvor der nu er plæne foran Hurup Hallen. Det var en stor forandring for ham, og

det var hårdt at skifte skole i den alder. Han huskede den første dag, hvor han kom i tøjsko og ikke måtte gå ind i klasseværelset med dem på, skønt det var tørvejr. I starten blev han drillet og moppet meget, fordi hans mor Maren ikke var gift. Derimod klarede Nicolaj sig rigtig fint bogligt.

I forbindelse med Nicolajs konfirmationsforberedelse i Hurup skulle der fremvises dåbsattest, hvorfor provsten i Sønderhå, Weifs, afskrev dåbsattesten fra kirkebogen.

Heraf fremgår det, at familienavnet Nielsen Bak er stavet Bak og ikke Bach. Efter sin konfirmation i 1896 kom han på Hurup Realskole. Nogle år senere kom han på landbrugsskole og blev uddannet landmand.

Af nybygninger/tilbygninger på Kirkegaarden gennem årene kan nævnes: 1904 nyt stuehus, staldbygning i 1908 og ny lade i 1913. En ajlebeholder blev i 1915 bygget af 5000 mursten. Der blev indlagt elektricitet i 1918. Et nyt maskinhus i plader blev rejst i 1922. Svinestalden

blev udvidet i 1928. Hønsesus og kyllingehus blev bygget i 1935, og i adskillige år blev der solgt æg til private og til æggepakkeriet. I forlængelse af stuehuset blev der i 1948 bygget nyt køkken, toilet og værelse. Nu var der faktisk to lejligheder i stuehuset.

I 1915 blev Nicolaj Gyrop gift med Johanne Bangsgaard fra Hassing sogn. Hun var blevet ansat som tjenestepige på gården et par år forinden. De fik to børn: Mary i 1916 og Christian i 1917. Året efter blev Johanne ramt af tuberkulose og var meget syg i længere tid. Det bevirkede, at de ikke fik flere børn.

Hvad landbrugsdriften angik, var det sådan, at høsten aldrig blev påbegyndt en mandag på grund af gammel overtro. De første år i Kirkegaarden lejede de en mand i høsten, som kom med egen le og hjælp til.

I 1904 fik de mejemaskine, der lagde kornet i neg, som de efterfølgende bandt op med håndkraft. Samtidig fik de slåmaskine til høhøsten. I 1912 købte de i fællesskab med præstegården en selvbinder til 625 kr. Der skulle tre heste til at trække selvbinderen.

Svinekort, 1939.

Tyren, der stangede Nicolaj.

I Kirkegaarden havde de kun to heste, men i præstegården havde de fire. Med de tilsammen seks heste, kunne de høste med to gange tre heste og skifte heste hver tredje time. Således kunne det nye vidunder af en selvbinder blive udnyttet fuldt ud, uden at hestene blev overanstrengte. Det kunne være et tungt arbejde at trække selvbinderen, og hestene svedte let en varm sommerdag i august. For øvrigt

Christian på vej i marken, ca. 1940. I baggrunden skimtes svinestalden.

blev hestene altid striglet i Kirkegaarden inden arbejdets begyndelse om morgenen. Da der senere blev skiftet forpagter i Præstegaarden, købte Nicolaj den resterende part af selvbinde- ren for 200 kr.

Kornet var mest hvede, men byg, havre og rug blev også avlet. Rugen blev leveret til bageren. De første år lejede de tærskværk med presser. Det var praktisk, når der var stak i gårdspladsen.

I 1925 fik Johanne og Nicolaj radio, som kostede 550 kr. plus antenne til 18 kr. De var meget glade for apparatet, der virkede fortræf- feligt. Nicolaj sagde, at det var en stor nydelse at sidde og høre de største kunstnere fra hele Europa og høre gudstjeneste fra København. Radioafgiften var 15 kr. pr. år. I midten af tyverne blev der købt helt nyt komfur af købmand Høj- ris til 225 kr. Alt fulgte med - undtagen messin- grøret, som kostede 18 kr.

Jernbanen lå tæt op ad marken mod vest, så der blev sat sneskærme op hvert efterår. Noget af marken blev engang i 1919 brugt som landings- og startbane for en flyvemaskine i forbindelse med en flyveopvisning. Det blev honoreret med 200 kr.

Kirke- stien

Fredag den 12. Marts 1915: En af Bladets Læsere klager over Sogneraadets Forbud mod Færdsel med Kreaturer på Kirkestien, idet han hævder, at det i alt Fald for hans Vedkommende kun er sket, når Føret har været så glat på Gaden, at det har været alt for besværligt at trække Kreaturerne gennem Byen. Sogneraadet burde efter Klagerens Mening, have nøjedes med at henstille til dem, som skal levere deres Kreaturer ved Hurup St., om kun at benytte Stien i Tilfæl- de som ovennævnte

Kirkestien.

Johanne og Nicolaj Gyrup. Billedet stammer fra deres sølvbryllup i 1940, som blev holdt i maskinhuset. Johannes brudekjole er i dag at finde på Museum Thy.

Kirkegaarden blev i 1926 og senere i 1938 ramt af mund- og klovsyge i besætningen og derved sat under offentlig tilsyn.

Der var lange strækninger med hvidtjørns-hække, der gav kreaturerne godt læ mod vejret – især om efteråret, og der var altid mange harer på markerne. Måske var det det gode læ, der tiltrak dem. Drengestreger blev der selvfølgelig også lavet, da Christian var dreng. Da han var en 14-15 år, løb han rundt på kirkegårdsdiget efter mørkets frembrud med et hvidt lagen over sig og forskrækkede de forbipasserende. Folk talte meget om det, men da faderen Nicolaj hørte om det, stoppede drengestregerne omgående. Nicolaj blev engang først i 1930'erne stanget af gårdens store, rasende tyr. Heldigvis så forpagteren Kronborg fra Præstegaarden, hvad der var på færde. Han kom ham til undsætning og reddede hans liv. For denne flotte indsats fik Kronborg 500 kr. af Carnegie-fonden for heltemod. Nicolaj blev alvorligt medtaget og måtte holde sengen i længere tid.

Indtil slutningen af 1930'erne havde de i alt haft 20 piger og 26 karle på gården. Herefter klarede Johanne og datteren Mary selv opgaverne uden fremmede piger. Mary var i 1937

på højskole i Ollerup, og i 1946 var hun på husholdningsskole i Malling. Sønnen Christian var på landbrugsskole i 1936 og vinteren 1938/39

Børnene foran stuehuset, ca. 1960, fra venstre: Hanne, Kirsten, Preben, Nicolaj og Ole.

på højskole i Frederiksborg. I den periode klarede Nicolaj sig uden karl.

Fra sommeren 1939 fik vi Eva på ferie i Kirkegaarden. Eva var ni år og fra København. Hun kom herefter hvert år, og en gang imellem var hendes forældre og bror med. Efter hendes ægteskab i 1949 var manden Knud også

med ved det årlige besøg og senere deres to børn. Venskabet varede, indtil Eva døde i 2007.

Vores far, Christian, gik meget op i jagt. Som 19-årig gik han en eftermiddag om bag stalden for at skyde måger inden røgtetid. Han havde den dårlige vane at lade bøssefødderne hvile på den ene træsko. Pludselig gik skuddet af og ramte ham i foden. Virkningen var så voldsom,

at en tå blev skudt af og mellemfoden læderet. Han fik sig slæbt ned til vejen, og heldigvis kom der kort tid efter en lastbil forbi, som kørte ham til læge Kjær, der fik ham indlagt på Vestervig Sygehus. Uheldet ville, at Christians forældre ikke var hjemme. De var til eftermiddagskaffe i præstegården, da der pludselig kom besked om, at deres søn havde skudt sig. Stor opstandelse, og hvor alvorligt var det? Ville han overhovedet overleve? Det gjorde han, men det kostede et længere sygehusophold og et mèn for livstid. Held i uheld var, at han året efter på sessionen på Thinghuset i Vestervig blev kasseret som soldat på grund af skaden. Træskoen - med det fine kaliber-16 hul - blev gemt og først smidt væk, da vi flyttede fra gården i 1974.

Som 29-årig fik Christian kørekort til motorcykel og købte derefter en BSA 350 ccm. Mange år senere blev den udskiftet til en BSA 650 ccm.

Indtil 1948 lå der en kirkesti sydvest for stuehuset, en sti som gik over nabogården Gravers Riis' jord til vestenden af Toftegade. Stien blev flittigt brugt, bl.a. når Mary og Christian skulle i skole, de skulle med toget, eller når gården skulle have sendt forskellige ting med jernbanen. Kirkestien havde undertiden givet anled-

ning til uoverensstemmelser, hvilket fremgår af avisudklippet. Stien blev nedlagt, da Toftegade ca. 1948 blev etableret.

Vores farfar Nicolaj var en meget belæst mand og brugte mange penge på bøger, og dem havde han over 900 af. I en sen alder udtrykte han ønske om, at museet skulle tilbydes bogsamlingen. Som følge heraf erhvervede museet sig adskillige bind. Næsten hvert år blev han indkaldt til torskegilde hos ligningsmyndighederne, til stor morskab for begge parter. Johanne klarede alt det huslige og var kun sjældent i marke, og når det skete, var det oftest i roerne.

Christian med bøssen, ca. 1947.

Johanne og Nicolaj holdt sølvbryllup i 1940. Der var stor fest i maskinhuset med deltagelse af både præst og degn.

I 1951 giftede Christian sig med Ester Marie Sørensen fra Flarup. Esther havde et barn Lilian, og de fik sammen fem børn: Kirsten, Nicolaj, Ole, Preben og Peter. Vores faster Mary havde et barn, Hanne, og forblev ugift.

Ved fælles hjælp drev de gården indtil 1960, hvor Nicolaj - vores farfar - solgte gården til vores far Christian.

Foran Kirkegaarden, 1969, fra venstre: Esther Gyrop, Christian Gyrop og Mary Gyrop.

Samme år købte kommunen et stykke jord syd for ejendommen. Dammen, der fungerede som branddam, skulle bruges til parkeringsplads, og der blev her bygget en tjenestebolig til graveren.

Efter at Christian og Esther i 1960 havde overtaget Kirkegaarden, blev der ud over at passe det huslige og børnene også hårdt brug for Esther i stalden og marken. Efter et par år besluttedes det at sælge køerne og gå helt over til svinebrug. I 1962 blev de to heste udskiftet med en traktor, en 2 cyl. Porsche diesel på 33 HK, og selvbinderen blev afhændet til fordel for en mejetærsker.

Forældrene Nicolaj og Johanne samt datteren Mary og hendes datter, Hanne, flyttede herefter til Ashøjgade 11. Her boede Nicolaj og Johanne til deres død: Nicolaj i 1970, 88 år gammel og Johanne i 1975, 81 år gammel.

Mary døde i 2006, 89 år gammel. Efter hendes død skulle husets indbo ryddes. En del skulle køres på lossepladsen, blandt andet adskillige sorte plastiksække. Da jeg skulle sørge for transporten, kunne jeg ikke dy mig for at se, hvad de andre havde kasseret i de sorte sække. Stor var min overraskelse, da jeg så, at mange af familiens gamle dokumenter nær var gået tabt. Jeg fik dem gemt, og nogle af oplysningerne bruger jeg her.

I årene på Ashøjgade nedskrev Nicolaj sine erindringer, som kan læses i sin helhed på arkivet på Hurup bibliotek. Han var også meddeler til Jysk Ordbog, hvor han afleverede ca. 50 spørgelistebesvarelser, som bestod af 2-4 sider med spørgsmål, ca. 30 pr. spørgeliste. Derudover skrev han ca. 400 sider til Nationalmuseet om forskellige forhold vedr. landbrugsdrift om livet i sine første år på Jestrupgaard i Sønderhå sogn og senere i Kirkegaarden i Hurup. Nicolaj Gyrop var meget politisk interesseret og tog gerne med stor iver del i diskussioner.

Kirkegaardens beliggenhed ved vejen nord-på ud af byen bevirkede, at der ofte kom besøg af landevejens farende svende. Specielt var der én, der gik under navnet "Stille Frits", som altid blev taget godt imod af vores far. Vi børn elskede, når han kom forbi. Som tak for overnatning i laden og ofte lidt mad, tegnede han altid på vægge og døre i stald og lade sine fantastiske kreative tegninger, inden han drog videre. Christian og Esther drev gården til 1970, hvor kommunen købte den.

Der, hvor gården lå, blev der opført daginstitutionen "Myretuen", og jorden blev udstykket til byggegrunde. Jorden umiddelbart nord for kirken blev brugt til kirkegård.

Gården blev solgt på betingelse af, at kommunen ville garantere Christian et job, og at de kunne blive boende i fem år.

Han blev derefter beskæftiget som arbejdsmand indtil sin pensionering i 1984.

Christian døde i 2002, 84 år gammel. Esther døde i 2012, 85 år gammel.

Aspekter af Hurup Bys tidligere historie

Af Bjarne Madsen, Astrup

Under udarbejdelsen af foranstående slægtskrønike knyttet til Kirkegaarden i Hurup meldte der sig hurtigt spørgsmålet: hvilken gård, de tre søskende Bak Nielsen købte i 1893? Var det en forholdsvis nyoprettet ejendom, eller var gården en af de gamle bøndergårde i området? Kunne det lade sig gøre at tegne et billede af gårdens og landsbyens tidligere historie?

Kildeforhold m.m.

I forsøget herpå eksisterer der flere historiske kilder, man kan benytte sig af. Centralt i beretningen om en ejendoms historie vil altid være spørgsmålet: hvem ejede tilbage i tiden gården? For at samtiden kunne holde styr på, og den enkelte ejer kunne bevidne sit ejerskab, blev det i 1551 påbudt, at alle skøder og hæftelser på fast ejendom skulle læses på tinge i fuld offentlighed. I de ældst bevarede tingbøger fra Hassing og Refs herreder er skøder og pantebreve indskrevet, efterhånden som de blev tinglæst eller tinglyst. Disse indførsler kunne ofte lade vente på sig i op til adskillige år og findes sammenblandet med alle de andre små og store sager, der kom på tinge. Eftersom der ikke findes registre i de tidlige tingbøger, kan det være mere end møjsommeligt at lede efter et bestemt skøde. Da tingbøgerne efterhånden blev mere og mere omfangsrige og uoverskuelige, blev det i 1683 vedtaget at udskille skøde og pantevæsen i særlige protokoller¹. Her kan man lede efter skøderne i "Skøde- og panteprotokoller", senere blev de kaldt Realregistre. Det kan være en besværlig kildetype at benytte sig af, for det forudsætter, at man er i stand til at identificere ejendommen f. eks. ved hjælp af matrikelnummeret, eller ved at man fra en anden kilde får oplyst, hvem der på et eller andet tidspunkt har ejet den. Der findes navneregistre til disse protokoller, alfabetisk ord-

net efter sælgernes fornavne. Er man tilbage i 16-1700-tallet - før de nugældende matrikelnumre blev indført - kan man identificere en ejendom ved hjælp af dens hartkornsangivelse. Men det forudsætter jo så, at man kender ejendommens hartkorn.

Gamle historiske kort kan man have megen nytte af. Det kan være et matrikelkort, hvor ejernavnet på en ejendom er angivet. I foranstående artikel er med fig. 3 vist et udsnit af et "Original 1" kort fra 1814 af Hurup By. Heraf fremgår, at Kirkegaardens jorde - matrikel nr. 6 - var ejet af Poul Villemoes. Det er en vigtig oplysning for at kunne finde skødet fra dengang. Da der jo af skødet fremgår den næste ejer, kan man herved opstille en ejerrækkefølge. Derimod oplyser den sælgende ejer ikke, hvem der tidligere havde ejendommen. Derfor kan man ikke arbejde sig tilbage i tiden ved hjælp af skødet, men må forsøge sig på anden vis. Har man at gøre med ejendomme, der tidligere tilhørte kronen - dvs. staten - kan man søge i "Kronens Skøder" for den pågældende periode.

I et forsøg på at få lidt mere kød på sin historie kan man benytte folketællinger. De findes fra 1787 og frem, men i begyndelsen med store huller. Folketællinger giver interessante oplysninger, men det kan undertiden være vanskeligt at identificere den gård/ det hus, man er interesseret i, da nummersystemet ikke svarer til matrikelnummeret.

Andre personlige oplysninger kan hentes i kirkebøgerne. For Hurup sogns vedkommende findes kirkebogen fra 1669 og frem - men igen med store huller. I ældre tid var Hurup anneksogn under Boddum sogn, ligesom Ydby sogn hørte under Boddum, hvor præsten boede. Den ældste del af Hurup kirkebog er derfor ført i samme bind som Ydby kirkebog. Det gæl-

der perioden 1669 til 1733. Da Hurup sogn i 1784 blev til et selvstændigt pastorat, gjorde man det ganske drastiske, at man afskar kirkebogen for Hurup sogn af den fælles kirkebog for perioden 1734 til 1784. Hurup kirkebog for denne periode blev så opbevaret i Hurup, men gik desværre senere tabt. Kirkebøger giver et levende indtryk af vore forfædres levevilkår, især når man studerer dåbs- og dødelisterne.

Tidligere måtte slægtshistorikere og folk, der arbejdede med ejendomshistorie, sidde på arkiver for at lave det meget tidskrævende arbejde. I dag er de store kildegrupper lagt på nettet. Det gælder såvel skøde- og panteprotokoller og historiske kort som folketællinger og kirkebøger. Det gælder også, når man søger oplysninger i de meget interessante ældre matrikelprotokoller fra 16- 1700-tallets Hassing-Refs herreder.

Som konsekvens af de fatale krigsulykker - især overfor svenskerne - i 1600-tallet fik den nye enevældige statsadministration fra 1660 et stadigt stigende behov for effektiv skatteudskrivning. Som følge heraf og for at kunne foretage en skatteudskrivning, der var baseret på en realistisk vurdering af bøndernes ydeevne, blev i 1683 al agerjord, enge og vandmøller vurderet og omregnet til hartkorn, htk., d. v. s. hårdt korn, altså byg og rug. Hermed havde man en fordelingsnøgle og skulle herefter blot bestemme udskrivningsprocenten: hvor mange rigsdalere hver tønde hartkorn skulle beskattes med. Kornmængder blev dengang ikke angivet i vægt - men i rumfang: i tønder á 139,1 liter og brøkdele heraf. Én tønde hartkorn t.d. htk. bestod af 8 skæppe, skp., der igen kunne opdeles i 4 fjerdingkar, fj., der endelig hver bestod af 3 album, alb. Altså: 1 td. = 8 skp. = 32 fj. = 96 alb..

I datidens protokoller opererer man med gårde, der var vurderet til mindst 1 td. htk, huse med jord på mellem 0 og 1 td. htk og endelig med jordløse huse. Et hus med jord kaldes ofte "et boel", og beboeren er derfor "boelsmand".

Hurup sogn

Hurup sogn er beliggende mellem Heltborg, Ydby og Vestervig sogne og mod nord Abildgaards jorde i Grurup sogn. Sognet består af i

alt fire ejerlav. Nordligst i sognet findes ejerlavet Ettrup By. Mod syd findes det noget større ejerlav Refs By, Hurup sogn. Men en mindre del af Refs By - især den sydlige del - tilhørte Ydby sogn. Forklaringen på, at en landsby i den grad var delt mellem to sogne, kender vi ikke. Måske har splittelsen eksisteret siden sogne-dannelsen i 1000-tallet, hvor der i byen har været forskellige opfattelser af, hvilken kirke man skulle tilhøre. Endelig findes i Hurup sogns centrale del ejerlavene Hurup By, der var sognets kirkeby, og den enligt liggende gård Lodahl, på kortet stavet "Loedahl". Egentlig skulle Lodahl være en naturlig del af dyrkningsfællesskabet Hurup By, men da bebyggelsen i ejerlavet Hurup By ligger så langt mod øst, ville afstanden til de dyrkbare områder mod vest blive urimelig stor. Derfor blev gården Lodahl placeret som selvstændig dyrkningsenhed. Grænserne mellem sognets forskellige ejerlav er på kortet markeret med forskellige farver for at lette overskueligheden.

Bygningerne er påtegnet med rød farve. De jorde, der i 1814 var opdyrkede, er tegnet som hvide felter, mens moser og de vidtstrakte hedeområder er tegnet med en grå signatur. Mod Refs By udgøres Hurup Bys grænse i nogen grad af åen fra Ashøje, ligesom denne - Visby Å - også danner en del af grænsen mod Heltborg sogn.

Ejerlavet Hurup By

Koncentrerer vi os herefter om ejerlavet Hurup By, kan vi se på et udsnit af et lidt anderledes tegnet sognekort fra 1814, se fig. 2. Landsbyen var blevet udskiftet fra dyrkningsfællesskabet i 1792. Man kan her se kirken og kirkegården, bygningernes placering, de nye matrikelnumre, som var gældende efter den nye matrikulering i begyndelsen af 1800-tallet, vejenes forløb og hvilke dele af landsbyens jorde, der på det tidspunkt var opdyrket. Der var en del hedeområder i landsbyens sydvestlige del, sammenhængende med de store hedestrækninger i Refs, ligesom områder mod nordøst lå hen som hede. Endelig kan den fælles lergrav ses placeret langs åen mod Refs. Nem adgang til ler har været afgørende til de lerklinede bin-

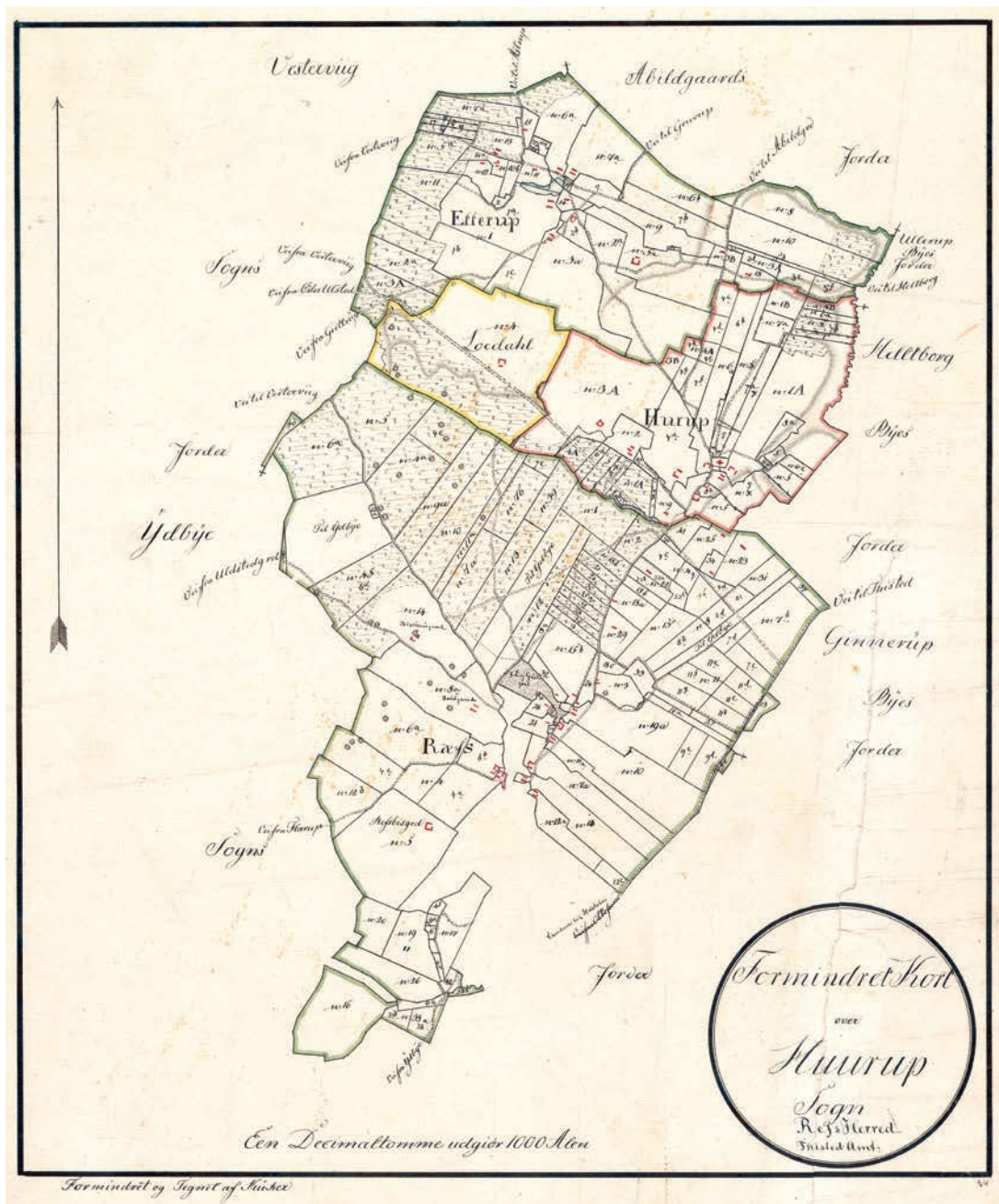

Fig. 1: Formindret Kort over Huurup Sogn. Refs Herred. Thisted Amt. Tegnet på baggrund af matrikelkortene over de enkelte ejerlav i sognet 1814.

dingsværkshuse med lerstampede gulve, før de brændte mursten vandt udbredelse i første del af 1800-tallet. De dengang eksisterende vejforløb ses på kortet.

Ser vi på kortet med de efter udskiftningen gældende matrikelnumre, kan vi se, at der på det tidspunkt (ud over Lodahl) har været i alt seks gårde og tre huse. Lige øst for kirken

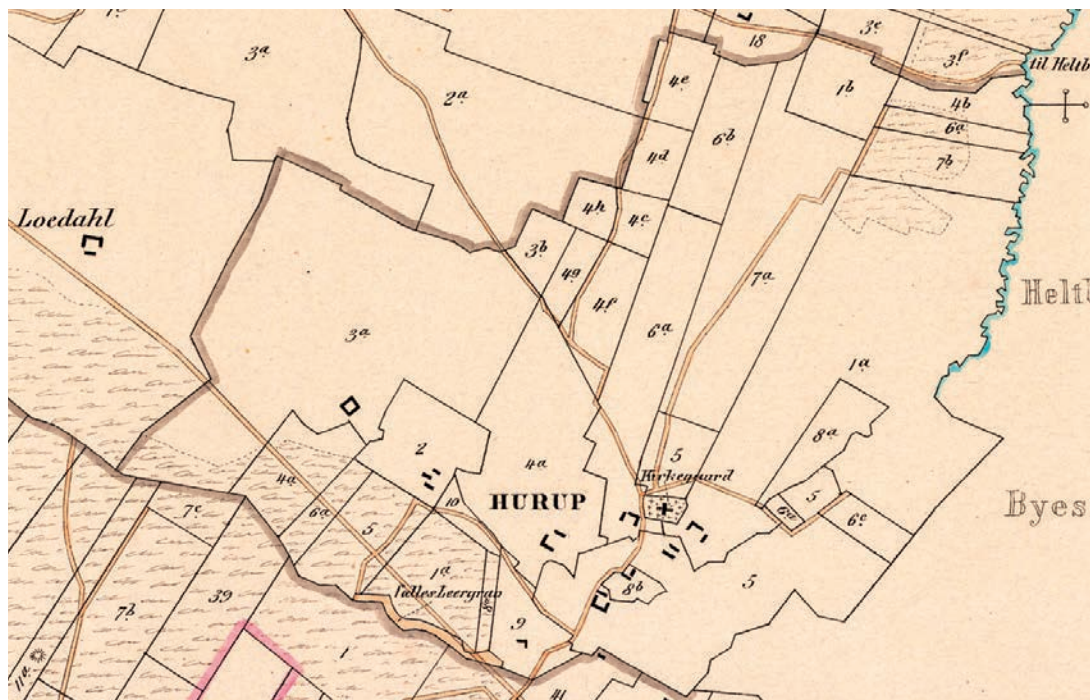

Fig. 2: Udsnit af Hurup By i sognekort fra 1814.

har Præstegården, matr. nr. 1, ligget Nr. 2 var degnens bolig. Nr. 3 er gården Balsby, som er byens vestligste bebyggelse. Gård nr. 4 kaldes undertiden Vestergaard. Nr. 5 er gården Aldershvile, som ifølge et ubekræftet forlydende tidligere hed "Hurupgaard". Gård nr. 6 kaldes Kirkegaarden. Gård nr. 7, Nørgaard, der før udflytningen o. 1840 lå lige sydvest for Præstegaarden. Endelig er der to husmandssteder, nemlig nr. 8 og 9.

Hurup By omkring 1683

Noget af det ældste kildemateriale til belysning af Hurup Bys historie er matrikelprotokollerne. Som tidligere omtalt var det kronens finansielle situation under den ældre enevælde, der var årsagen til, at al agerjord og eng m.m. blev opmålt og boniteten angivet for hele kongeriget i sommeren 1683. Alle de meget detaljerede oplysninger blev nedskrevet i markbøger. Matrikelprotokoller blev herefter udfærdiget for at give et overskueligt skatteudskrivningsgrundlag. Det giver os et godt øjebliksbillede af antallet af landsbyens gårde og huse: hvad de var

vrideret til, hvem der ejede dem og hvem der drev de enkelte landbrug. Resultatet ses i fig. 3.

Siden fra matriklen er således opbygget, at man til venstre ser ejerne. Derefter kommer det matrikelnummer, man tildelte de enkelte brug, og som ikke må forveksles med de nu-gældende matrikelnumre, som blev indført i begyndelsen af 1800-tallet. Man kan her se, at gårde og huse er blandet sammen, ligesom der ikke er tale om nogen systematik, så f.eks. de største hartkorn nævnes først. Herefter kommer navnet på brugeren, beboeren, d. v. s. fæstebonden eller fæstehusmanden. Da denne matrikel har været anvendt i ca. 40 år, er fæstenavnet ofte ændret til en ny, hvorfor der mellem de to navne står: "nu". Yderst til højre er hartkornsantallet angivet, som det ses øverst på siden i tønder, skæpper, fjerdingkar og album. Vi kan herefter se, at:

Nr. 1 (Aldershvile) tilhørte ryttergodset (se "Ryttergodsets frasal") og var en middelstor gård på 5-5-1-0 td. htk. Fæsteren var i 1683 Kield Olufsons enke, "nu" Evald Jensøn. Nuværende matr. nr. 5.

L. H. J. 1688

+ Hurup By og Bys.

Rytergaard.	+ 1.	Niels Oluf. Søn med Gensidig Tjeneste	5	5	1	—	
	+ 2.	Mads Nielsøn med Mads Povelsen	3	2	2	2.	
	+ 3.	Lauris Jørgensøn med Gensidig Tjeneste	6	1	1	2.	
Bisgaard.	+ 4.	Gensidig Tjeneste; Loddel med Bøndens hængsel de Hønsing Løise ... 4/5 3/5 1/5 2/5 ad de Hølsborg Løise ... 1. — 2/5 3/5				6	— 1.
Rytergaard.	+ 5.	Niels Jørgensøn med Balsby				6	2 — 1.
annex til Bodum	6.	Lauris Andersøn				7	5 1 2.
Willeds povel.	+ 7.	Mogens Oluf. med Gensidig Tjeneste Lauris Gad	3	—	—	1.	
Ryterbonden	+ 8.	Niels Deign med Bøndens hængsel				6	3 —
Rytergaard.	+ 9.	Mads Bøndensøn med Gensidig Tjeneste med Lauris Madsøn				1	2 1.
		Loddel.					
	+ 10.	Gensidig Tjeneste med Niels Jørgensøn	6	1	3	2.	

Fig. 3: Hurup By (og Lodahl) i Landmålingsmatrikelprotokollen fra 1688.

Nr. 2 (Kirkegården) tilhørte også ryttergodset, var en mindre gård på 3-2-2-2 td. htk. Fæsteren i 1683 var Mads Nielsøn, senere Mads Povelsen. Nuværende matr. nr. 6.

Nr. 3 (Vestergaard) var også en ryttergård på 6-1-1-2 td. htk. Fæsteren var Lauris Jørgensøn, senere (sønnen?) Christen Laurisøn. Nu matr. nr. 4.

Nr. 4 ejedes af Boddum Bisgaard. Jorden bestod af et stykke kirkejord, delt i to dele: den ene: "til Hurup Kirke" 0-4-3-1 ²/₅ td. htk., den anden "til Hølsborg Kirke" 0-1-0-2 ³/₅ td. htk., i alt 0-6-0-1 td. htk. Nuværende matr. nr. 8.

Nr. 5 (Balsby) var også en ryttergård på 6-2-0-1 td. htk. Rytterbonden hed "Niels Pedersøn. I Balsbye". Nuværende matr. nr. 3.

Nr. 6 var "annex til Bodum", d.v. s. Anneksgården til Boddum Kirke, på 7-5-1-2 td. htk. Fæsteren hed Thomas Andersøn. Nuværende matr. nr. 1.

Nr. 7 (senere kaldet Nørgaard) tilhørte herredsfogden over Hassing-Refs herreder Willads Povelsen med 3-0-0-1 td. htk. Fæsteren hed Mogens Olufsen, senere Christen Laurisøn Gad. Nuværende matr. nr. 7.

Nr. 8 "degnebolet". "Niels Deign, nu Peder

Nielsøn Deign" med 0-6-3-0 td. htk. Nuværende matr. nr. 2.

Nr. 9 et hus tilhørende ryttergodset på 0-1-2-1 td. htk., fæstet af Mette Pedersdatter, nu Søren Madsøn. Nuværende matr. nr. 9.

Endelig er nævnt enestegården "Loedal", der er matrikuleret for sig, da den ikke indgik i dyrkningsfællesskabet Hurup By. Også Lodahl var en ryttergård, 6-1-3-2 td. htk., fæstet af Erik Tommasøn, nu (sønnen?) Niels Eriksøn.

Sammenfattende kan man konstatere, at ryttergodset var stærkt repræsenteret i Hurup By, ligesom det ejede Lodahl samt for øvrigt hele Ettrup By. De eneste ejendomme i Hurup By, der ikke var ryttergods, var anneksgården, degnebolet, kirkejorden og gård nr. 7.

Ryttergodsets frasalg

Under Den Store Nordiske Krig fra 1701 til 1720 viste ryttergodset sig at have en tvivlsom militær værdi. Hensigten var, at godset for hver 8 td. htk. skulle stille med en udrustet rytter - eller betale sig fra det. For at nå de 8 td. htk. blev gårde og huse slået sammen i lægd. Men krigslykken gik danskerne imod, og det blev besluttet at afhænde ryttergodset i denne del af landet på auktion. Kronens slunkne kasse havde hårdt brug for likvide midler til den fortsatte krigsførelse. Ryttergodset i Thy, der indgik i grundlaget for 3. Jyske Rytterregiment, blev solgt ved offentlig auktion i Thisted sommeren 1716.

Niels Ibsen på Tvis Kloster købte her gårdene nr. 1, Aldershvile, og nr. 3, Vestergaard, for 40 rigsdaler pr. td. htk. Frederik Kjær, forpagter på Koustrup, erhvervede sig skødet på nr. 5, Balsbygaard, for kun 31 rdl. pr. td. htk., og købte endvidere Lodahl for 41 rdl. pr. td. htk. Kirkegaarden nr. 2, blev købt af Peder Moldrup på Vestervig Kloster.

Nu var det tidligere ryttergods i Hurup By kommet på private hænder. Selv om det med forordningen i 1683 var blevet tilladt folk af bondestanden at eje bøndergårde, var det sjældent de iboende fæstebønder, der var i stand til at købe deres gård eller hus til selveje. Det var ofte lokale jordrotter fra egnen, der spekulerede i fæstegårdene. Dermed var byens

landbrug nu ikke bare udsat for tidernes foranderlige markedsvilkår men også for ejernes privatøkonomiske luner. Derfor ser vi i denne periode, at flere af gårdene hurtigt skifter ejere igen.

Omkring 1725 havde man udarbejdet en ny opdateret matrikel.

I udsnittet af denne nye reviderede matrikel-protokol, se fig. 4, fremgår, at nr. 1, Aldershvile, og nr. 3, Vestergaard, nu er købt af Hr. Linde, at nr. 5, Balsbygaard, nu ejes af Hr. Opitz i Lydumgaard, at Vestervig Kloster stadig har nr. 2, Kirkegaarden, at præsten i Boddum, Hr. Saxo, nu ejer nr. 7 Nørgaard og degnebolet nr. 8, og at hus nr. 9 og Lodahl nu ejes af major Grevenkop, der boede i Villerup, Vestervig sogn. Kun nr. 2, Kirkegaarden, nr. 6, Anneksgaarden, og kirkejorden nr. 4 har de samme ejere som før.

Produktionsforhold i 1700-tallet

Som det fremgår af matriklerne er samtlige gårdmænd og husmænd i Hurup By i 16-1700-tallet fæstebønder. Det betød, at de ud over tiendeafgiften til kirken og kongen skulle betale landgilden til godsejeren og forrette avlingshoveri på godsejerens sædegård. Hertil kom, at de var forpligtiget til at holde gård og huse vedlige for egen regning. Tiden efter Den Store Nordiske Krig var præget af depression og faldende priser helt frem til 1750-erne, ligesom misvækst og kvægpest flere gange truede fæstebøndernes eksistensgrundlag. Herredernes tingbøger er præget af restancer på landgilden og den eneste hjælp, bønderne fik, var forordningen i 1733 om stavnsbåndet, der jo var udtryk for, at fæstebønderne ofte søgte at undgå at skulle overtage et fæste. Så det var ikke uden grund, at "Jeppe drak", og at øvrigheden svarede igen ved at forbyde bønderne selv at destillere deres brændevin.

Var der problemer for en godsejer med at holde på sine fæstebønder, kunne man altid henholde sig til en forordning fra 1682, der lød: "Ingen Bonde eller Enke maa opsige eller flytte fra sin Gaard, saalænge Hosbonden agter dem god for samme Gaard at forestaa, med mindre Hosbonden handler med dem imod Loven. Hvilken Bonde, som forsidder eller forløber sin

Proprietar Køber	mp No	Land Grunns og Togt	Bygning Hjort Korn	Anden og Eng Hjort
Hurup By og Dige				
N. Lunde	1	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
Peter Christen	2	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
M. Lunde	3	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
Podum bisgaard	4	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
P. P. P.	5	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
Andegaard	6	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
J. Lunde	7	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
S. Lunde	8	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
M. Lunde	9	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo
Lordall				
		1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo	1/2 Tjærebo

Fig. 4: Hurup By i Den reviderede Matrikel o. 1725.

Hosbonds Gaard og ikke rettes sig efter Loven, maa Hosbonden levere paa Bremerholm, der et Aar i Jern at arbejde."

For ryttergodsets fæstebønder var forholdene stort set ikke bedre end for fæstebønder i øvrigt. Kneb det for statsmagten at styre genstridige rytterbønder, kunne man i sidste ende henholde sig til et reskript fra 1688, hvori det lød: "At den dovne eller til Fylder forfaldne Bonde må skikkes til Holmen på et Års Tid eller på Fæstningen at arbejde, og hans Midler leveres en anden, som Gården antager ... men dersom Bondens Armod skyldes Uforsigtighed, undes ham et Gade-hus, der at arbejde sig Føden til, indtil han fatter Bonde-Bedriften bedre". Det er nok tvivlsomt, om et års ophold i jern på Bremerholm i København eller en tilværelse som gadehusmand gjorde folk til bedre rytterbønder.

Forholdene bedredes langsomt fra 1750-erne og 60-erne, og priserne på korn og stude begyndte at stige. Studeopdrættet var af større betydning i Thy end kornproduktionen, og driftsformen kaldes "græsmarksbrug". Det betyder, at jorden blev tilsået med korn i få år, hvorefter den henlå til høg og afgræsning i adskillige år. I skifter fra 1700-tallets Thy indtager stude en væsentlig plads i bøndernes kvægbesætning. Den overskudsproduktion, der var af korn, og som gik til kronen og ejerne af kirketienden, blev eksporteret til Norge, hvortil Danmark i perioden havde et eksportmonopol.

Selvejerkøb

Frem mod slutningen af 1700-tallet skete der en væsentlig forbedring af landbrugets pris- og afsætningsforhold, hvilket hænger sammen

med den generelle udvikling i "den florisante periode". Det kongelige danske Landhusholdnings-selskab blev stiftet i 1769, og herfra udviklede en række initiativer. I 1770 forsøgte man at indføre svingploven, der var udviklet i England. Den nye plov, der delvist var konstrueret af jern, var langt mere effektiv til at vende jorden, d. v. s. til nedmuldning af planterester, end den gamle uhåndterlige hjulplov. Der blev også lavet dyrkningsforsøg med nye planter såsom kartofler og kløver i markdriften.

Det ældgamle dyrkningsfællesskab blev imidlertid en stadig større hæmsko for de, der ville en mere effektiv landbrugsproduktion. Fra statens side begyndte man fra 1760-erne og frem at indføre reformer. Sigtet var at give bønderne mod og lyst til stræbsomhed, og målet var, at bønderne skulle have økonomisk og personlig frihed.

Mest kendt er stavnsbåndets ophævelse i 1788, som gav fæstebønder og tyendet en hidtil uhørt frihed i forhold til godsejerne. Men allerede i 1769 kom en forordning om selveje, der var udtryk for en erkendelse i statsstyrelsen om selvejets fremmarch. Denne forordning fik

afgørende betydning for overgangen fra fæste til selvejendom. En forudsætning for selvejkøb var muligheden for at kunne finansiere købet. Her forsøgte man fra statens side at stille lånekapital til rådighed – men i for sparsom mængde. Resultatet blev, at købene i høj grad blev finansieret med sælgerpantebreve udstedt af den sælgende godsejer.

Endelig var der spørgsmålet om udskiftningen af dyrkningsfællesskabet i landsbyerne. Også her var staten aktiv i sine bestræbelser. Således fastslog forordningen af 1781, at enhver omend nok så lille lodsejer kunne kræve at blive udskiftet "af byens marker", og at eventuelle nye fællesskaber udtrykkeligt blev forbudt.

For Hurup bys vedkommende kan vi af Hartkornsspecifikationen fra 1788 fig. 5 se, at rækkefølgen og nummereringen er ændret i forhold til "Den reviderede matrikel" fra o. 1725, fig. 4. Vi kan se, at:

Nr. 1 (Aldershvile) stadig har 5-5-1-0 td. htk. og at "Præsten bruger og bebor" gården. Da der ikke oplyses nogen anden ejer, må vi tro, at præsten ejer denne gård. Der er sket det,

Hurtup				
Hurtup Bygaardmand				
Nr. 1	Ernstus Ernstus og hustru		5	5
2	Thomsen Thomsen - Anne Marie		7	5
3	Anders Christen - Catharina		6	1
4	Christen Thomsen - Dorte		5	2
5	Larsen Thomsen - Dorte		3	1
E. Thomsen med Hustru				
Nr. 1	Thomsen Christen - htk. Catharina Thomsen		6	1
2	Christen Thomsen - Catharina		1	1
E. Thomsen med Hustru				
Nr. 1	Mannus Thomsen - htk. Catharina Thomsen			
				1788 5 1 2 20

Fig. 5: Hartkornsspecifikation fra 1788.

at Hurup sogn i 1784 har fået egen præst, at man altså ikke længere er underlagt præsten i Boddum.

Nr. 2 i specifikationen med 7-5-1-2 td. htk., som stadig benævnes Anneksgaard, beboes af Jens Pedersen.

Nr. 3 (Vestergaard) på 6-1-1-2 td. htk. bebos af Peder Christensen, der er selvejer.

Nr. 4 (Kirkegaarden) på 3-2-2-2 td. htk. bebos af Christen Pedersen, som er "Dito", d. v. s. også selvejer.

Nr. 5 (Nørgaard) på 3-0-0-1 td. htk. bebos af Søren Clausen, der også er selvejer.

Herefter mangler af uforklarlig årsag Balsby med 6-2-0-1 td. htk. i denne specifikation ligesom kirkejorden på 0-6-0-1 td. htk.

Herefter kommer som nr. 6: "Huse med Hartk":

Nr. 1 på 0-6-0-0 td. htk., der bebos af Niels Christensen og ejes af Ole Nielsen i Nykøbing, og

Nr. 2 på 0-1-2-1 td. htk., der bebos af Christen Nielsen, der er selvejer.

Endelig er der som nr. 7 nævnt et "Jordløst Hus". Nr. 1, der bebos af Maren Larsdatter, men tilhører Peder Christensen i Hurup, d. v. s. ham, der ejer Vestergaard.

Vi kan således konstatere, at Hurup By i 1788 er overgået fra at være en by af fæstebønder til at være en by af selvejerbønder, og at man nu har sin egen sognepræst boende i byen.

Udskiftningen

Den næste afgørende ændring for byen er udskiftningen år 1792 af det gamle dyrkningsfællesskab. Resultatet heraf fremgår af fig. 2. Man kan heraf overordnet konstatere, at byen har fået, hvad man må sige er en blanding af en stjerneudskiftning og en blokudskiftning. En stjerneudskiftning fordeler jorden som eger i et hjul. Det har den fordel, at gårdene kan blive liggende på deres hidtidige pladser, så man undgår en kostelig udflytning. Ulempen ved stjerneudskiftningen er, at man får lange, smalle jordstykker med lang vej til en stor del af markerne, da bebyggelsen ligger i den ene ende af jorden. Det er tydeligt for matr. nr. 1, 4, 6 og 7. Det var her tanken, at nr. 7 og 8 senere skulle

flyttes ud på marken. Det skete først langt senere, da der ikke var rimelig finansiering af den kostelige udflytning af bygningerne. Matr. nr. 7 blev således først udflyttet o. 1840. Matr. nr. 5, Aldershvile kom senere til at overtage bygningsparcellerne fra nr. 7 og 8. En blokudskiftning blev lavet for nr. 3, Balsby, nr. 2, degneboligen og til dels for nr. 5, Aldershvile.

Ud over fordelingen af den opdyrkede agerjord kan man se af kortet fig. 2, at hedearealerne er fordelt blokvis til de enkelte landbrug. Endelig kan man ud fra kortene konstatere, at betydelige dele af de tildelte jorde stadig ikke var under plov, men henlå som heder, fugtige moser og enge. Dræning hørte en senere tid til.

Lad os som eksempel se på de jordlodder, der efter udskiftningen tilfaldt Kirkegaarden, matr. nr. 6. Den største agersamling til denne gård ligger i et meget langstrakt areal fra gården og mod nord. Jorden fra gården gik helt ud til bygrænsen, der er markeret med en brun streg. Ud over agerjord skulle en ejendom også gerne have adgang til eng- og hedeområder. Derfor fik Kirkegaarden også et hedelod 6a i byens hede, der vendte ud mod Refs, ligesom der blev tildelt et hedestykke 6a mod nordøst - et areal, der ned mod Visby Å gik over i et engområde. Enge var en vigtig ressource til høbjergning og afgræsning. Derfor ser vi også et andet mindre engstykke 6a længere oppe ad åen, tættere på byen. Her finder vi det sidste jordstykke 6c tilhørende Kirkegaarden.

Hurup By havde ikke i sit område tilstrækkelig adgang til moser, hvorfra man kunne skære tørv. Derfor ser vi f.eks. i skøde til Kirkegaard og Nørgaard, at de ejer små mosestykker i Øster Ulsted i Vestervig sogn, ligesom Kirkegaard også ejer en moselod i Flarupgaard i Ydby sogn.

Befolkningstallet i Hurup By

Da jernbanen i 1882 blev etableret op gennem det sydlige Thy, blev Hurup udset til at huse en station. Det var selvfølgelig fra statens side først og fremmest et spørgsmål om den billigste og mest direkte forbindelse fra jernbaneknudepunktet Struer til købstaden Thisted. Når stationen i Hurup sogn blev anlagt i Hurup

by og ikke i Refs eller i Ettrup, skyldtes det afstandene til de påtænkte stationer i Bedsted og Ydby sogne. Placeringen i Hurup ville være et naturligt valg, da banen her ville krydse vejen mellem Nessund og Vestervig, og så ville placeringen af stationen kunne ske på byens hedearreal. Herefter har det igennem mange år forlydt, at mens jernbanen ikke kom gennem den allerede eksisterende by, Vestervig, blev det i stedet Hurup, hvor der i forvejen var: "kun ganske få huse"².

Som det allerede er fremgået af de tidligere nævnte kilder fra 16- 1700-tallet, se fig. 3, 4 og 5, var der her mere end "nogle få huse" - men syv gårde (inklusive Lodahl), tre huse med jord og et jordløst hus, i alt 11 selvstændige beboelser. Hertil kom et ukendt antal indsiddere i de allerede nævnte bygninger. Hvis vi antager, der gennemsnitligt har været omkring 5 beboere i hver husstand, har der dengang i Hurup By været omkring 60 indbyggere. Ikke mange, men alligevel ikke atypisk for datidens små landsbysamfund.

Befolkningstallet har gennem 1700-tallet været svagt stigende, især fra omkring 1750. Det viser en tælling fra hele Aalborg stift³. Den første egentlige folketælling for landet som helhed har vi fra 1787, se fig. 6.

Her kan vi se, at der i alt har været 12 familier. De mest betydende personer er anført først. Først nævnes præsten, derefter degnen, så "gaardbrugere", d. v. s. gårdmændene, herefter husmændene og "inderste", d. v. s. folk, der sidder til leje i samme hus hos en anden familie.

I optegnelsen er personerne anført med deres navne, samt "hvad enhver Person er udi Familien, samt om Børnene ere ægte eller uægte, af første, andet eller hvilket Ægteskab." Herefter angives den ægteskabelige status og til sidst embedsstand eller nærings-

1. Fam.	Peder Svanevad	Gosbovad	40.	Borger i	Borger i	
2. Fam.	Anders Thorsen	Waldmose	52	1ste Gylphal.		
	Waldmose		11			
	Jens Jørg. Wadding	Jens Jørg.	6			
	Jens Kirch		42	Ulygth.		
	Johanne Nielsen		35			
	Anders Svanevad		14			
3. Fam.	Anders Svanevad	Gosbovad	42	Borger i 1ste	Borger i	
	Anders Svanevad	Waldmose	39	Gylphal.	Borger i	
	Johanne Svanevad		13			
	Christen Svanevad		8			
	Thomas Svanevad		2			
4. Fam.	Anders Svanevad		4			
	Jens Svanevad	Mand	66	Borger i 1ste	Borger i	
	Jens Svanevad	Jens Svanevad	40	Gylphal.	Borger i	
	Peder Svanevad	Jens Svanevad	34	Ulygth.		
	Johanne Svanevad		15			
	Thomas Svanevad		10			
	Kirsten Svanevad		8			
	Anders Svanevad		6			
5. Fam.	Christen Svanevad	Mand	58	Borger i 1ste	Borger i	
	Kirsten Svanevad	Rosen	66	Gylphal.	Borger i	
	Peder Svanevad	Jens Svanevad	44	Ulygth.		
	Else Svanevad		22	Ulygth.		
	Jens Svanevad		12			
6. Fam.	Christen Svanevad	Mand	55	Borger i	Borger i	
	Anders Svanevad	Rosen	49	1ste Gylphal.	Borger i	
	Holmberg Christen	Ulygth.	16			
7. Fam.	Jens Svanevad	Mand	54	Borger i	Borger i	
	Johanne Svanevad	Rosen	36	1ste Gylphal.	Borger i	
	Johanne Svanevad		18	Ulygth.		
	Anders Svanevad	Jens Svanevad	15			
	Anders Svanevad		12			
8. Fam.	Anders Svanevad	Mand	46	Borger i	Borger i	
	Helwig Svanevad	Jens Svanevad	42	1ste Gylphal.	Borger i	
	Anders Svanevad		10			
	Niels Svanevad	Jens Svanevad	8			
	Jens Svanevad		2			
9. Fam.	Peder Svanevad	Mand	44	Borger i	Borger i	
	Kirsten Svanevad	Jens Svanevad	39	1ste Gylphal.	Borger i	
	Anders Svanevad		14			
	Jens Svanevad	Jens Svanevad	9			
	Peder Svanevad		3			
	Anders Svanevad		29	Ulygth.		
	Anders Svanevad		27			
10. Fam.	Niels Svanevad	Mand	41	Borger i	Borger i	
	Anders Svanevad	Rosen	45	1ste Gylphal.	Borger i	
	Anders Svanevad		11			
	Peder Svanevad	Jens Svanevad	5			
	Else Svanevad		1			
11. Fam.	Christen Svanevad	Mand	45	Borger i	Borger i	
	Johanne Svanevad	Rosen	39	1ste Gylphal.	Borger i	
	Kirsten Svanevad		11			
	Niels Svanevad	Jens Svanevad	9			
12. Fam.	Peder Svanevad	Mand	57	Borger i	Borger i	
	Johanne Svanevad	Rosen	48	1ste Gylphal.	Borger i	
13. Fam.	Jens Svanevad	Gosbovad	70	Borger i	Borger i	
	Johanne Svanevad	Jens Svanevad	46	Ulygth.	Borger i	

Fig. 6: Folketællingen 1. juli 1787, Hurup By.

vej. I hver familie nævnes manden først eller "hosbonden", dernæst konen eller "madmoder", dernæst børnene af hvilket ægteskab og endelig tjenestefolkene. Man kan se, at der i hver familie er en mand og en kone, på nær sidstnævnte familie nr. 12, hvor den gamle enkemand Jens Michelsen på 70 år, der er husmand og lever af almisse, har sin ugifte datter på 46 år boende hjemme. Hun er ud over hans husbestyrer også væver. Vi kan se, at flere af husmændene ud over at dyrke deres egen jordlod er daglejere.

I alt var der den 1. juli 1787 58 personer i Hurup By (her inklusiv Lodahl). Det giver en gennemsnitlig familiestørrelse - med tjenestefolk - på knap fem personer. Det antyder, at der ikke indtil da har været nogen betydende befolkningstilvækst.

Folketællingerne gentages i 1801, 1834, 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1870, 1880 osv.

Går man disse igennem, ser man, at antallet af gårde forbliver konstant på 7 inkl. Lodahl. Der er altså ikke tale om hverken deling eller sammenlægning af gårde.

Antallet af husmænd med eller uden jord stiger i løbet af perioden fra 4 til 14, ud over fattighuset, der optræder fra 1850 og frem.

Selve folketallet stiger fra 58 i 1787 til 115 i 1880. Det må tilskrives den forbedrede ernæringstilstand og ikke ændringen i fertiliteten. Som man kan se i kirkebøgerne, aftog børnedødeligheden ganske enkelt i perioden.

Resume:

Vi kan konstatere, at Hurup By så langt tilbage, som denne undersøgelse rækker, har levet af landbruget som eneste eksistensgrundlag. Det gælder også præsten og degnen, til hvem et større eller mindre landbrug var udlagt. Når landsbyen Hurup med kun seks gårde og oprindeligt kun få huse alligevel havde sognets kirke og skole, skyldtes det utvivlsomt byens centrale beliggenhed midt i sognet - selv om byen var mindre end sognets to øvrige byer: Ettrup og Refs.

Fra sidste del af 1600-tallet var hovedparten af byen fæstegods under rytterdistriktet - bortset fra kirkejorden. Når ryttergodset var så ud-

bredt i området, kan det skyldes, at gårdene, før de blev krongods efter reformationen, har eksisteret som selvstændige selvejerbrug tidligere i Middelalderen. Mange selvejerbønder mistede deres ejendomme i kampen mod overmagten. Sidste del af 1600-tallet og første del af 1700-tallet har været en vanskelig og fattig tid for landbruget med små afsætningspriser på stude og korn, hvortil kom misvækst og kvægsyge. Efter 1750 rettede priserne sig, og de tidligere rytterbønder, hvis gårde i 1716 var blevet solgt til lokale godsejere, fik i slutningen af 1700-tallet mulighed for at købe deres gårde og huse til selveje. Dette sammen med de begyndende driftsforbedringer og landsbyens udskiftning i 1792 af det forældede dyrkningsfællesskab medførte, at gårdmændene var blevet en langt mere velstillet gruppe. Antallet af gårde forblev uændret på seks, hvorimod antallet af huse steg fra 4 til 14. Tilbage stod den voksende husmandsklasse, der med eller uden et beskedent jordstykke var helt afhængig af daglejerarbejdet hos gårdmændene. De små i landsbyen var efterladt på perronen længe før jernbanen i 1882 kom til Hurup.⁴

Noter

- ¹ For de to herreder blev denne nye praksis imidlertid først indført i 1738 - 55 år efter påbuddet! For delvist at afhjælpe dette problem for nutidens arkivbrugere har undertegnede udarbejdet en oversigt: "Skøder og pantebreve ved Hassing-Refs herred, tinglæst i tiden 8. april 1717 til 22. maj 1738. Udarbejdet 1993. Findes på Sydthy Arkiv. Ved hjælp af person- og stedregistre kan man hurtigt orientere sig i ekstrakterne af dokumenterne.
- ² Se Christian Baun: Causeri over Hurups udvikling, i Sydthy Årbog 2011, s 11
- ³ Se Dombernowsky i nedennævnte litteratur, s 358.
- ⁴ Anbefalelsesværdig litteratur til emnet: Karl-Erik Frandsen og Lotte Dombernowsky i: "Det danske landbrugs historie II", redigeret af Claus Bjørn, Odense 1988.

En bondes beretning om livet i Thy 1847-48

**Udpluk af den 20-årige Lars Peter Pedersen Uhrbrands dagbogoptegnelser
fra tiden omkring "slaveoprøret" og Treårskrigen udbrud.**

Thisted Amts Tidende den 20. oktober 1956

Bonden, Lars Peter Pedersen Uhrbrand, fødtes i Villerslev i Thy i 1827¹. Hans slægt havde i mere end 300 år ejet den gård, han voksede op i. Han var ikke nogen almindelig bondeknøs, han var mere oplyst end almindeligt var på den tid. Det fremgår da også af hans dagbogoptegnelser, som vi bringer et udpluk af i det følgende, at hans hu oprindelig stod til lærergemingen; men han blev ved plogen, da han regnede det for givet, at han skulle overtage slægtsgården efter sin far, gdr. sognefoged, Peter Jensen Uhrbrand, når han engang døde. Lars Peter Uhrbrand, fik imidlertid ikke gården – den blev overdraget til hans ældste broder, Lars. Selv købte han en lille gård i Villerslev, hvor han boede til sin død i 1905.

Lars Peter Pedersen Uhrbrand var kun en snes år, da han skrev den dagbog, vi af hans efterkommere har fået lov til at blade i og fortælle lidt om. Billedet, man under læsningen danner sig af den unge mand, er betagende.

Jævnt og stilfærdigt beretter han om små og store ting, som hænder ham og hans nærmeste i tiden fra november 1847 til september 1848, hvor han er medhjælper på faderens gård. Han fortæller om vejret, høstudsigterne, slægten og naboerne, dyrene og om alt det, der dengang som nu optager en bondes tanker. Han ejer en barnlig tillid til Gud, en from og enfoldig tro, som lyser ud af de fleste blade i hans gulnede dagbog.

Hans sind var åbnet for poesien og for naturens skønhed. Når han havde en ledig stund under sit arbejde i stalden, kom violinen eller fløjten frem, hvis han da ikke læste eller skrev. Ung som han var, havde han længsel og uro i sjælen – den ene dag overstadig af lykke og

fyrd, den næste dag fortvivlet over tilværelsens håbløshed.

De store inden- og udenrigspolitiske begivenheder, som satte deres præg på tiden omkring 1848, gjorde, som man vil se, et dybt indtryk på den modtagelige, opvakte bondeknøs, Peter Uhrbrand.

Vintermåned 1847

Mandag 1.-11. Igen har jeg fået mig en ny dagbog. Hvor mange sådanne dagbøger jeg skal lave, det ved Gud. Foreløbig tænker jeg at skrive i nogle endnu, hvis jeg lever. Det er mig en stor glæde at blade i de gamle dagbøger, især vil det blive det, når jeg bliver gammel. Jeg skriver på tysk, dels for at øve mig i tysken, dels fordi der ofte forekommer ting, som jeg ikke gerne lader andre se.

Tirsdag 2.-11. I dag har bedemanden været her for at bede til bryllup for min søster Karen Marie.

Mandag 8.-11. Vel har jeg allerede bryllups-glæderne i sindet, men tungsindig er jeg alligevel. Bondearbejdet har ingen tiltrækning for mig, og det skal vort erhvervsarbejde have, når livet skal gå på en tiltalende og glædelig måde. Mørk er da også denne tid. Fader lider som sædvanlig af sin sindssyge, og selvfølgelig går arbejdet ikke godt fra hånden. Min tungsindige sjæl er blevet meget svækket, og al livslyst er væk. Fader i himmelen! Du er mit håb. Lad ikke verden med sin kummer og sit besvær slå min sjæl ihjel!

Søndag 14.-11. Da min ældre bror Jens har været til Guds bord, har jeg røgtet hans kvæg, og så har jeg høvlet på en båd. Jeg er meget

¹ Lars Peter Pedersen Uhrbrand fødtes 14. august 1827 i Villerslev. Døde 20. april 1905 i Villerslev. Hans hustru Kirstine Jensen fødtes d. 13. juni 1829 i Nørhå. Døde 31. juli 1891 i Villerslev. De blev gift i Villerslev kirke d. 4. juni 1858.

ilde til mode. Mit syn på fremtiden er bedrøveligt, og det ganske uden grund. Hvad er alle vore gerninger værd? Og ungdom og skønhed? I aften har den klare, blå himmel igen opmuntret mig lidt.

Mandag 15.-11. Tænk engang: A. Faddersbøl, I. C. Nørsgaard og C. Hansen har sat min opfordring til at oprette en skole for bønder, i Thisted Avis! Hvor jeg glæder mig!

Onsdag 17.-11. I dag har jeg rigtig været ved min yndlingsbeskæftigelse. Solen har skinnet i stald og lade, og der har jeg ganske alene gået og glædet mig ved at røgte. Den lever godt, som lever i det stille!

Onsdag 24.-11. I dag har jeg pløjet, det har jeg ikke gjort længe. Lars har pløjet en hel del brak, imens har jeg røgtet og tærsket. I aften har jeg været ved at binde på en lille kurv.

Fredag 26.-11. Ved at se tilbage på denne dag føler jeg mig glad til mode. Ganske vist er der ikke sket noget særlig udmærket, ikke vederfares mig noget lykkeligt; min glæde er blot huslig og stille.

Jeg har røgtet kvæget og skåret hakkelse, det er lige arbejde for mig. Jeg arbejder hver dag rask og munter og søger adspredelse deri under de tunge sorger, der bliver tilskikket os. Og nu er det jo sådan, at lederen er borte og må overlade alt til os andre; hans tiltro skal ikke blive skuffet. Han er endnu som før, tung-sindig; når vi ved gravens rand ikke har det evige fuldkomment i vort sind, ikke rigtig kan sige farvel til det jordiske! I den alder og til enhver tid må tro på Gud og evighed være vor eneste leder, vor tro og vort håb!!

- I aften har vi plukket fire gæs.

Julemåned 1847

Mandag 1.-12. Da Jens og min plejemoder kom hjem fra Thisted, havde de en fustage med fra min broder Christen, som er lærer i Stubberup på Lolland. Vi var alle meget nysgerrige efter at få at vide, hvad der var i den. Først var der to skæpper æbler, så en halv skæppe pærer, dernæst svesker (tørrede blomster) og kirsebær og endelig forskellige ting: En bog, "Huskorset", m. m., en æske med broderede sager og et brev fra Petra!

- Særligt gode og smukke var æblerne, men pærene var helt masede! Nogle æbler og pærer var skåret i stykker og tørret. Det er mig ikke muligt at fortælle om de følelser, der bevægede sig i mit sind; kommet så langt borte fra! Åh, kunne jeg dog bare en gang få de steder at se, hvor de er kommet fra, den plet, hvor de har vokset, de mennesker, der har givet os dem.

Tirsdag 2.-12. I dag blev æblerne delt. Min part (mange store, smukke!) har jeg pakket ned i hakkelse i min skuffe. Kærerne har jeg i dag givet lollandsk hakkelse!! - Valket strømper.

Mandag 6.-12. Lørdag aften var Niels Bach her for at samle penge ind til en højere landskole; tyve daler havde man allerede givet her i sognet. Måske bliver det, jeg kun svagt havde håbet, virkelighed!

Søndag 12.-12. Jeg ville meget gerne have været i kirken, men jeg må være ved kvæget. Det er også min kæreste bondegerning ganske alene at gå ved heste, køer og får. Gud give, at jeg stadig må få mere kærlighed til den gerning, der hører til min livsstilling. Kun da kan dagen gå på en let og glæde-lig måde. Jeg har længe gået om i en sær sindstilstand - som jeg ikke har kunnet tale om - og det er frygten for døden. Tiden er sørgelig og sætter tungsindige griller i hovedet. Fader er aldrig normal, dog en smule bedre nu. Gud styrke mig i det fortsat at gøre ham alt muligt godt og at lette ham det korte stykke vej, der endnu er tilbage for ham til graven. Måtte vi dog alle engang genses i fredens boliger!!

Onsdag 12.-12. I aften er det 14 år siden min salige moder døde. Min stakkels fader lever endnu, hvor længe ved kun Gud! Hver formiddag ligger han i sengen, men om eftermiddagen er han dog oppe. Han kommer aldrig ud af stuen, arbejder ikke og er for det meste urolig og vranten, sommetider stille og meget tungsindig. Under alle omstændigheder er han uheldig og har det verdslige alt for meget i hovedet. Gud bedre ham og os alle til den store afsked fra denne verden! Amen! I eftermiddag var jeg øster hos Jens for at måle byg op.

Torsdag 16.-12. Fruentimmerne bager. Vi har sat vognene ind.

Fredag 17.-12. Jeg har haft travlt med at lave en ny tærskel til vort fårehus. I dag slagter vi slagtefår, der har været i den søndre hestebås og er blevet fedet med kartofler og hakkelse. Vi har herhjemme fire heste, seks køer, syv kalve og omtrent fyrretyve får. En hestebås og en kobås er tomme.

Tirsdag 21.-12. I formiddag fik vi 16 tønder byg af loen. Jeg kan temmelig let bære 6 skæpper. Derefter fik vi vikker og havre af det vestre loft og har altså haft meget travlt. I nat våger jeg igen ved koen. Tiden går hurtigt for mig, jeg skriver danske og tyske sange af, skriver engelsk osv.

Juleaften. Denne hellige aften har vi tilbragt på en rigtig fredelig og hyggelig måde.

Fredag 31-12. Jeg takker Gud for det år, der er gået. Har det end bragt lidelser og sorg, så har det dog også bragt glæde. Det kan man se af min dagbog.

Januar 1847

Tirsdag 4.-1. Denne aften er gået fornøjeligt. Jeg har været til gilde hos skolelærerens, og først kl. 3 kom jeg hjem. Jeg dansede meget.

Lørdag 8.-1. I dag har jeg spist de sidste af mine lollandske æbler.

Søndag 9.-1. I aften var jeg hos Lars Kirkegaard i "Kirkegaard" sammen med en mængde piger, i kortspil op over begge øren. – Altså en dag med sanselig glæde.

Tirsdag 11.-1. I aften spinder jeg hamp, lægger det i tælle og tvinder det. Jeg har skrevet noget, der skal i avisen. Bugten er frosset til. Der bliver stanget mange ål.

Mandag 17.-1. Vore heste har længe været angrebet af krop.

Fredag 21.-1. I dag kom N. Sørensen. Han sagde, at vi skulle vaske hoppen på kægen (de bløde dele mellem kæberne på dyr og mennesker) i en pægl linolie, terpentiniolie og bomolie. Alle hestene skulle vi daglig to gange give: 3 æg, en pægl sirup, sennep og rugmel, alt rørt sammen.

Onsdag 26.1. Aviserne bragte i dag denne efterretning, vigtigt og sørgeligt for det danske folk: Torsdag den 20. januar behagede det Den Almægtige at bortkalde Hs. majestæt, kong

Christian VIII, efter 14 dages tiltagende sygdom, i en alder af 62 år og regeringens 6. år.

Fredag den 21. januar kl. 9 formiddag udråbte H. K. H. kronprins, Frederik Carl Christian til konge, idet Hs. excellence geheimestats- og justitsminister v. Stemann i overværelse af prinserne og øvrige geheimestatsministre med flere fremtrådte på Christiansborgs altan og der med høj røst trede gange udråbte: Kong Christian den ottende er død, længe leve kong Frederik den syvende! hvilket udråb hver gang gentoges af den kgl. herold på Christiansborgs Slotsplads, hvorhos en touche af pauker og trompeter påfulgte. Hs. majestæt, Kong Frederik den syvende, behagede derefter allernådigst at træde ud på altanen og hilse den forsamlede mængde.

Torsdag 27.-1. I dag smiler solen igen ind til mig i laden og gør mig glad og munter i sindet. Det fryser meget hårdt, men det gør ikke noget. Åh, i unge glædesdage! Når jeg ikke er ung længere, er I så også gået i graven sammen med tiden? Når? Kan jeg så ikke længere glæde mig over sådanne dage? Kan solskin og blå himmel så ikke mere bevæge mit sind? Åh, da frygter jeg fremtiden. Lad aldrig det, der kommer, forhærde mit hjerte! Lad der altid findes rum i mig for, hvad der er skønt, godt og ædelt. Kun da kan jeg med håb se fremtiden i møde.

Hornung 1848:

Kyndelmisse 2.-2. Jeg er blevet helt fri for det sørgelige sværmeri. Det, at alt det skønne på jorden skal dø, er forgængeligt og står som altid for mig som et skrækbillede. Desværre er det ikke som før, at tanken om evigheden med al sin herlighed kan gyde trøst i mit hjerte, i mit sind er der vel tvivl om næsten alt. Gud være med os – altid!

Torsdag 10.-2. I nogen tid har de ringet for den afdøde konge fra 10-12 og 4-6. I dag er det tørvejr igen.

Mandag 4.-2. I dag er der født et nydeligt lam. Jens' heste har også krop.

Lørdag 19.-2. Storm og snefog. I dag har jeg, uden violin, sat en vals på noder, én, jeg har komponeret i mine tanker. I den sidste tid

har jeg gjort lidt fremskridt i den slags ting – i studium af musikken. I dag er det sidste dag vi skal have Poul Dover. Han er en agtværdig 75-årig olding.

Mandag 21.-2. Jeg har to gange været øster hos Jens. Først i morges efter en hest. Vejret var yndigt, og det var skønt at gå hen over markerne.

Da hørte jeg for første gang lærkerne synge. I denne tid læser jeg den femte "Læsefrugter" af St. St. Blicher. Det bliver den sidste.

Lørdag 26.-2. er meget mærkværdig, fordi vor gode kære, afdøde konge i dag får sit sidste hvilested i Roskilde. I kirkerne, i hele landet, bliver der prædikedet. Teksten kan man læse hos Jer. 3,15. Jeg var også i kirke sammen med over 200 mennesker. Jeg har altid holdt af ham og tager del i fædrelandets sorg, men fuld af håb ser jeg fremad og håber, at Gud har givet os en god konge. Lykkelige fædre-land: Jeg er glad ved, at kongen kaldes landsfaderen, og at hver af hans undersætter ligesom jeg føler mig som hans søn.

Marts 1848

Onsdag 1.-3.

O, fædreland, hvi gråd og suk?

Hvi søger du så såre?

*Ak, se min konge, nys så smuk,
er smuldret hen på båre!*

*Han elsked mig med trofast sind,
jeg var hans fryd, hans glæde.*

*Nu er han kold, og bleg om kind,
thi skulle jeg ej græde?*

*Snart hviler han i sorten jord
mens her jeg blev tilbage!*

*Ja, fædreland! Din sorg er stor,
og bitter er din klage!*

Torsdag 2.-3. Man må nu ikke tro, at jeg ikke havde andet at bestille i går end at skrive dette digt. Jeg havde virkelig travlt! Om formiddagen fik vi 10 tdr. rug af loen, og om eftermiddagen murede jeg en væg op, som ornen havde revet ned.

Tirsdag 7.-3. Morgenen begyndte med en kedelig begivenhed. Mit får havde født det største lam, jeg nogensinde har set, men det var dødt,

og fåret lå ned og kunne ikke rejse sig. Nå, man vænner sig til de små ulykker for desto bedre at kunne bære de større.

Onsdag 8.-3. Jeg går alene hjemme og tænker på så mange ting.

Jeg var bange for, at jeg ikke skulle få min fædrene gård. Skete det ikke – og Lars har lige så god fordring på den – hvad skulle jeg så tage fat på? Men det er dumt at nære ængstelige bekymringer for fremtiden. En gudfrygtig mand må hellere, så vidt hans kræfter tillader det, arbejde for sit eget bedste, overlade resten til forsynet og forlade sig på Guds visdom i den tro, at alt nok skal blive godt. Det har altid været mit ønske og min bestræbelse at være mine forældre til behag, og jeg håber, at også dette vil hjælpe mig. Men ve mig, om det skulle ske på mine søskendes bekostning. De har altid lovet mig gården, og jeg har altid, lige til nu, tænkt mig den som min engang i fremtiden og glædet mig ved tanken om, at jeg skulle eje den. Dette løfte er den egentlige grund, at jeg ikke blev skolelærer.

Dog, jeg giver aldrig afkald på at læse og skrive osv. i min hviletid. Den slags beskæftigelse kan man godt have ved siden af bondearbejdet, mener jeg, og det kan endda være til gavn for mit erhverv. Gud, du er mit eneste håb, min bedste trøst!

Søndag 12.-3. Ganske stille skal jeg fortælle, at søster Else Marie mener, at hun er med barn. Bladene bringer hver dag vigtige nyheder, dels hjemlige, dels udenlands fra. Der er stort røre i den politiske verden. I Frankrig er der formentligt oprør. Ludvig Phillip og hans familie er flygtet til England. Der er stukket ild på hans palads, og der er stor tumult. Republikken er proklameret, og en provisorisk regering, nationalforsamling, alt sammen ligesom i 1792. Der er forøvet mange ugeringer og skændigheder. Gud ved, hvad ende det tager. Han holde oprør, krig og alt ondt fjernt fra det gamle Danmark.

Tirsdag 14.-3. Pigen på gården, Zidsel, er i Thisted efter medicin til vore 36 får og 16 lam. De er alle skabede.

Første onsdag i fasten:

Nu har jeg tegnet kort over hele Danmark, Slesvig undtagen. De kommer aldrig til nytte,

hvis ikke jeg engang rejser til København og Lolland, og det er min faste beslutning.

Fredag 24.-3. Vi har tærsket havre, der er endnu noget byg tilbage, og så – kom så, forår! Jeg har allerede set nogen pløje.

Lørdag 25.-3. Der er overordentlig stor virksomhed i alle kredse i vort fædreland. Man forsamler sig, holder rådslagninger, sender petitioner ind, man taler om øjeblikkets betydning osv. De allersidste aviser fortæller, at ministeriet er opløst! Man fordrede det, kongen gav efter, og et andet ministerium er udnævnt. Holstenerne har gjort oprør.

Søndag 26.-3. I eftermiddag har Lars og Christian kørt til amtmanden. Der er stort spektakel – mange karle skal til København; man er bange for krig og tænker sig, at den bliver forfærdelig – nå, Gud hjælper vel nok? I det hele taget er der overordentlig stor bevægelse i Danmark og i hele Europa. I morges har hoppen fået et brunt føl. Det er ved at blive forårsvejrl!

Tirsdag 28.-3. I dag rejser soldaterne. Der er stor trængsel ved sundet. Hvordan må det så ikke være i København?

Onsdag 29.-3. I dag er det i egentlig forstand forår. Alle vore får og deres 20 lam bræger og springer af glæde. I aften var jeg gået til skolelærerens og blev overrasket af, at der var over 20 hæfter af "Nordisk Penningmagazine". Nu skal biblioteket blive benyttet.

April 1848

Søndag 2.-4. I fredags kom den efterretning, at 5-600 slaver, tugthusfanger, var sluppet løs fra fæstningen Rendsburg og ødelagde hele Jylland ved hærgen og brænden! De var allerede i Skive og Holstebro, og de ulykkelige indvånere kunne næsten ingen modstand yde. En landsby og en herregård var der allerede sat ild på. I løbet af ganske kort tid er de måske i Thy, og vi har jo næsten ingen våben at værne os med! Vi fik ordre til at gå på vagt ved bugten med bøsser, forke, slagler osv., og om aftenen gik vi derned, fra Gudnæs og sydefter. To og to omtrent hundrede skridt mellem hver. Vi forkortede tiden med sang, samtale og tobak. Det var en mærkværdig nat, hvis lige jeg aldrig har set. Dagen kom, og henrivende skønt kastede

solen sine stråler over den tågede horisont og de barske krigere ved den sølvklare bugt. Ved 5-tiden var jeg hos Sodborgs for at læse aviserne. Det kommer sikkert til slag i Holsten. Kongen går derover med hele hæren, og kong Oskar har tilbudt ham 12.000 soldater. Slesvig-Holstenerne har allerede rustet sig til krigen, og henimod 20.000 prøjsere vil hjælpe dem. Kommer det til slag, bliver det altså meget blodigt. Hele fædrelandet er begejstret og vil yde sin hjælp til fædrelandet og dets redning og dets frihed. Hvad der er blevet af slaverne, ved man endnu ikke. Der fortælles så meget, men man kan ikke tro det alt sammen. Man siger, at amtmanden, Rosenkrantz, skal være en forræder, og i fredags slog indvånerne kreds om ham, og Griishauge holdt spidsen af sin sabel mod hans bryst.

Mandag 3.-4. Amtmanden havde i otte dage holdt den ordre tilbage, efter hvilken soldaterne blev indkaldt. Slaverne er ikke kommet så langt nordefter, som man sagde. Seminarist Nielsen var i Thisted for at købe kugler og krudt til omtrent 20 seminarister fra Snedsted Seminarium. De vil rejse til Slesvig for at kæmpe.

Onsdag 5.-4. Over hele landet er der på gamle bavnehøje sat tjærepinde op på en stang.

Søndag 9.-4. I dag blev det i kirken kundgjort, at der skal oprettes kystmilice. Enhver skal have en stang med spids på. En gammel soldat fra byen skal være chef.

Onsdag 12.-4. For første gang i dette forår har jeg pløjet. Blid glæde rørte mit hjerte, og det skønne landskab gav genlyd af min sang.

Torsdag 13.-4. I dag har S. Munkholm og jeg tærsket det sidste byg.

Søndag 16.-4. I morges spadserede jeg til Vildsund med den røde ko. Sundet selv, sejlturen og vandringsturen på Morslands jord – alt det var tilstrækkeligt til at gøre hjertet glad.

Skærtorsdag 20.-4. I middags har jeg i N. Jensens smedje smedet en jernspids, og det kom jeg godt fra. Mandag fra 4-5 skal vi eksercere.

Langfredag 21.-4. Jeg har spillet violin, blæst på fløjte, skrevet osv. Så godt, så sorgløst som nu, får jeg det vel ikke altid, og hvad er så alle vore lidelser mod de smerter, han har lidt for os, vor frelser, Jesus Christus.

Torsdag 27.-4. I morgen tidlig rejser Lars Toftdal til Ålborg. Det kommer sandsynligvis til krig med Prøjsen, og Gud må derfor vide, om vi nogensinde ser ham igen. Det må i det hele taget være slemt at rejse bort fra kone og hjem uden at vide, hvor man skal hen, og hvornår man ser hende igen. Den 25. maj skal Peder og Jacob være i Frederitz. Ja, sådan er krigen! Hvor mange tårer vil der ikke blive udgydt? Hvor mange ulykker og sorger, hvor megen fattigdom har den ikke i sit følge? Vor fader i himlen, se i nåde til os, trøste og styrke ethvert bedrøvet sind og holde sin hånd over gamle Danmark!

Søndag 30.-4. Karen fra Koldbygård blev i formiddag konfirmeret i Skyum kirke. Kl. 4 var vi til eksercits.

Maj 1848

Lørdag 6.5. Der bliver samlet lagner, skjorter, strømper og flæsk til fædrelandets forsvarere. Vi var til eksercits kl. 9.

Mine bøger skimler, både det ene og det andet bliver forglemt, fædrelandet er det eneste, jeg har i mine tanker.

Tider er, synes jeg, af største vigtighed, og der er ved Gud! nok værd at bevare i mindet – og derfor må jeg nødvendigvis skrive. Selvom jeg skriver tysk, er jeg da ingen Slesvig-holstener.

Tirsdag 9.-5. Vi sår og harver frem og tilbage. Det meste havre, noget byg, vikker og ærter er sået.

Torsdag 11.-5. Denne aften er henrivende. Månen forsølver det stille landskab, og stjernerne og den klare blå himmel gør mit hjerte vemodig glad.

Lørdag 13.-5. Jeg pløjer – men mit jeg er alligevel ikke her; jeg har haft det rart – men siden krigen er min daglige glæde fordreven. Alligevel er jeg blevet noget mere fortrolig med tanken om krigen.

Hvem er vel i stand til at skjule månen og stjernerne, at formørke den blå himmel, at forstyrre hjerte-freden, at tilintetgøre sjælens udødelighed? Prøjserne ikke!

Søndag 28.-5. Jeg læste en kundgørelse fra kongen til "de trofaste jyder", herligt! Prøjserne

plyndrer i det sydøstlige Jylland; vor hær ligger på Fyn, Als og andre steder. Men nu er vore "svenske brødre" kommen, og Jyllands befrielse er nær.

Tirsdag 30.-5. Fader er som sædvanlig urolig og vranten. Han er misfornøjet med alt her i huset og har for lidt tro til forsynet og for megen kærlighed til denne verden, og dog giver den ham ingen glæder. Han er virkelig et huskors, især for den stakkels moder.

Onsdag 31.-5. Aviserne fortæller, at Prøjserne har taget benene på nakken, i hele Jylland ser man ikke en eneste. Ved at røve og hæрге har de fået fat i meget og har taget det med – det kalder man rigtige krigere! Der er kommet 25.000 skandinaviske brødre. Vor hær er i Jylland, det tålmodige Jylland, der har bragt så stort offer.

Juni 1848

Tirsdag 20.-6. Jeg var i søndags ved jordemoderen i Visby for at få sat kopper på armen: ubehageligt!

Mandag 26.-6. Fjenderne er i Holsten og Slesvig. Danskerne er dér og på Als. Der er tit små skærmydsler mellem dem, men de er uden afgørende virkning.

Fredag 3.-6. I dag har jeg æltet ler.

Hømand 1848

Lørdag 1.-7. I eftermiddag har moder og jeg klinet vægge, i eftermiddag har jeg stampet logulvet m. m.

Tirsdag 4.-7. I dag var jeg til marked i Thisted. Det tomme liv i byen gør mig ked af det; jeg længes efter mit hjem på landet og min mark.

Onsdag 12.-7. Kornet tegner godt, og der er masser af græs. Hver dag ånder ren glæde i naturens skød.

Onsdag 26.-7. Kløveren bliver næsten rådden af den megen regn. Vi vender og vender og så – så regner det.

Søndag 30.-7. Det er mit princip: at lære noget af andre, det kan man sagtens, men at lære sig selv noget, det er kunst, det har man ære af. Hvem har lært mig musik, tysk, grammatik og mange andre ting? Det har Gud, og af mennesker mest jeg selv.

August 1848

Søndag 6.-8. I dag ville jeg gerne have været både i Snedsted at høre pastor Müllers afskedsprædikenen og på Mors for at hente mit ur, men ingen af delene blev til noget. Seminaristerne rejser bort, og seminariet skal flyttes til Bjørnsholm. Altså kommer jeg aldrig til at høre den kære Müller prædike mere.

Onsdag 9.-8. I formiddag "sældede" (harpede) vi korn.

Mandag 14.-8. Uendelig tilfreds endte jeg dagen og gik ind i mit 22. år.

Fredag 18.-8. Vi har fejlet laden ren, har sat en stak af gammelt halm osv.

Lørdag 26.-8. Torsdag høstede vi i havrelandet, fredag har vi sat en stak af tag i havren og kørt 2 læs byg og 6 læs rug hjem.

September 1848

Fredag 1.-9. Kl. 3 kørte fader, moder og jeg til Thisted, fordi jeg skulle til session. Fader begærede mig fri som "gammelmanndssøn" (når en mand var fyldt 60 år, kunne han forlange en af sine sønner fri for militærtjeneste), og jeg havde attest fra præst og skolelærer, at jeg var tungtør. Jeg er 6 1/4 fod høj.

Mandag 4.-9. I formiddag har vi høstet resten af byggen sønden for huset og i eftermiddag slået ærterne.

Mandag 11.-9. Min mund er helt opsvulmet, og indvendig er der en stor knop. Jeg har næsten ingen mad fået, fordi jeg ikke kan tåle at synke. Bliver det min død, da ske Herrens vilje!

Men – under disse sørgelige tanker er jeg alligevel mest ked af det, når jeg hører, at døden, som ved et stormpust, har revet et kært menneske bort fra jorden, uden at han ved et eneste uforglemmeligt ord har kunnet tage afsked med sine kære.

Thi når den sørgepil, der er plantet på graven, er vissen, når sørgeklæderne er lagt af, og når der kun føles en frygtelig sorg, når øjet dugges på årsdagen for hans død – da tørrer tårerne alligevel ikke helt ud, når man tænker: Stumt skiltes han fra os, han kunne ikke tage afsked med os.

Peter Uhrbrand døde ikke af sin ondartede halsbetændelse, og når dagbogen slutter med

den sørgelige lille "afskedstale", skyldes det blot, at der ikke var flere sider i dagbogen.

I 1851 foretog han – til fods – den omtalte rejse til Lolland og København. Nogle år senere blev han gift med lærerens datter og købte en lille gård i Villerslev, hvor han boede til sin død i 1905.

Jytte Hammerich

Børn efter Lars Peter Pedersen Uhrbrand:

Peder Christian Uhrbrand, født d. 29. november 1858 i Villerslev.

Karen Uhrbrand, født d. 18. marts 1860 i Villerslev.

Jensine Uhrbrand, født d. 26. marts 1862 i Villerslev.

Andrea Christiane Johanne Uhrbrand, født d. 28. november 1863 i Villerslev.

Christen Uhrbrand, født d. 4. september 1865 i Villerslev.

Christian Uhrbrand, født d. 23. oktober 1867 i Villerslev.

Petrea Kirstine Uhrbrand, født d. 2. november 1870 i Villerslev.

Karen Marie Uhrbrand, født d. 5. juni 1873 i Villerslev.

Lars Peter Pedersen Uhrbrands forældre og søskende er:

Fader, Peder Jensen Uhrbrand f. 24-9-1784 gift første gang med min moder, Karen Lauritsdatter Toftdahl, d. 21-12-1812. Hun var født d. 26-10-1783. Min far blev gift anden gang med Karen Pedersdatter Hove, d. 28-10-1837

Søster, Else Maria f. 11-10-1813

Broder, Christen f. 17-5-1815

Broder, Jens f. 25-2-1817

Søster, Johanne f. 31-8-1819 død 19-10-1820

Broder, Lauritz, f. 21-8-1821

Søster, Johanne f. 4-11-1823

Broder, Peder f. 9-1-1826 død 12-1-1826.

Fra de gamle dage i Ullerup Fattiggaard (1880-1950)

Adolf Handrup, Ullerup Thy

Digtet »Fra de gamle dage i Ullerup Fattiggaard (1880-1950)« er bragt i Ord & Sag 36
- udgivet december 2016 af Peter Skautrup, Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet

Æ saad i vo bette Staav, æ Daa va fobi,
aa æ Menner dokked op fræ mi Barndomsti
om æ Fattegor aa æ Forhold dær
om nuer a dem gammel Originaler især,
æ haar jo kjend de Hile fræ da æ va Baaer,
fu æ Bestyrerfolk va mi Muer aa Faaer.

De æ lie akeraat halfjæssenstyv Oer
sien æ Kommune bøgged æ Fattegoer,
de bløv en stuer Foranreng den gang,
fu dem dæ va gammel aa haad'ed traang,
fu dem dæ va fatte aa lie Nøe,
aa dem dæ gik rundt aa teged djæ Føe,
aa dem dæ saad i æ »Hospitaal«,
An Plaski, Kræn Skjæasant aa Magreth Kaael,
Sjupekte, Niels Dejn aa Laang Jens Kræn
som di kaldt Jens Bajas, ja aa manne mæ dem.
Æ Goer bløv strags fuld belaa, aa va'ed fu de
mjæst,
dæ va tredve, da dæ va flæst.

Di fæk i alle Maader en gue Plæjj,
aa dem flæst kvekked op, men nu gik i Læjj.
Dengang bløv'ed laved hjemm, hva dæ sku tæl,
saa dem dæ ku, fæk nøj aa bestæll
som aa væv, spælt, strænt aa straangel,
sy aa strek, vask aa maangel,
reb Fjædder, snu Siem, kaar aa spenn,
en Masse Huser va dæ aa benn,
aa di sku valkes, fa di kam i Brov,
saa va dæ nøj aa slied o, ka i trov.
Jen band Løb, en naaen lod/laa Reeb,
somti hjalp di tæl i æ Mark, naar de kneb.

Ja, dæ va møj aa hold Styer æpo,
men di haad Respækt fu mi Muer baade Stuer
aa Smo,

en faale Haabben haad mi Muer aa bestæll,
ol de i »æ stuer Hus« sku føst sies tæl,
di Gammel dæ lo tesengs aa saa æ Baer,
aa møj Nætvogen dæ osse var.
Hun malked, kjared Smør, brøgged aa bagt,
støbt Lys, laved Vust aa gjov Skik o æ Slagt,
dæ sku møj tæl te saa stuer en Flok,
hvis dæ te hvæ Daae i æ Oer sku væ nok.
Hvæ Oer bløv dæ slagted en Kov, dæ va fe-
ded
aa fier gevaldige tovos Beder
aa desforuden tri fuldvus Gaalt,
saa dæ va nøj aa leeg i æ Saalt,
aa sture Dønger bløv laved i Pøls aa Fenker,
i æ Røeg kam æ Fueslor aa æ Skenker.
Hun sku føer Ræenskab øver de Hile, aa æ
Sovnraa
kam aa revider hvæ Maanedsdæ.

Mi Faaer hans Daae va osse laang,
han sku besørr al æ Jovmor- aa Dovterkørener
den Gaang,
aa al de lleng, som di sku broeg
i fier Familier, tri Skuler aa æ Fattegoer.
Æ Jover, de sku han jo osse gjø nøj ve,
men kam dæ Buj om Køren, mot kan strags
ajste,
aa saa tenk sæ, i dem føst femten sejsten Oer
haad di engen Fjæddervuen o æ Fattegoer.
Hent han Jovmor hejer Dovter, hejer di køer
Maag,
de va den samm styw Vuen, dæ alti va i Brog.
Fu al de Arbed di dæ haa' gjov,
va den full Løn te dem bægge tov
tov hunne Kroner om æ Oer aa fri Stasjon.
Di holdt ud i 26 Oer, men fæk engen Pensjon.

Æ mennes æ »Lemmer« aa taaer i Flæng
aa fotæler lett a de, æ hover om dem.
Knud, han va en særreste Snæjl,
han ku hold en Fenger i æ lld, te de krølled æ
Næjl,
han va føj i en Sæjrskap, hvis hels de va sann,
men de va Knud hans Tallismann.
Ve Frederis va han mej onner General Rye,
hans Mondereng va hvilled aa æ Tysker hans
Bly,
men længer en te hans Skjaavt ku djæ Kuller
ett kom,
han mot somti hæll'em aa æ Støvl, fa æ Daae
va omm.
Ja han saae: Æ tør læ æ Tysker skyed po mi
baare Røw,
fu de jennest di ka skyed mæ mæj æ Arresøll.

Saa va dæ en Kvæn di kalt Ploski, hun hied
An Mari,
saa grem en Mennesk for en sjællen aa si,
hun haad alti løved i en frøgtelig Svineri,
men ilival haad hun hat hinne Sværmeri.
De va da hun saad i æ »Hospitaal«,
men æ haar aller kjænd æ Kaal.
Naar han besøjt hin, sku han ha nøj aa spies,
de æ val en Stomp aa en gammel Vies,
va'ed særlig skjøn, fæk han stuvet Karot
aa Grød dæ va kopt i den »jenørød« Paatt.
De vaar ett saa læng fa de gik fobi,
Ajs han svegted hans An Mari.
Hinne Hjat ku somti blyv gal i æ Slaa,
saa kam hun te Muer, om hun kjænn nøj Raa.
Æ Kuer hun fæk va alti den sam,
aa de va ett saant en almindelig Dram,
de va en Kopfull, hal Fussel aa hal Hofmans-
drober.
Naar hun haad slugt'ed, va'ed saant te hun sak
i æ Knoger.
Ja, saae hun, naar hun mærked hun æ Lyw
beholt:
a saant en Dram ka en fo nu strøvve Skolt.

Niels Krogh, han bløv alti kalt Niels Dejn,
han va den ældst Mand her o æ Ejn.
Aa fotæl Historrier, de va hans Løst,
han fotall om hans Faaer, dæ haad saa mægtig
en Røst,

te hvis han stov i en almindelig Staav aa sang,
saa va'ed saant te æ Rudder sprang.
Stov han o Visby Kjærgoer aa sang te Begrav-
vels,
ku di staa o Heltborg Kjærgoer aa hør hvæ
Stavels.
Niels va fallen en bette Krom fræ æ Stamm,
han va meer kjænn fu aa drek Dramm.
De mjæst han haad drokken en jenle Daae
va fier Potter Brævin, de haar han siel saae.
Han fotal om sæ siel te viajer Drengg,
at han som nioers Pork mot ued aa tjænn,
han haad bare hat Plas i fier Goer,
men hvæ Ste haad han tjænt i tyw Oer.
Han haad væt gyvt tri Gaangg, haad syvaatyv
Baer,
de ku siel vi Knejt fostaa hva var.
Hudden han mæ hans tredje Kuen bløv kjænn,
han berætt:
De va Tvaarnvejle, saa æ bløv dæ om æ Nætt.
Da di sku ha Baaer i Kjærk, vill di haa en bette
Fæjst,
di tov lett Forskud æ Avten faer, saant töt di
de va bæjst.
Niels plejed alti aa haa æ Baaer om æ Næt,
no haad han fot nue Dramm, aa Clara ment
han va træt,
hun vill saa haa æ Baaer øvver te sæ sjæl,
om æ Maaer di vuvnt, haad hun laa'en ihjæl.
Ja, saa Niels, de va skit,
aa saa toble en Kven haar æ aller sit.

Saa boved dæ jen i Nr. fier, han va Altmulig-
mand,
dæ æ snaaer engen End o al de han kan,
han føldt Maag aa kaast Mergel, sled som en
Hæjst,
te aa niviller aa dræjn er han jen a dem bæjst,
aa væ mæ ham ve æ Hylli va ett fu Drengg,
han haad slaaen Hy o Tørring Engg.
Han task mæ Plæjl om æ Vinter, haad Hang
te aa løss
aa vil saa umaadelig gjar ued mæ æ Bøss.
Aa han va Jæger, ja de ka æ sæjj,
han ku skyed en Haer i æ tredje Spreng fræ
æ Læjj.
Han stov en Daa aa snitted i en Støk Bøg,
dæ va ett aa fosøm mæ'ed, fu de frøs aa knøg,

vi ku ett begrib, hva han vill brog'ed tæl,
aa de ku vi heller ett fo aa væed,
men saa en Daae slap'ed ilival løes,
de sku vær en Skjævt te hans toløbed Bøes.
De bløv en fien Støk Arbed, de gjoor'ed misyv,
aa de jennest Reskab han haad brogt va hans
Lomknyv.

Han tusked mæ Pibber, Kjæder, Klokker aa
laang Støvl,
aa i æ Hajl va han ett nem aa knøvl,
hudden han ku bestem en Klok si Værdi,
de va nøj mæ'ed hu manne Stien den gik i,
aa hans Bedømmels a Metaller slov aller fæjl,
om en Piebhue va a Merskum, han ku mærk
mæ en Næjil.
Fa di kam o æ "Goer", haad di boed i en Hyssel
ud i æ Hie,
ti smø Baer di haad i djæ Ree.
Æ Kuen laa i Baselseng, de va en knagende
Frøst,
naar en Blee bløv vasked, mot hun tar'en o
hinne Brøst.
Naar æ Mand va ædru va han den flenkest
dæ var,
men va han fuld vill han tæsk baade Kuen aa
Bar.
Han va Kvortalsdranker, fæk han begynn, holt
han ett op,
saa læng han haad Peng hæjer Klæjer o æ
Krop,
aa saa tov han Avsked mæ æ Famili fu siste
Gaang:
no vel æ te Amerika, fu Danmark æ mæ fu
traang,
mæ mi Spesspaae vel æ gravv i fremmed Jo-
ver.
Men han kam aller længer end te Bedsted
Krover.

Saa vel æ slut aa mæ Laang Jens Kræn,
han va den eventyrligste a dem hvæjen.
Som Hæjstgarder haad han tjænt vaa Kong,
aa di laa end i sejs Oer dengaang,
aa de staar lisaa tydle fu mæ den Daae i Daae,
som de betov mæ hvæ jenneste Uer han saae.
Om de han haad opløved, den Pomp aa Pragt,
aa at han ve Dronningens Daer stov Vagt,

aa naar æ Tærner boer æ Lævninger ued fræ
æ Taffel,
spist Jens Kræn hverken mæ Knyv hæjer Gaf-
fel.
Nej, de va mæ Søllpatasiskier
a Søllfaed, aa saa drak han Bier:
Aa saa va han en Kaael saa flot,
æ Pigger töt om ham, de veest han got.
O Peblingsø onner kulørt Løjter
han manne Gaang haar rend o Skøjter.
Jen Gaang va dæ Optræk tæl, te han sku ha
Klø,
han va bløvn ugens mæ tre Løjsere om en skøn
bette Mø,
men han va hoer te aa slaaes aa gjoored tit,
taav rænt han let aa jen slet ett.
Jens Kræn løest æ Problem o hans ejen
Maaed,
han ga dem en bette Vesk aa æ Baaeg a hans
Haand.

Da han va kommen hjem aa æ "Tjænnest" sku
han tjæn te æ Kaast,
men ku ett ræt fend sæ terætt ve nøj Faast,
dæ va nøj stuer Uetarengsarbed ve Hundsø,
de va moske nøj, han tow øver te æ Ø.
Han ku godt ha sæ imell æ Bøster,
fu aa væ Uven me Jens Kræn æ dæ engen
dæ løster,
han ku nem fald te Slaa, men holdt a Løjer aa
Spas,
de va val de, dæ va Grond te æ Øgenavn Ba-
jas.
Hves nuer saa Bajas, aa de noved hans Øer,
saa ka l sæj aa dæ snaaer bløv Molør.

De va en Løvrda Avten, dæ va Bal o æ Krovr,
aa dæ va fuld a Folk i olle Staaver,
di danst i æ Sal, aa de gik haavt,
æ Pigger bløv hvisted imued æ Laavt,
æ Humør va hyv, aa æ Guel ga sæ fu æ Støvl-
hæel,
æ Brænvinn kaaest jo ett uden ott Ører æ Pæel.
Laang Jens Kræn va slet ett mej i æ Law,
men han haad Losi o æ Krovr i dem Daw
aa saad i en Staav ve en bette Slav Kvaat,
imell han nepped te en "Rommer" saa smaat.
Da bløv dæ end i æ Sal raabt Bajas,

Jens Kræn tæmt lie mæ en Par Slork hans Glas:
æ trov, vi heller mæ æ Kvaatspæl mo haald,
de æ lisom mi Fædder æ ve aa blyv kaald.
Han snopped en Skjænkpieg, dæ lie rend fobi:
æ foer aa en bette Dans, do ska snaaer slep fri.
I en Dansstaav Jens Kræn alti gjov Løk,
men dæhæer Dans-Avten vel nok haaves en Støk,
han danst ennenom, saa de endelig sust,
aa svang hans Pieg, saa hinne Skjørter Brust,
da di engaang va om i Nærhied aa æ Daer,
ga han sæ te aa dans dem nier Par etter Par:
Saa slap han æ Pieg aa saa Tak te den Smoe,
aa saa begynn hans Nævvver aa goe,
o en Yvblek fæjed han æ Sal ræen saapas,
tebaaeg stov æ Spællemænd aa Laang Jens Bajas.

Jen Gaang sku han nue Daw fu en Kræmer
køe ront,
aa de sku go rask, fu æ Kræmer haad traant.
Den Maaed aa hajel o va ett etter æ Low,
men dæ va Spænneng i'ed, de töt Jens Kræn
va sjow,
aa han va køren, ka I trov, aa saat siel o æ Bok
fu æ Helmisser, dæ va dæ engen Sok.
Di va noved te Ydby, i æ gammel Krovr,
æ Kræmer sku lie te aa skræw nier o æ Jovr,
dæ bløv raabt: Æ Politi æ etter jer, de æ vees
bejst,
te vi taaer ve æ Mond a jæ Hejst.
Jens læt sæ i æ Sæed: ja skaf æ Politi,
hels slep fræ mi Hæjst, saa æ ka kom fobi,
saa trak han æ "Svøb", ret saa de sang,
foskrækked di slap, aa tesi di sprang,
han kør aa æ Stöld, saa æ lld de stow
fræ æ Vuenshyvel aa æ Hæjst djæ Skow.
I gue Behold di noved æ Vand,
aa æ Kræmer slap val ued a Thyland.

I tri samfulde Døgn i Træk, jen Gaang han holdt
Lieg,
men da bløv dæ klaved te æ Øvrighied,
Fuldmægtig Thygsen svaar: Dæ er ett aa
gøer,
de æ nu Fremme dæ æ o Besøg.
I dem Daw va'ed ett jenne Plaseer

o Vejstevig Marken om æ Avten aa patruller,
aa da gik Jens Kræn alti Thygsen saa nær,
fu den jen Tjænnest ka jo vær den najen vær.

Naar æ tenker o den stuer Foanreng dæ æ ski
i dem halfjæs Oer dæ no æ skræjen fobi,
saa fu ett hiel aa folis de Gammel,
haar æ prøved en bette Kromm aa sammel
a den Rigdom, som i nøj a de gammel æ gjemt,
fu æ vill saa nødde de sku hiel blyv glemt.

Digtet oversat til rigsdansk

Jeg sad i vores lille stue, dagen var forbi,
og minderne dukkede op fra min barndomstid
om fattiggården og forholdene der
om nogle af de gamle originaler især,
jeg har jo kendt det hele fra da jeg var barn,
for bestyrerfolkene var min mor og far.

Det er lige akkurat halvfjerdsindstve år
siden kommunen byggede fattiggården,
det blev en stor forandring dengang,
for dem der var gamle og havde det trangt,
for dem der var fattige og led nød,
og dem der gik rundt og tiggede deres føde,
og dem der sad i "hospitalet",
Anne Plaski, Kresten Sjersant og Margrethe
Karl,
Subjektet, Niels Degn og Lange Jens Kristian
som de kaldte Jens Bajads, ja og mange med
dem.
Gården blev straks fuldt belagt, og var det for
det meste,
der var tredive, da der var flest.

De fik i alle måder en god pleje,
og de fleste kvikkede op, men nogle gik i leje.
Dengang blev det lavet hjemme, hvad der
skulle til,
så dem der kunne, fik noget at bestille
som at væve, spille, strente og strangle,
sy og strikke, vaske og mangle,
ribbe fjer, sno sime, karte og spinde,
en masse strømper var der at binde,
og de skulle valkes, før de kom i brug,
så var der noget at slide på, kan I tro,
en bandt kurve, en anden lagde reb,

sommetider hjælp de til i marken, når det kneb.
Ja, der var meget at holde styr på,
men de havde respekt for min mor både store
og små,
en farlig masse havde min mor at bestille,
alt det i "det store hus" skulle først ses til,
de gamle der lå i sengen og så børnene,
og meget nattevågen var der også.
Hun malked, kærnedede smør, bryggede og bagte,
støble lys, lavede ost og gjorde skik på slagtingen,
der skulle meget til til så stor en flok,
hvis der til hver dag i året skulle være nok.
Hvert år blev der slagtet en ko, der var fedet
og fire gevaldige toårs beder
og desuden tre fuldvoksne galte,
så der var noget at lægge i saltet,
og store dynger blev lavet i pølse og finker,
i røgen kom fårelårene og skinkerne.
Hun skulle føre regnskab over det hele, og
sognerådet
kom og reviderede hver månedsdag.

Min fars dag var også lang,
han skulle besørge al jordemor- og doktorkørslen den gang,
og al det brændsel, som de sjulle bruge
i fire familier, tre skoler og fattiggården.
Jorden, den skulle han også gøre noget ved
men kom der bud om kørsel, måtte han straks afsted,
og så tænke sig, i de første femten-seksten år
havde de ingen fjedervogn på fattiggården.
Hentede han jordemor eller doktor, eller de kørte mæg,
det var den samme stive vogn, der altid var i brug.
For alt det arbejde de der havde gjort,
var den fulde løn til dem begge to
to hundrede kroner om året og fri bolig.
De holdt ud i 26 år, men fik ingen pension.
Jeg mindes "lemmerne" og tager i flæng
og fortæller lidt af det, jeg husker om dem,
Knud, han var den særeste snegl,
han kunne holde en finger i ilden til det krøllede neglen,
han var født i en sejrsskjorte, hvis ellers det

var sandt,
men det var Knuds talisman.
Ved Fredericia var han med under general Rye,
hans mundering var hullet af tyskens bly,
men længere end til hans skjorte kunne deres kugler ikke komme,
han måtte sommetider hælde dem af støvlerne,
før dagen var omme.
Ja han sagde: Jeg tør lade tyskeren skyde på min bare røv,
for det eneste de kan skyde mig med er arvesølv.

Så var der en kvinde de kaldte Ploski, hun hed Anne Marie,
så grimt et menneske får man sjældent at se,
hun havde altid levet i et frygteligt svineri,
men alligevel havde hun haft sit sværmeri.
Det var da hun sad i "hospitalet",
men jeg har aldrig kendt karlen.
Når han besøgte hende, skulle han have noget at spise,
det er vel en stump af en gammel vise,
var det særlig godt, fik han stuvet karot
og grød der var kogt i den "enørede" potte.
Det varede ikke så længe før det gik forbi,
Anders, han svigtede sin Anne Marie.
Hendes hjerte kunne sommetider give sig til at slå galt,
så kom hun til mor, om hun kendte noget råd.
Kuren hun fik var altid den samme,
og det var ikke sådan en almindelig dram,
det var en kopfuld, halvt fusel og halvt hofmandsdråber.
Når hun havde slugt det, var det sådan at hun sank i knoglerne.
Ja, sagde hun, når hun mærkede at hun beholdt livet:
af sådan en dram kan man få nogle voldsomme rystelser.

Niels Krogh, han blev altid kaldt Niels Degn,
han var den ældste mand her på egnen.
At fortælle historier, det var hans lyst,
han fortalte om sin far, der havde så mægtig en røst,
at hvis han stod i en almindelig stue og sang,
så var det sådan at ruderne sprang,

stod han på Visby kirkegård og sang til begravelse,
kunne de stå på Heltborg kirkegård og høre hver stavelse.
Niels var faldet en lille smule fra stammen,
han var mere kendt for at drikke dramme.
Det meste han havde drukket en enkelt dag
var fire potter brændevin, det havde han selv sagt.

Han fortalte om sig selv til vi drenge,
at han som niårs purk måtte ud at tjene,
han havde bare haft plads i fire gårde,
men hvert sted havde han tjent i tyve år.
Han havde været gift tre gange, havde syvog-
tyve børn,
det kunne selv vi knægte forstå hvad var.
Hvordan han blev bekendt med sin tredje kone,
det berettede han:
Det var tordenvej, så jeg blev der om natten.
Da de skulle have barnet i kirke, ville de have
en lille fest
de tog lidt forskud aftenen før, sådan mente de
det var bedst.
Niels plejede altid at have barnet om natten,
nu havde han fået nogle dramme, og Clara
mente han var træt,
hun ville så have barnet over til sig selv,
om morgenen (da) de vågnede, havde hun lig-
get det ihjel.
Ja, sagde Niels, det var skidt,
og så tåbelig en kvinde har jeg aldrig set.

Så boede der en i nr. fire, han var altmulig-
mand,
det er snart ingen ende på alt det han kan,
han læssede møg og spredte mergel, sled som
en hest,
til at nivellere og dræne er han en af de bedste,
at være med ham ved leen var ikke for (små)
drenge,
han havde slået hø i Tørring enge.
Han tærskede med plejl om vinteren, havde
hang til at læse
og ville så umådelig gerne ud med bøssen.
Og han var jæger, ja det kan jeg sige,
han kunne skyde en hare i det tredje spring
fra lejet.

Han stod en dag og snittede i et stykke bøg,
der var ikke noget at forsømme med det, for
det frøs og knøg,
vi kunne ikke begribe, hvad han ville bruge det
til,
og det kunne vi heller ikke få at vide,
men så en dag slap det alligevel løs,
det skulle være et skæfte til hans toløbede
bøsse.
Det blev et fint stykke arbejde, det gjorde det
minskyv,
og det eneste redskab han havde brugt var
hans lommekniv.

Han tuskede med piber, kæder, ure og lange
støvler,
og i handelen var han ikke nem at magte,
hvordan han kunne bestemme et urs værdi,
det var noget med hvor mange sten den gik i,
og hans bedømmelse af metaller slog aldrig
fejl,
om et pibehovede var af merskum, kunne han
mærke med en negl.
Før de kom på "gården", havde de boet i en
rønne ud i heden,
ti små børn havde de haft i deres rede.
Konen lå i barselseng, det var en knagende
frost,
når en ble blev vasket, måtte hun tørre den på
sit bryst.
Når manden var ædru, var han den flinkeste
der var,
men var han fuld, ville han tæske både kone
og børn.
Han var kvartalsdranker, fik han begyndt, holdt
han ikke op,
så længe han havde penge eller tøj på krop-
pen,
og så tog han afsked med familien for sidste
gang:
Nu vil jeg til Amerika, for Danmark er mig for
trang,
med min spidsspade vil jeg grave i fremmed
jord.
Men han kom aldrig længere end til Bedsted
Kro.

Så vil jeg slutte af med Lange Jens Kresten,

han var den eventyrligste af dem alle.
Som hestegarder havde han tjent vor konge,
og de lå inde i seks år dengang,
og det står ligeså tydeligt for mig den dag i dag,
som det betog mig hvert eneste ord han sagde.

Om det han havde oplevet, den pomp og pragt
og at han ved dronningens dør stod vagt,
og når ternerne bar levningerne ud fra taffet,
spiste Jens Kræsten hverken med kniv eller
gaffel.

Nej, det var med sølvpotageskeer
af sølvfade, og så drak han bier (øl).

Og så var han en karl så flot,
pigerne syntes om ham, det vidste han godt.
På Peblingsøen under kulørte lygter
har han mange gange løbet på skøjter.
En gang var der optræk til, at han skulle have
klø,

han var blevet uenig med tre løjsere om en
skøn lille mø,
men han var hård til at slå og gjorde det tit,
to regnede han lidet og én slet ikke.

Jens Kræen løste problemet på sin egen måde.
han gav dem et lille tjat med bagsiden af sin
hånd.

Da han var kommet hjem fra "tjenesten" skulle
han tjene til kosten,
men kunne ikke rigtig finde sig til rette ved no-
get fast,

der var noget stort udtørringsarbejde ved
Hundsø,

det var måske noget, han tog over til øen.

Han kunne godt klare sig imellem børsterne,
for at være uven med Jens Kræen er der ingen
der lyster,

han kunne nemt falde til slag, men holdt af løjer
og spas

det var vel det, der var grund til øgenavnet Ba-
jads.

Hvis nogen sagde Bajads, og det nåede hans
øre,

så kan I sige til, der snart blev ballade.

Det var en lørdag aften, der var bal på kroen,
og der var fuldt af folk i alle stuer,
de dansede i salen, og det gik højt,
pigerne blev kastet op imod loftet,

humøret var højt, og gulvet gav sig for støvle-
hælene,
brændevinen kostede jo kun otte øre for en
pægl.

Lange Jens Kræen var slet ikke med i laget,
men han havde logi på kroen i de dage
og sad i en stue ved et lille slag kort,
mens han nippede han til en "rommer" så småt.
Da blev der inde i salen råbt Bajads,
Jens Kræen tømte lige med et par slurke sit
glas:

jeg tror, vi hellere må holde med kortspillet,
det er ligesom mine fødder er ved at blive
kolde.

Han snuppede en skænkepige, der lige løb
forbi:

Jeg får have en lille dans, du skal snart slippe
fri.

I en dansestue gjorde Jens Kræen altid lykke,
men den her danseaften vil nok huskes en tid,
han dansede venstre om, så de endelig susede,
og svang sin pige, så hendes skørter brusede,
da de engang var omme i nærheden af dø-
ren,

gav han sig til at danse dem ind par efter par.
Så slap han pigen og sagde tak til den lille,
og så begyndte hans næver at gå,
på et øjeblik fejede han salen så tilpas ren,
tilbage stod spillemændene og Lange Jens Ba-
jads.

En gang skulle han nogle dage køre rundt for
en kræmmer,

og det skulle gå rask, for kræmmeren havde
travlt.

Den måde at handle på var ikke efter loven,
men der var spænding i det, det syntes Jens
Kræen var sjovt,

og han var kørende, kan I tro, og sad selv på
bukken

for hestene, dér var der ingen suk.

De var nået til Ydby, i den gamle kro,
kræmmeren skulle lige til at skræve ned på
jorden,

der blev råbt: Politiet er efter jer, det er vist
bedst,

at vi tager ved munden af jeres heste.

Jens lettede sig i sædet: ja skaf politiet

eller slip fra mine heste, så jeg kan komme forbi,
så trak han "svøben", ret så det sang,
forskrækket de slap, og tilside de sprang,
han kørte fra stalden, så ilden den stod
fra vognhjulene og hestenes sko.
I god behold nåede de vandet,
og kræmmeren slap vel ud af Thyland.

I tre samfulde døgn i træk en gang han holdt
legestue,
men da blev der klaget til øvrigheden,
fuldmægtig Thygsen svarede: Der er ikke no-
get at gøre,
det er nogle fremmede der er på besøg.

I de dage var det ikke ene sjov
at patruljere på Vestervig marked om aftenen,
og da gik Jens Kræn altid Thygsen så nær,
for den ene tjeneste kan jo være den anden
værd.

Når jeg tænker på den store forandring, der
er sket
i de halvfjerds år der no er skredet forbi,
så for ikke helt at glemme de gamle,
har jeg prøvet en lille smule at samle
af den rigdom, som i noget af det gamle er
gemt,
for jeg ville så nødig, det skulle helt blive glemt.

En kommunal institution, en gård og et familienavn

Efterskrift af Jens Handrup, Tøttrup

Min oldefar, Peder Kristensen, blev født i 1843 på "Hunsbjerggård" i Handrup nord for Vestervig. Peder Kristensen havde, som traditionen bød, fået sit efternavn efter sin far Kristen Jensen (1800-1878). Da Peder flyttede hjemmefra, kaldte folk ham Handrup efter stednavnet, hvor han kom fra. Senere døbte han selv sine 6 børn Handrup, og et familienavn var etableret. Peder Kristensen mødte mejersken, Line Mariette, på "Tandrup" ved Ove Sø, hvor de begge var ansat. Line blev utilsigtet gravid, og parret flyttede til Hjørringegnen, hvor hun kom fra, og hvor de samme år blev gift. Her fødte hun i 1873 parrets første barn. Peder blev ikke (angiveligt på grund af sin uansvarlige og skamfulde gerning) på lige fod med sine brødre hjulpet af forældrene til at købe en gård. Han måtte i højere grad klare sig selv. Efter således at

have kastet skam over familien og boet i eksil ved Hjørring 1872 til 1875 vendte parret alligevel tilbage til Thy og bosatte sig på en mindre ejendom i Tåbøl, hvorfra han tog forskelligt arbejde som fx tærskning på gårdene. Han var i tre år høftebisse ved Vandbygningsvæsenet på Agger Tange og senere selvstændig entreprenør sammen med en kammerat. Her var arbejdet fortrinsvis vejbygning for Vestervig-Agger Kommune, og maskinparken bestod angiveligt ikke af stort mere end hestevogn, trillebør samt 'hakke, skovl og spade'. Det blev til 9 år med meget tungt og nedslidende arbejde. I 1880 købte sognerådet i Visby-Heltborg Kommune en gammel stråtækket gård i Ullerup på 12 ha, hvor der skulle oprettes en fattiggård. Der blev bygget et stort solidt hus, som var enkelt og regelmæssigt opført, med en lang

Den oprindelige fattiggård tv. og landbruget med bestyrerboligen th.

smal gang i midten fra ende til anden og med 8 stuer på hver side til fattiglemmerne. Der var desuden køkken og arbejdsrum og ikke mindst en sognerådsstue, som forblev 'Kommunekontoret' indtil kommunesammenlægningen i 1970, da Sydthy Kommune blev oprettet. Gårdens stuehus blev ombygget til bestyrerbolig.

Peder og Line Mariette søgte stillingen som bestyrerpar på fattiggården i Ullerup, hvor de blev ansat og bestred stillingen i 26 år (1880-1906). Det blev et krævende arbejde, hvor de havde ansvaret for fattiglemmernes ve og vel, gårdens drift og brændekørsel (tørv fra Tandrup) til kommunens 3 skoler. Også kommunens sygekørsel havde de ansvaret for, og det betød, at de havde døgnvagt 365 dage om året som datidens kommunale ambulancetjeneste med et spand heste og en tilrigget arbejdsvogn. Desuden havde de ansvaret for vedligeholdelse af "deres del" af kommunevejene.

Der kunne være op til 30 lemmer på fattiggården - lige fra store børnefamilier til svage gamle. Som modydelse hjalp fattiglemmerne efter bedste evne til med alt forefaldende arbejde på stedet. De fik lært at bestille noget, som min farfar sagde.

I 1906 blev fattiggården som en integreret institution opløst. Min oldefar købte den egentlige gård, og kommunen beholdt "Det store hus", som fik navneforandring fra fattiggård til asyl.

Min farfar *Adolf Handrup*, født 1884, overtog i 1912 gården efter sin far sammen med min farmor Maren, hvor de begge blev boende til deres død. Året efter blev deres første barn, Søren Peder, født d. 25. december. Mine oldeforældre blev boende på aftægt - altså tre generationer under samme tag. Adolf Handrup boede på gården hele sit liv bortset fra soldatertiden i Ålborg.

Igen i 1936 blev institutionen rekonstrueret. Den blev ombygget og nyindrettet og fik herefter navnet 'De Gamles Hjem'. Stedet fungerede som sådan i en årrække med en ansat økonoma som leder og med en pige og nabokoner som lønnet medhjælp. Kost og logi var en del af økonomaens løn. Der var nu kun ca. 8 beboere, og min morfar, Jens Thomsen Lund Larsen, blev én af dem i en kort periode til sin død.

Maren og Adolf Handrup.

Med min farfar var det anderledes. Selv om han i sin sidste tid nærmest var hjælpeløs, ville han under ingen omstændigheder 'op' at bo på 'fattiggården'. Det var under hans værdighed.

Min far og mor, Søren Peder og Anna, overtog gården i 1949 - kort tid efter min fødsel. Efter at have boet et par år på et loftværrelse i den gamle bestyrerbolig flyttede vi ind i et nybygget stuehus med tilhørende nye avlsbygninger. Gården, "Gøggård", blev opkaldt efter min oldemors hjem, 'Nørre Gøggård', i Vendsyssel. Mine bedsteforældre blev herefter boende i bestyrerboligen.

Det prægede selvfølgelig min opvækst at bo på et så offentligt sted med kommunale møder, mange besøgende, dødsfald og nye indflyttere på alderdomshjemmet og med omkringgående gamle mennesker. Når der afholdtes valg, var det særlig festligt med gårdspladsen fuld af biler dagen lang. Vi børn fulgte nysgerrige slagets gang og kendte de fleste. Far var i to perioder kommunekasserer med kontor hjemme i baggangen med pengeskab og det hele. Her kom folk for at betale deres skatter og senere også sygekassebidrag. Det var også stedet, hvor områdets hjemløse efter anvisning fra sognerådsformanden en gang

Som det så ud i 50'erne. Fra venstre: stuehuset, avlsbygningen, alderdomshjemmet og den gamle bestyrerbolig, som indtil 1950 var sammenbygget med den gamle avlsbygning.

imellem kunne få udbetalt et mindre kontant beløb. På en mere formel blanket så jeg engang, at sognerådsformanden i et sådant tilfælde under bopæl havde skrevet "en grøft i Heltborg". De hjemløse (skærslibere, landevejsstrygere eller farende svende) fik typisk et måltid på alderdomshjemmet, en overnatning i noget halm i stalden og en 'skilling' fra kommunekassen. Al administration i kommunen blev varetaget af sognerådsformanden og kommunekassereren. Enkelt og billigt.

Sognerådsstuen blev nedlagt ved kommunesammenlægningen, og efterhånden blev alderdomshjemmet, som det hed i folkemunde, gammelt og utidssvarende og skulle definitivt nedlægges. Beboerne flyttede ud, og det endte med, at min far i 1982/83 købte hjemmet –

mest af frygt for, at det skulle blive invaderet af en flok utilregnelige og uønskede hippier. Måske for at sløre den egentlige dagsorden og vise nytten af købet gik far straks i gang med at ombygge det uanvendelige hus til stald/maskinhus. Det var vel også en ekstra sikkerhedsforanstaltning for, at der ikke skulle flytte nogen ind. En fornuftig, økonomisk og praktisk foranstaltning var det i hvert fald ikke.

Et familienavn opstod og bevarede, en social institution blev opbygget, rekonstrueret flere gange og endelig nedlagt. Gården blev opkøbt til sammenlægning med en nabogård i 1989. Bestyrerboligen er væk, men det store gamle hus fra 1880 står der endnu sammen med de "nye" bygninger fra 1949-50 på Gøggårdsvej 3 i Ullerup.

Thybomålet gennem mere end 100 år

- belyst ud fra skriftlige kilder, især fra Sydthy

Af Torben Arboe, Aarhus

Indledning

Jyske dialekter er som alle andre danske dialekter udviklet af et fælles urnordisk sprog i oldtiden, det vil i denne sammenhæng sige vikingetiden og tiden forinden: fra år 600 til 800-1000, hvorfra vi kender en del af sprogtilstanden fra indskrifter på runesten. Sproget var dengang meget ensartet i Norden / Skandinavien; men ændringer var på vej flere steder. For det danske sprogs vedkommende dannede der sig tre hovedgrupper, som sproghistorisk kaldes vestdansk, ø-dansk og østdansk: vestdansk er stort set det samme som jysk, ø-dansk er sproget på øerne (undtagen Bornholm), og østdansk er sproget i de tidligere danske områder øst for Øresund, herunder Bornholm. Jysk er videre opdelt i vestjysk og østjysk af "den berømteste dialektgrænse" i Danmark, nemlig vedrørende placeringen af substantivernes bestemte artikel, dvs. navneordenes bestemte kendeord, der kan sættes foran eller efter ordet: vestjysk (og sønderjysk) *æ mand, æ hus* over for østjysk (og rigsdansk) *mand-en, hus-et*. Grænsen går fra det vestlige Hanherred gennem Limfjorden vest om Himmerland, videre fra Hjarbæk fjord omtrent over Viborg til Horsens, idet den på nogle strækninger omtrent følger Gudenåens forløb, se nærmere på Jysk Ordbogs kort K 7.1, www.jyskordbog.dk. Fælles for det vestjyske område er også, at substantiverne alle er fælleskøn og har en som ubestemt artikel (kendeord), fx en hus lige såvel som en mand. Thy og Mors hører til det nordvestjyske område og har mange sproglige fællestræk ud over de nævnte; men på enkelte punkter er der forskelle, og nogle af dem vil blive nævnt i det følgende. Nordvestjysk adskiller sig fra midtvestjysk, hvortil man sprogligt henregner det gamle Hardsyssel, dvs. området syd for Limfjorden til Ringkøbing fjord, desuden Salling samt Fjends herred mv. (syd

for Skive). Endnu mere adskiller nordvestjysk sig naturligvis fra de østjyske dialekter i Vendsyssel og Himmerland, men også i Hanherred: dialekten her kan siges at gå gradvis fra vestjysk mod østjysk, det ene vestjyske træk efter det andet afløses af østjyske dialektkendetegn; nogle af forskellene nævnes i det følgende.

Kilderne. Dialekter er først og fremmest taleprog, og de har af mange grunde længe haft vanskeligt ved at hævde sig ved siden af rigsdansk. Ønsker om et ensartet sprog i hele landet, om gensidig forståelse egnene imellem (og hovedstad / "provins"), og om mest mulig effektiv kommunikation generelt har gennem tiden bevirket udjævning af dialektforskelle; det har heller ikke været muligt at etablere et dialektalt skriftsprog i større eller mindre områder som modpol til rigsdansk. De fleste optegnelser vedr. dialekter giver oplysninger om udtaleformer af enkeltord eller ordgrupper; men fra 1800-tallet og frem foreligger enkelte trykte kilder på gennemført dialekt, først og fremmest St. St. Blichers samling af fortællinger og digte *E Bindstouw* (1841). Det er denne type kilde, der viser dialekten i større, sammenhængende brug, der giver det bedste indtryk af dialektens brug, og som jeg derfor udnytter i det følgende med kilder fra Thy, især Sydthy. Fra Thy er den ældste kilde af denne type *En Thybohistorie* (1874) af en person, der kalder sig From; Vigsø, Nordthy, 12 s. Nogle år senere fulgte en fortælling af S. Kr. Overgaard, bragt i tidskriftet *Jylland* i 1892 under titlen: *En Hyrt i Thy*, men med så mange rettelser ved Evald Tang Kristensen, at der i det følgende anvendes en mere bogstavtro udgave: *Et Bryllup i Thy*, ved Torsten Balle i *Historisk Aarvog for Thisted Amt* 1946; Helligsø, Sydthy, 10 s. Den næste længere dialektudgivelse fra Thy er J. Bundgaard: *Fræ Baaer aa te gywt Mand* (= Fra barn og til gift mand) (1924), en bog, der

angår tiden fra 1840'erne til 1860'erne; Vestervig (Randerup) el. Lyngs, Sydthy, 60 s. Derpå følger hjemstavnsforfatteren Hans Bakgaards digtsamling *Folk – æ haar mødt* (= Folk, jeg har mødt) (1939); Ydby, Sydthy, 23 s.; de fleste af digtene herfra udgives senere sammen med et antal nye (heraf nogle på rigsdansk) i *De gav mig Styrke* (1956); 91 s. Lidt efter Hans Bakgaards første samling udgives en digtsamling af Jens Søe: *Tak for æ Bro* (1943); Boddum, Sydthy, 75 s. De næste kilder, jeg har benyttet, er beretninger på båndoptagelser mv. fra Sydthy i 1950-60'erne, udgivet af Torsten Balle i *Historisk Aarbog for Thisted Amt* i 1960-70'erne; Ørum, Helteborg og Helligsø sogne i Sydthy, til sammenligning desuden en optagelse fra Ræhr sogn i Nordthy. De seneste kilder er G. Nielsen-Refs digtsamlinger fra 1970-80'erne: *En sære mennesk* (1978), *Folk, æ hår mødt* (1980), *Om folk å vejstenvinn* (1984). Desuden ses enkelte af de beskrevne træk i de dialektale replikker i en relativt tidlig kilde, Bertel Budtz Müller: *Thyboer* (1922).

Særlige træk ved dialekten. I disse kilder findes mange eksempler på de mest karakteristiske kendetegn i Thydialekten: 1) brug af æ for jeg, 2) udtale af vokalerne i, y, u med en k-lignende lyd (fx *sijk* = se, *byjk* = by, *uwkd* = ud), 3) udtale af *-nd-* som *-j-* efter bagtungevokal (fx *hajel* = handel), 4) udtale af udlydende *-rn* som blot *-r* (fx *bår* = barn), 5) lang vokal foran udlydende *-s* og *-st*, *-sp*, *-sk* (fx *ka*s* = kasse, *we*st* = vidste), 6) udvikling af *-j-* foran *-st* (fx *hejst* = hest) og 7) udtale af *-gt-* som *-jt-* efter *-a-* og enkelte andre vokaler (fx *majt* = magt, *knæjt* = knægt). Men et lydligt meget karakteristisk træk, nemlig 8) det særlige, vestjyske stød i ord på udlydende *-p*, *-t* og *-k* (fx i *ho'p* = hoppe, *ka't* = katte, *ha'k* = hakke), er vanskeligt at angive i almindelig tekst og findes ikke i de nævnte kilder; her er materialet i stedet især hentet fra en utrykt, meget omfattende ordsamling med lydskrift fra 1880'erne ved A.C. Grøn (PSkC ms. 348.0, 526 s.) for dialekterne i dels Agger sogn i Thy, dels Helligsø sogn i Vendsyssel. (Ord fra Thy og Vendsyssel står her ofte blandet imellem hinanden, så det har været tidkrævende at hente de relevante eksempler fra Agger frem).

Dette punkt suppleres med eksempler fra *Historisk Aarbog for Thisted Amt* i 1960-70'erne fra båndoptagelser lydskrevet ved Torsten Balle.

Andre jyske træk i dialekten. De nævnte otte træk giver dispositionen for det følgende. Desuden har thydialekten som antydning også de almindelige vestjyske kendetegn: foranstillet kendeord som i nævnte bogtitel *Tak for æ Bro* (dvs. Oddesundbroen, indviet 1938) og kun ét grammatisk køn i substantiverne som i bogtitelen *En sære mennesk* (= et sært menneske; *sære* er en forstærkende form af *sær*). Et andet kendetegn er brug af *w-* i stedet for *v-* foran alle vokaler, fx *wi* = vi, *wel* = vil, *wud* = våd, *warm* = varm; det har Thy fælles med størstedelen af det øvrige Nordjylland (jf. kort K 3.1 i Jysk Ordbog). Videre har Thy brug af *kj-* i stedet for blot *k-* især foran fortungevokaler (fx *kjæp* = kæp, *skjøn* = skøn) som i næsten hele Jylland. Pladsen tillader desværre ikke at dokumentere disse træk særskilt; men de vil kunne ses i adskillige af eksempelordene nedenfor.

1. Det personlige pronomen, stedet **æ = jeg**

Dette ord findes tilbage i urnordisk i en form *eka*, der i jysk tidligt tabte den udlydende vokal og dermed blev til formen *ek*, en form, der ses så tidligt som på et af guldhornene fra Gallehus omkring 400 e.Kr. Formen udvikledes derefter til *æ* og senere i størstedelen af Jylland til *a*, mens *æ* i Sønderjylland og Thy blev bevaret som et relikv fra et ældre sprogstadium. I omål og østdansk blev *eka* ændret til *iak*, der senere blev til *jeg* (jf. den tilsvarende svenske form *jag*, tættere på den ældre form), se nærmere herom i Peter Skautrup: *Det danske Sprogs Historie*. I (1944) s. 48. For Thys vedkommende går grænsen mellem udtalen *æ* og *a* i nord ved Vesterhanherred; grænsen ses i nævnte sproghistorie bd. IV s. 121 som den vestligste af de ca. 10 dialektgrænser, som går gennem Hanherred og danner skel mellem vestjysk og østjysk. Men i syd går grænsen mellem *æ* og *a* faktisk lidt syd for Thy, idet man i Harboøre og Thyborøn sogne syd for Limfjorden også bruger (el. brugte) *æ* for jeg, jf. fig. 1. Baggrunden for dette er, at der gennem århundreder har

været forbindelse mellem Thy og Hardsyssel over Aggertangen, jf. fig. 2. Denne forbindelse blev først endegyldigt brudt ved Vesterhavets gennembrud her ved en stormflod i 1826; men brug af æ for 'jeg' har holdt sig til nutiden, nærmere herom i sidste del af afsnit 9.

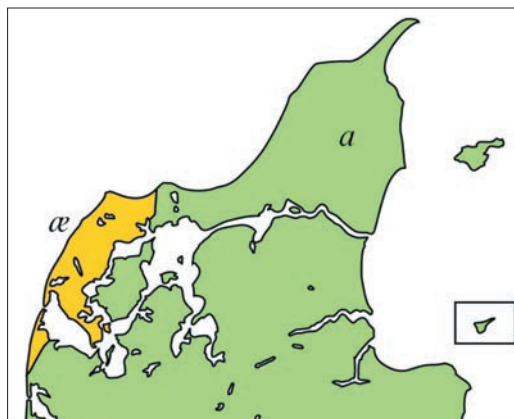

Fig 1. Jysk Ordbog: kort ved artiklen 3 a angående pronomenet a (= jeg).

I fig. 2 fokuseres på området fra Agger til Harboøre. Billedteksten til kortet i fig. 2 lyder: 'Aggertangen med den gamle Thybovej i 1790'erne, efter Videnskabernes Selskabs Kort De indlagte punkterede Linjer, som markerer Tangens nuværende Placering, giver et Indtryk af den voldsomme Tilbagerykning.'

Eksempler på brug af æ for jeg ses allerede i to af bogtitlerne ovenfor, *Folk æ haar mødt* hos Hans Bakgaard og tilsvarende hos G. Nielsen-Refs; begge bruger æ generelt i de dialektale digte. Ligeledes bruges æ lige fra begyndelsen af *En Thybohistorie*: der indledes med sætningen: »I di Aar æ boed i Thy«, og en af de sidste sætninger lyder: »Æ ønsker jer al Godt, mi Baer« (= mine børn, s.15), jf. afsnit 4. Hos J. Bundgaard bruger fortælleren æ gennem hele bogen, og da han på handel som kræmmer kommer til egnen øst for Silkeborg, synes han, at man dér »snakker så møj sær« (= meget sært), bl.a. kunne de »et sej æ, men saae altir a« (= ikke sige æ, men sagde altid a, s. 48). Men han lærer sig alligevel for handelens skyld at tale med lidt østjysk præg, og da han vender

Fig. 2. Landforbindelsen Agger-Harboøre op til 1825. Hugo Matthiesen: *Limfjorden*. (1936) s. 103.

hjem til Randerup / Vestervig efter flere år, forsøger han på skrømt at skjule for sin kæreste og hendes forældre, hvem han er, ved at sige: »A er saamænd fra Rajs (= Randers), ka I et hør de o mi Taal? (kan I ikke høre det på min tale)« (s. 56). Skønt han har tillagt sig et stort fuldskæg, genkender kæresten ham alligevel lidt efter, og så slår han naturligvis over i thybomål som de andre, for »æ ku et hold' mæ længer« (= jeg kunne ikke holde mig længere, dvs. ikke forsøge at spille en anden længere).

2. Udtale af vokalerne i, y, u med en k-lignende lyd (»klusilspring«)

Baggrunden for betegnelsen »klusilspring« er, at k med en fonetisk betegnelse er en klusil, dvs. en lukkelyd, og at denne lyd ligesom springer ind i udtalen af vokalerne i, u, y i bestemte positioner. I Vendsyssel er det i stedet klusilen t, der »springer« ind i udtalen af i og y, mod k i udtalen af u. Forholdene er vist på fig. 3, hvor det fremgår, at de midtvestjyske dialekter mod

syd til Ringkøbing fjord har *k*-udtale ved alle tre vokaler.

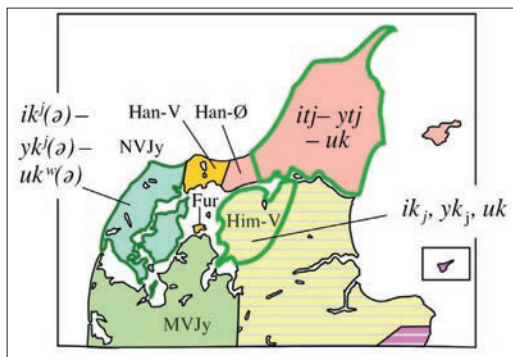

Fig. 3. Områder med »klusilspring«, udsnit af Jysk Ordbog K 2.1. Klusilen (lukkelyden) udtales næsten ens i Nordvest- og Midtvestjylland (NVJy og MVJy), skønt farverne antyder en forskel. De to områder Han-V og Han-Ø i Hanherred har ikke klusilspring.

Dette træk er temmelig iørefaldende, men noteres kun af enkelte kilder i Thy. J. Bundgaard udelader det bevidst, idet han i forordet anfører:

Jeg har holdt mig saa nær til Udtalen som muligt, men ved jo godt, at Ord som: By, Thy, Kri (Krig) og flere k u n d e skrives: Thyjk, Byjk og Krijk (s. 5).

Samme holdning har formentlig S. Kr. Overgaard, From, Hans Bakgaard og Jens Søe, som ikke anfører sådanne *k*-udtaleformer; men hos G. Nielsen-Refs anføres de næsten konsekvent i alle tre digtsamlinger. Fx træffer vi i En sære Mennesk mange former med vokal *i* som sikk (= se, s. 18, 20 og mange andre steder), frik (= fri, s. 14), tikk (= tid, s. 35, 42 m.fl.), skik (= ske, verbet, s. 60), også ord fra rigsdansk som målerik, kunstsnoberik (= maleri, kunstsnoberi, s. 70). Der er ikke eksempler på former med *-yk-*, men et enkelt med *-uk-*, nemlig bruk'en (= brun, s. 70). Fra Folk æ haar mødt kan desuden med *-ik-* nævnes fobik (= forbi, s. 6, 17 m.fl.), kikel (= kedel, s. 11), fik'en (= fin, 14), hikk (= hedde, 30), desuden et nyere ord som benzik'en (= benzin, s. 40). Med *-yk-* er der her adskillige eksempler: nykk (= ny, s. 17, 37), bykk (= by, s. 17), skyk'er (= skyer, s. 30, 31), kyk'er

(= køer, s. 30, 58) og gjensyk'en (= gensyn, s. 37); med *-uk-* er der tre eksempler: uked (= ud, s. 8, 14), luk'en (= lun, s. 25) og uken (= ond, s. 70). I Om folk å wejstenvinn ses flere af de nævnte former, desuden med vokal *i* fx Marik (= Marie, 28), bikk (= bi, s. 34), triken (= trin, s. 38) og fra rigsdansk ideologik'er (= ideologier, s. 57); med vokal *y* ses dyk'ed (= dyd, s. 36), og med vokal *u* fx muk'er (= mur, s. 51), natuk'er (= natur, s. 36), gyldenguk'el (= gyldengul, s. 48) samt fra rigsdansk temp'ratukr (= temperatur, s. 11). I alle tre digtsamlinger er der dog også eksempler på, at *-k*-udtalen ikke markeres, i den førstnævnte fx rimet Thy / by s. 59, i den sidste fx skee (= ske, verbet, s. 61).

På de tidligere nævnte båndoptagelser mv. fra Sydthy høres også mange eksempler på klusilspring. Torsten Balle gengiver dem i sine udskrifter i Historisk Aarboeg for Thisted Amt med *-kh-*; fra Ørum-optegnelsen kan med vokal *i* nævnes: ikh, trikh (= i, tre, s. 99), tikh (= tid, også = ti, s. 100), med vokal *y* fx fykhr (= fyr, s. 101), lykhs (= lys, s. 102), og med vokal *u* fx hukhs (= hus, s. 102), stow-hukhs (= stuehus, s. 100). Fra Helligsø-optegnelsen kan kort nævnes feskerikh (= fiskeri, s. 133), stø'kwikhs (= stykkevis, s. 133) og dyk'hb (= dyb, s. 132); fra Heltborg-optegnelsen videre bikhler (= biler, s. 125), skikh (= sket) og hwikhlt (= hvilet, begge s. 126), desuden lykh (= lyd, s. 126) og grukhs (s. 125).

3. Udtale af *-nd-* som *-j-* efter bagtungevokal

I vendsysselske dialekter udtales *-nd-*lyden generelt som *-j-*, fx fe•j = finde, maj' = mand, og en tilsvarende udtale findes af *-nd-* i dialekter i Thy, Vesterhanherred og på Mors, men kun foran svagtrykstavelse med *-el-*, *-en* og *-er*, fx hajel (= handle). I andre positioner var udtalen af *-nd* snarest *-n* med svag *-j*-lyd (såkaldt palataliseret *n*); udbredelsen af disse varianter af *n* er vist på kort K 4.4 på www.jyskordbog.dk. Den palataliserede udtale af *n* noteres ikke i kilderne her, men *-j*-udtalen er karakteristisk nok til at blive anført af alle forfatterne. Fra J. Bundgaard kan nævnes fortællerens fødested Rajerup (= Randerup, s. 7, 21), navnene Ajs og

Ajsen (= Anders, Andersen, s. 7+), desuden Hajel (= handel, s. 16+) og hajelt (= handlede, s. 34, = handlet, s. 47) og bøjningsformer som bojen (= bundet, s. 21), spojen (= spundet, s. 29). I En Thybohistorie ses former som aier (= andre, s. 3 o.fl.st.), hinaien (= hinanden, s. 7) og iaier (= I andre, s. 10). Ud over nogle af de nævnte former har S. Kr. Overgaard bla. ojn (= onden, dvs. middagsmad, s. 379) og med -j- i to sammensætningsled: ajndåojn (= andendagsonden, ved bryllupsgilde, s. 384), desuden grajlefolk (= grandelagsfolk, dvs. naboer, s. 382) og øvvestajn (= overstået, s. 387). Fra Hans Bakgaard: Folk ... kan nævnes: rujn (= rundt omkring), s. 7, fojn (= fundet, s. 11), og fra De gav mig Styrke desuden forvujen (= forvundet, s. 49), stjajnen (= stående, s. 82) og Helmishajler (= helmishandler, dvs. en, der handler med dårlige heste (helmissere), s. 34). Jens Søe har foruden nogle af de nævnte ord også halajenstens (= halvandenstens (mur), s. 22), ajerster og ajlens (= andre steder hhv. anderledes, begge s. 23), desuden behajl (= behandle, s. 41) og sammensatte pronomener som viajer (= vi andre, s. 54), demajer (s. 56 o.fl.st.) = de andre. Hos Nielsen-Refs skrives (i Om folk ...) sådanne pronomener wajjer (= vi andre, s. 7, 36), jajjer (= I andre, s. 24); desuden ses behajlt (= behandlede, s. 42), rojn (= rundt omkring), s. 38) og feeshajler (= fiskehandler, s. 40 i Folk ...).

Tilsvarende former findes også på båndoptagelserne fra 1960-70'erne; men rojn kan også have en anden betydning end ovenfor, nemlig en bøjningsform af verbet rinde, jf.: roj•n = rundet, i sætningen »sandet var rundet ned om ham« (ved sammenstyrtning af en brønd omkring brøndgraveren), Heltborg-optagelsen s. 126.

4. Udtale af udlydende -rn som blot -r

Dette svind af udlydende -n er et udpræget nordvestjysk fænomen, som dog ud over det egentlige Nordvestjylland (dvs. Thy og Mors) også optræder i Salling og det nordlige Hardsyssel, jf. fig. 4. Der er her tale om et begrænset antal ord, som går igen i de fleste af kilderne i mit materiale. De fleste findes allerede

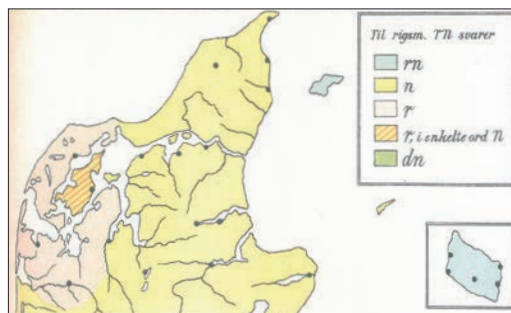

Fig. 4: Udviklingen af gammeldansk -rn.
Kort nr. 65 fra Kort over de danske folkemål
(1898-1912).

Mors har udlydende -n i fx stja•n (= stjerne).

hos J. Bundgaard, fx Baaer (= barn, i bogens titel og s. 34), Baer (= børn, s. 8, 11 o.fl.st.), desuden Maaer (= morgen, s. 9, 18 o.fl.st.), Gaaer (= garn, s. 10, 30), Kuer (= korn, s. 19, 35), gjaer (= gerne, s. 8, 16 o.fl.st.) og kjaer (= kærne, verbet, s. 27). I En Thybohistorie ses desuden sammensætningen Maarsalm (= morgensalme, s. 1) og adjektivet aarlig, orlig (= ordentlig, s. 12). Hos S. K. Overgaard finder man bla. mårstån (= morgenstund, s. 378) og orlig (= ordentlig, stor, s. 382), og hos Hans Bakgaard desuden Stjaer (= stjerne, s. 4 i Folk ...) og interjektioner som søde Baer, søde bette Baer (= søde børn, søde bitte børn, s. 7, 52). Nielsen-Refs har i Om Folk... endvidere sammensætninger som såenkue (= sand(s)korn, s. 34) og vintermåer (= vintermorgen, s. 65), og Budtz Müller bidrager med sammensætningen barpeng (= børnepenge, fra fader til børn uden for ægteskab, s. 19).

5. Lang vokal foran udlydende -s og -f

Dette er et meget karakteristisk træk for Nordvestjylland og den vestlige del af Hardsyssel; mindre udtalt vokalforlængelse i denne position findes i det nordlige Vendsyssel og i dele af Sønderjylland, se nærmere på kort K 1.8 in Jysk Ordbog. Det viser sig, at den altovervejende del af eksemplerne her vedrører forholdene ved -s, bla. på grund af kombinationsmulighederne med klusil, dvs. -sp, -st og -sk. De fleste af forfatterne har adskillige eksempler her, fx på de første sider hos J. Bundgaard: paes (= passe, s. 8 o.fl.st), tæesk (= tærske, s.

9), kaaest (= kostede, s. 9), reest (= rejste (sig), s. 11), løes (= læse, s. 13), weest (= vidste, s. 17 o.fl.st.), bees (= bisse, om kreaturer, s. 19); senere fx wees (= vis, sikker, s. 31 o.fl.st.), Kaes (= kasse, s. 48), Kiest (= kiste, s. 33). Hans Bakgaard giver også mange eksempler, fra Folk ... således: slaaest (= 'slåssede', sloges s. 11), føest (= første, s. 23), siest (= sidste, s. 14), Maes (= Mads, s. 17), Bøes (= bøsse, gevær, s. 20), og fra De gav mig Styrke kan nævnes: Laes (= Lars, s. 15), hvaes (= hvasse, s. 48), maest (= masede, s. 12), kvaest (= kvasede, klemte i stykker, s. 85) tøest (= tørste, s.15). Jens Søe har nogle af de samme og dertil bl.a. paesind (= passende, s. 15, 27), præest (= pressede, s. 23) og Præeser (= presser, dvs. seddelpresse, s. 24), løest (= læste, s. 47). Nielsen-Refs har i En sære Mennesk bl.a. trøøst (= trøste, s. 10, her altså skrevet med dobbeltvokal i stedet for øe hos de foregående), mjeest (= meste, s. 23), hååst (= hostede, s. 58), feeskahjler (= fiskehandler, s. 50, der også optrådte som eksempel i afsnit 4), og endelig Maes (= Mads, s. 50, som hos Hans Bakgaard ovenfor). Fra Folk ... kan nævnes freesk (= friske, s.34), flaesk (= flaske, s. 50), boesk (= buske, s. 70), og i Om folk ... ses mellem andre loosken (= luskende, s. 13) og ikke blot som ventet meest (= miste, s. 43), men også meesing (= messing, s. 45). Flere eksempler findes i udskriften af båndoptagelserne; her skal blot nævnes kå•st (= kaste) og sammensætningen kjeld•kå•ster (= "kildeka-ster", dvs. brøndgraver), begge Heltborg-optagelsen s. 125.

Op mod hele dette arsenal af former med langvokal foran -s kan der kun stilles ganske få tilsvarende former med langvokal foran -f, nemlig hos Jens Søe træefer (= træffer, s. 35) og hos Nielsen-Refs i En sære Mennesk dels træeef (= træffe, s. 49), dels kaefe (= kaffe, s. 14); de to former ses også i Folk ... (s. 39) hhv. i Om folk ... (s. 19 o.fl.st.). Desuden ses i A. C. Grøns optegnelser fra Agger ska•f (= skaffe) og det heraf afledte substantiv ska•fer (= skaffer, organisator ved bryllup, begge s. 38). Sidstnævnte ord findes også S. Kr. Overgaard, men her uden længdeangivelse: e skaferer (= skafferne, s. 381; tilsvarende kafe (= kaffe, s. 378).

6. Udvikling af -st til -jst

I et større nordjysk og midtøstjysk område er der sket en udvikling af gammeldansk æ foran -st til -æjst (jf Kort etc. 35), et forhold, der er veldokumenteret i mit materiale fra Thy. Hos J. Bundgaard ses det (med varierende notation -æj-/ -ej-) bl.a. i ordene Hejst (= hest, s. 31). Hæjst' (= heste, s. 21), Præjst (= præst, s. 7), bejst, bæjst (= bedst(e), s. 8, 28), Wejst (= vest, s. 20), Wejstewig (= Vestervig, s. 7), næjst (= næste, s. 21) og fæjst (= fæstet i tjeneste, s. 36); de fleste af ordene optræder flere steder end de nævnte. I En Thybohistorie optræder ligeledes bl.a. Hæist (= hest, s. 1), Præist (= præst, s. 3), væister (= vester, mod vest, s. 6), desuden fx sammensætningen Præisgaaer (= præstegård, s. 6). Lignende sammensætninger ses hos S. Kr. Overgaard: præjstkvon (= præstekone, s. 380), præjstfolk (= præstefolk, s. 381); endvidere norvejst (= nordvest, s. 383), foræjsten (= for resten, s. 378) samt mandsnavnet Kræjsten (= Kristen, s. 377). Ud over disse former har Hans Bakgaard i Folk ... bl.a. substantiverne Fejst (= fest, s. 3 o.fl.st), Mejster (= mester, s. 13), Gjæjst (= gæst, s. 14), adverbiet næjsten (= næsten, s. 16) og verbet befejst (= befæste, s. 23). Hos Jens Søe ses fx, at formen bejst kan have to betydninger: dels »bedredes« (s. 10), dels »bedste« (s. 20, 21). Nielsen-Refs har et eksempel som sidste ord i bogtitlen Om folk å wejstenwinn (altså vestenvind); fra bogen kan videre nævnes wejsterenn (= vesterende, s. 54), og sywejst, sy'vejst (= sydvest) optræder i de to andre digtsamlinger (i Folk... s. 68, i En sære mennesk s. 72). Nogle af de nævnte former findes desuden i båndudskrifterne fra Sydthy i Historisk Aarvog for Thisted Amt.

7. Udtale af -gt- som -jt- efter -a- og enkelte andre vokaler

I størstedelen af Nord- og Midtjylland er gammeldansk -akt udviklet til -ajt, svarende til, at ord med -agt på rigsdansk udtales med -ajt i dialekterne (jf. Kort etc. nr. 59). Denne udtale er der adskillige eksempler på i mit materiale; tilsvarende udtale ses ved andre vokaler former med især -ejt, -æjt og -øjt. Hos J. Bundgaard ses med -ajt formerne smajt (= smagte, s.

9), *sajt* (= sagt, dvs. sagtens, s. 16 o.fl.st.), *majt* (= magte, s. 59); desuden: *stejt* (= stegt, s. 32), *Slæjt* (= slægt, s. 55), *Hejter* (= hægter, s. 57), *besøjt* (= besøgt, s. 33) og *rijte* (= rigtig, s. 23). I *En Thybohistorie* har også *sajt* (= sagtens, s. 4), endvidere bl.a. *Majt* (= magt, s. 2 o.fl.st.), *aited* (= agtet, s. 4), *Avteit* (= aftægt, s. 4) og *reitinaak* (= rigtignok, s. 9). S. Kr. Overgaard har bl.a. val *sajt* (= vel sagtens, s. 379 o.fl.st.), *knæjt* (= knægt, dreng, s. 383), *stjæjt* (= stegt, s. 385), *ljejt* (= legede, s. 386) og *røjt* (= røget, s. 379). Hos Hans Bakgaard findes desuden *sajtens* (= sagtens, *De gav mig Styrke* s. 44), endvidere *pejt* (= pegede, samme værk s. 10), og i *Folk ... dels rejti* (= rigtig, s. 7), dels *Dejter* (= digter, s. 6). Ud over *Majt* og *sajt* (s. 14, 15) har Jens Søe former som *uedsøjt* (= udsøgt, s. 22) og *Indtæjter* (= indtægter, s. 44), der viser, at også nyere ord fra rigsdansk kommer ind under udviklingen af *-gt* til *-jt*. Et enkelt ekstra eksempel ses hos Nielsen-Refs: *røjter* (= røgter), jf. *æ røjters kuen* (= røgterens kone, s. 14). Budtz Müller har formen *knæjt* (= knægt, s. 17) og med foransat bestemt artikel: *æ knæjt* (= knægten, drengen, s. 23), men bruger i løbende tekst også ordet med rigsdansk bestemt form. jf. *knæjten* (= knægten, s. 17, 18 o.fl.st.).

Hermed er de trykte kilders bidrag til de i indledningen nævnte vigtigste dialektale træk ved thybomålet færdigbehandlet. Men som nævnt i indledningen noterer disse kilder ikke et af de mest centrale træk ved dialekten som talt sprog, nemlig det vestjyske stød. Det bliver emnet for næste afsnit.

8. Vestjysk stød – dialektgrænser inden for Thy-området

Det fællesdanske stød gengives i lydskrift ofte med en apostrof, på vokal fx *bo'r* (= bor, bord), *skal'* (= en skal). Dette stød findes også i de fleste jyske dialekter bortset fra et sønderjysk område (se kort K 1.1 i *Jysk Ordbog*); men som nævnt i indledningen er der i de vestjyske dialekter desuden udviklet et særligt stød i ord med udlydende *-p*, *-t* og *-k*, fx *ho'p* = hoppe, *ka't* = katte, *ha'k* = hakke. Disse ord var i gammel dansk tostavelles ligesom rigsmålsordene nu, men mistede i jysk tidligt den udlydende

svagtryksstavelse *-e* og blev derved enstavellesord (den såkaldte jyske apokope). Den manglende stavelse blev ved denne ordgruppe i de vestjyske dialekter kompenseret af et stød på den tilbageværende stavelse: det vestjyske stød; se hele området for dettes udbredelse på kort K 1.4 og K 1.6 i *Jysk Ordbog* og i K. Ringgaard (1960) s. 63. Det vestjyske stød gjaldt også udtaleformer med en anden konsonant foran *p*, *t*, *k*, fx ordene *lam'p* (= lampe), *hen't* (= hente) og *mal'k* (= malke), i de fleste vestjyske dialekter, herunder Sydthy – men netop her går en vigtig dialektgrænse i Thy, idet dialekterne i Nordthy ikke har vestjysk stød i disse forbindelser, derimod længde på konsonanten foran *p*, *t*, *k*, dvs. udtaleformerne *lam•p*, *hen•t* og *mal•k* (markeret med »længdeprik« i modsætning til »stødapostrof«). Denne grænse er indtegnet på fig. 5.

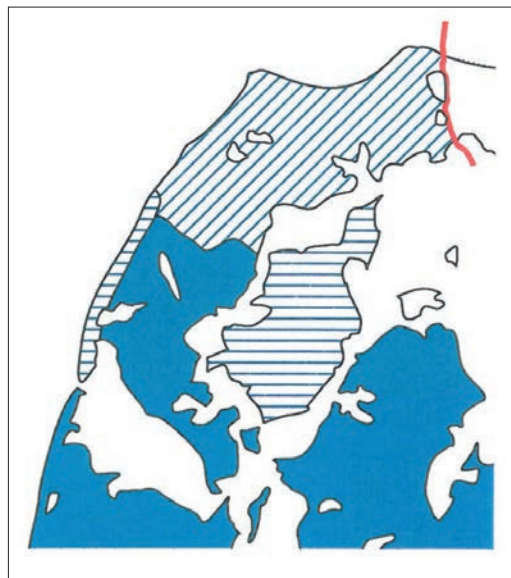

Fig. 5. Vestjysk støds fordeling i Thy mv. Torben Arboe i *Landet mod Nordvest* (2006) s. 285.

Den helt blå farve i næsten hele Sydthy viser det område, der har vestjysk stød i alle ord med udlydende *-p*, *-t*, *-k*; den skrå skravering i Nordthy viser det område, der har længde i stedet for vestjysk stød på konsonant foran *-p*, *-t*, *-k*. Den vandrette skravering markerer

områder, hvor der er længde på de fleste konsonanter foran *-p*, *-t*, *-k*, men dog stød på *r*- foran *-p*, *-t*, *-k*, desuden stød på *-w* foran *-t*. Det gælder Mors, men som det ses også en strækning langs Vesterhavskysten i Sydthy og lidt ind i Nordthy: fra Agger til Stenbjerg, de gamle fiskerlejer der. Måske temmelig udviklede regler for vestjysk stød, men bl.a. den nævnte store optegnelse ved A. C. Grøn i 1880'erne giver opklarende eksempler. Det generelle vestjyske stød findes i Sydthy i fx *o'p* (= oppe), *tø't* (= tykte, dvs. syntes) og *dre'k* (= drikke), jf. Heltborgoptagelsen s. 126, i Nordthy ses de samme former i Ræhroptagelsen s. 149. Eksempler på vestjysk stød på konsonant før *-p*, *-t*, *-k* i Sydthy er *aw'ten* (= aften), *men't* (= mente), *meld't* (= meldte), *hwær'ken* (= hverken), jf. Ørumoptagelsen s. 101f.; tilsvarende eksempler på konsonantlængde (her også markeret via dobbeltkonsonant) i Nordthy er *aww'ten* (= aften), *tennt* (= tænkte), *mær'k* (= mærke), jf. Ræhroptagelsen s. 146f. Den lidt anderledes fordeling på vestkyststrækningen illustreres af, at Agger har konsonantlængde i fx *æ'l't* (= ælte, Grøn s. 24), *kjæl'treng* (= kæltring, s. 191), *jom'p* (= jumpe, dvs. vippe, gynges, s. 28), *skjåw't* (= skjorte, s. 40), men vestjysk stød dels på *-rp* og *-rt*, fx *skar'p* (= skarpe, s. 39), *skjær'p* (= skærpe, s. 42) og *skjør't* (= skørte-, fx *skjør'tkomando* = skørtekommando, s. 45), dels på *-gt* i *slag't* og *slag'ter* (= slagte og (en) slagter, s. 51), jf. tilsvarende *-gt*-former i K. Ringgaard: *Vestjysk stød* (1960) s. 52. I sammensætningen *ær'kekjæl'treng* (= ærkekæltring, s. 24) ses dels vestjysk stød på *-rk-* i førsteledet, dels konsonantlængde på *-lt-* i sidsteledet. Der er også flere eksempler på vestjysk stød på *-rk-* i simpleksord som *har'k* (= harke, s. 135), *kjær'k* (= kirke, s. 189) og *kner'k* (= knirke, s. 207); her følger Agger altså Sydthy. Modsat er der langt flere eksempler på, at Agger som Nordthy har konsonantlængde i de forbindelser, der her er relevante, fx *sprøj't* (= sprøjte, s. 71), *stjam'p*, *stjam'pmøl'* (= stampe, stampemølle, s. 76), *hæw't* (= hæfte, s. 168) og *kal'k* (= kalke, s. 178).

Der kan naturligvis i de lydskrevne kilder findes et stort antal andre eksempler på vest-

jysk stød hhv. konsonantlængde i tilsvarende forbindelser; men ovenstående er tilstrækkelig underbygning af de grænseforløb, der er indtegnet på fig. 5.

9. Dialektbrug og sprogholdninger

I mit materiale findes mange andre eksempler på særlige udtale- og bøjningsformer, som kunne være interessante at omtale nærmere, hvis pladsen tillod det. Men i de foregående afsnit er også i forbifarten nævnt adskillige sådanne, mht. udtaleformer fx *baer* (= børn), *stjaer* (= stjerne) i afsnit 4, og mht. bøjningsformer fx *kyk'er* (= køer) i afsnit 2 samt *fojen* (= fundet) og *wajjer* (= vi andre) i afsnit 3. I stedet vil jeg se lidt på bemærkninger i kilderne om, hvordan personer, som bruger både de særlige og de mere almindelige ord ovenfor, egentlig ser på brug af dialekt, og hvordan andre betragter disse personer og deres sprogbrug. I afsnit 1 blev fortælleren hos J. Bundgaard citeret for at synes, at man ovre øst for Silkeborg taler 'så meget sært', fordi man siger *a* og ikke *æ* om sig selv; de siger også fx 'bette Bøen' (= bitte børn) i stedet for 'bette Baer' i Thy, hvilket alt i alt bevirker kommentaren:

Aa saa saae di indda, te wi snakker saa grem i æ Wejsterejn. Nej, wi snakker møj pæner ind dem, de æ no mi Mjenning (= Og så sagde de endda, at vi snakker så grimt i vesteregnet. Nej, vi snakker meget pænere end dem, det er nu min mening). (s. 48)

Fortælleren kalder sig selvbevidst Wolle Wolsen, skønt han godt ved, at 'alle de fine folk' skriver Ole Olsen (s. 7), og en karl i den østjyske by, hvor han en tid har tjenestepost, gør nar af navnet, da det ikke fremgår af stavningen: 'O sejer (= siger) Wol, l-e sejer sen – Wolsen' (s. 52). Men det tager Wolle sig ikke af: fyren kan på den måde heller ikke stave sit eget navn rigtigt, idet han hedder Rasmus Rasmussen, men alle i det østjyske kalder ham Ras Rask! (smst.). Nej, man har ikke noget at lade hinanden høre, for 'det jet' ær lisse gal som de ant' (= det ene er lige så galt som det andet; smst.) – formentlig underforstået: hvis man sammenligner med rigsmål.

I *En Thybohistorie* er vinklen en anden. For-

tælleren hjælper her en ung mand til at få den pige, som den unge mands far, en temmelig rig gårdejer, ellers finder alt for fattig til sønnen; det gør han ved over for faderen at anføre langsigtede livsbetragtninger i en samtale på Nordthy-dialekt. Det fører frem til den afslutning, at hvis denne fortælling kan give læseren lyst til at gøre andre lykkelige,

saa ska Ingen fur ætter Tijen kom aa sej, te de jydsnk Snak va ingen Nøt te i Verden, men saa haj Gud osse brot Thyboens Tungemaal te hans Forhærligelse aa hans Villies Fremgang (= så skal ingen for eftertiden komme og sige, at den jyske snak ingen nytte var til i verden, men så havde Gud også brugt thyboens tunge-mål til sin forherligelse og sin viljes fremgang). (s. 15)

Fortælleren kalder sig meget passende 'From' (s. 10); men bortset fra vækkelses-aspektet viser citatet, at det omkring 1874 må have været en offentligt fremført påstand, at 'jysk ikke er til nogen nytte'. Med fortællingen på dialekt, bragt som indlæg i et dagblad, har han altså villet slå et slag imod denne påstand.

Til sidst vil jeg gerne gå lidt uden for Thy, men stadig med et karakteristisk træk ved thybomålet, nemlig brugen af æ som personligt pronomen på Harboøre-egnen syd for Limfjorden (jf. afsnit 1) hos forfatterne Erik Bertelsen og Hans Kirk. Erik Bertelsen lader i *Harboør-Folk* (1945) hovedpersonerne, fiskerbefolkningen, tale temmelig dialektnært, bl.a. ved brug af fælleskøn i stedet for neutrum ved ubestemt artikel (en *Mirakel*, s. 12), foranstillet bestemt artikel (æ *Graver* = graveren, s. 13) og æ som personligt pronomen (*Skal æ ett følge deæ* = skal jeg ikke følge dig, smst.). Det sidstnævnte er med til at trække en skillelinje til naboegnene, hvilket bl.a. vises i en situation, hvor en fiskerdreng går op til en gårdmand oven for kystlandet med en besked:

Han vidste godt, at Landboerne oppe i Herredet gerne ville gøre Nar af Havboerne. De var nu ikke selv for gode at gøre Nar af. Sagde de maaske ikke 'a' om sig selv i Stedet for 'æ'. Det lød så vigtigt, at Anton kunne fristes til at drille baade Jens Ballegaard og Sønnen med det (s. 119).

Situationen er dog ikke værre, end at drengen bliver budt på pandekager på gården, og for ikke at gå glip af dem undlader han at nævne noget om, at han synes, at brugen af a lyder noget pralende.

I Hans Kirks *Fiskerne* (1928) er det først og fremmes brugen af æ (= jeg), der sprogligt skiller tilflytterne fra Harboøre, dvs. Thomas Jensen, Jens og Tea Røn, Poul Vrist m.fl., fra beboerne på Gjøøl, der bruger a som personligt pronomen. Der er dog lidt variation, idet Mariane Vrist bruger æ, skønt hun kommer 'inde fra landet' (s. 9 i 1970-udgaven); senere omtales det som 'ude i fjorden på det sted, hvor hun var fra' (s. 98). Her må dog være tale om en lapsus fra Kirks side, da disse bestemmelser ikke udpeger Thy, som de skulle ifølge afsnit 1 ovenfor. Fiskerkarlen Anders Kjæng hører til blandt harboørefolkene (s. 36), men siger a om sig selv (s. 77, 167), mens det til dels er modsat for Katrine, pige på kroen: hun bruger det meste af tiden pronomenet a (s. 77, 121 o.fl.st.), men æ en kortere periode (s. 103), hvor hun er kæreste med en af harboørefiskerne, Anton Knopper. De mere officielle personer (præsten, toldbetjenten, uddeleren, læreren) bruger i stedet jeg; det samme gælder dels den berejste sømand Mads Langer (s. 114), dels Thomas Jensens kone, Alma, med 'sit blide købstadmål' (s. 140). Brugen af de personlige pronomer a og æ konfronteres i diskussionen (skænderiet) mellem de lokale fiskere og tilflytterne fra Harboøre om retten til at sætte ålestader bestemte steder i fjorden (s. 232); begge parter holder både her og senere fast i deres brug af a respektive æ. Men Kirk lader den unge Tabita Røn skifte fra æ over a til jeg: hun siger æ indtil konfirmationen (fx s. 162), derpå a (s. 195) efter første tjenesteplass i 'købstaden' (måske Nibe), og til sidst jeg, da hun har fået andet arbejde (formentlig i Aalborg) og går i "tøj efter bymode". Det giver anledning til følgende meningsudveksling:

Jeg må da være klædt som andre mennesker, sagde Tabita ... – Æ tykkes [dvs. synes, TA], du siger jeg, sagde Jens Røn og ville knap tro sine egne ører. – Ja, det gør jeg, erklærede Tabita. Når jeg skal være i byen, er jeg nødt til

at tale det sprog, de taler der (s. 210f). Her ser faderen skiftet fra æ til *jeg* som et identitetstab for datteren og som en del af et oprør mod familien og det samfund, den indgår i, mens datteren mest ser det som en nødvendig, praktisk foranstaltning for at begå sig i hverdagen i byen. En tilsvarende diskussion kunne lige så godt være ført mellem dialekttalende familie-medlemmer i Thy på bogens tid og senere.

Afslutning

Hermed er givet en oversigt over de vigtigste karakteristika for dialekten i Thy, især i Sydthy. Jeg har fundet det vigtigt at dokumentere dem med mange eksempler fra tilgængelige, skriftlige kilder og dermed give læseren mulighed for at se eksempelordene i den kontekst, de er brugt i, og dermed muligvis lyst til at gå på videre opdagelse i teksterne.

Forhåbentlig har læserne kunnet genkende mange udtaleformer, som man selv bruger eller har brugt, eller som man har hørt hos andre, måske i forældre- eller bedsteforældregenerationen.

Forkortelse: o.fl.st. = og flere steder

Litteratur

Arboe, Torben (2006): Dialekt og regionalsprog. – i: *Landet mod Nordvest*. Red. af Knud Holck Andersen (m.fl.). Forlaget Knakken / Museet for Thy og Vester Hanherred. Thisted. 279-288.
Bakgaard, Hans (1939): *Folk, æ hår møt Digte i Thybomaal*. Hurup.
Bakgaard, Hans (1956): *De gav mig Styrke. Digte*. Vordingborg.
Balle, Torsten (1962): Sagn fra Lodbjerg og Ørum sogne. Båndoptagelse 1956. – i: *Historiske Årbøger for Thisted Amt*. København. 99-104.
Balle, Torsten (1965): Tybosnak. (Ræhr sogn.) Båndoptagelse 1956. – i: *Historisk Årbog for Thisted Amt*. København. 146-152.
Balle, Torsten (1971): Thybosnak. (Helligsø sogn.) Båndoptagelse 1964. – i: *Historisk Årbog for Thisted Amt*. København. 132-137.
Bertelsen, Erik (1945): *Harboør-Folk*. København.

Budtz Müller, Bertel (1922): *Thyboer*. København.

Bundgaard, J. (1924): *Fræ Baaer aa te gywt Mand*. Aarhus og København.

Båndoptagelser af Thy-dialekter, med lydskrift mv. ved Torsten Balle; se: Balle, Torsten; Handrup, Adolf.

En Thybohistorie (1874). Udg. af From. – i: Aalborg Stiftstidende. nr. 102-104.

Grøn, A.C.: Optegnelser fra Hellum sogn i Vendsyssel og Agger sogn i Thy i 1880'erne. Ms. 340.0, Peter Skautrup Centret, Aarhus Universitet.

Handrup, Adolf (og Torsten Balle) (1978): Thybosnak: En brønd skred sammen.

(Heltborg sogn). – i: *Historisk Årbog for Thy og Mors og V. Han Herred*. Thisted. 125-127.

Jysk Ordbog = www.jyskordbog.dk. (2000-). Peter Skautrup Centret, Aarhus Universitet (p.t. udg.: A-KN; som ordbogskartotek: KO-Å).

Kirk, Hans (1928): *Fiskerne*. København. – Citeret efter 1970-udg.

Kort etc. = *Kort over de danske Folkemaal*. (1898-1912). Udg. af Valdemar Bennike og Marius Kristensen. København.

Matthiessen, Hugo (1936): *Limfjorden*. København.

Nielsen-Refs, G. (1978): *En sære mennesk - og andre vestjydske digte*. Yde Sørensens Forlag.

Nielsen-Refs, G. (1980): *Folk æ håår mødt*. Yde Sørensens Forlag.

Nielsen-Refs, G. (1984): *Om folk å wejstenwinn*. Poul Kristensens Forlag.

Overgaard, S. Kr. (1946): Et Bryllup i Thyland. (Først trykt 1892, her ny udg. v. Torsten Balle). – i: *Historisk Aarboeg for Thisted Amt*. 376-387.

Ringgaard, K. (1960): *Vestjysk stød*. (Disputats). Aarhus.

Skautrup, Peter (1944): *Det danske Sprogs Historie*. I. København.

Skautrup, Peter (1968): *Det danske Sprogs Historie*. IV. København.

Søe, Jens (1943): *Tak for æ Bro - og andre thylandske Digte*. Ringkøbing.

Den autentiske feltmadras i Thinghuset i Vestervig

En tidslomme fra maj 1945

Af Hellmut Seifert Toftdahl, Thrige

Vestervig Thing- og arresthus

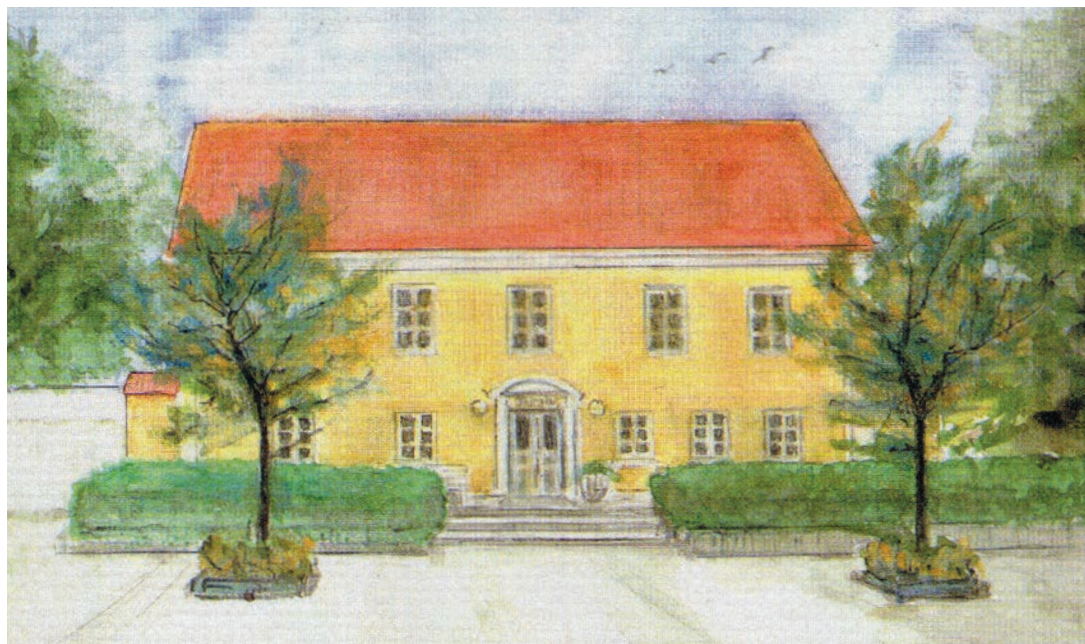
Et bemærkelsesværdigt museum er i al beskedenhed opstået i den vestjyske landsby Vestervig. Det er en lille by med 644 indbyggere, der i 2013 blev hædret som "Årets landsby", fordi initiativrige ildsjæle har vendt den negative spiral med vigende aktiviteter og indbyggertal. Et af initiativerne var at renovere det gamle Thinghus, der siden 1834 har fungeret som tingsted og arresthus. Arresten blev nedlagt i 1949, og den sidste retshandling fandt sted i 2006.

Takket være disse ildsjæle er den smukke, unikke gamle bygning derfor bevaret som en tidslomme, der fremviser arresten i de bagvedliggende bygninger og retslokalet på 1. sal, nøjagtigt som de så ud, da retsbygningen blev

lukket. I arresten var der 12 celler, som sagtens kunne honorere kapacitetsbehovet for kriminel afsoning i Hassing-Refs herreder, blot med én undtagelse: Befrielsesdagene efter 5. maj 1945.

Livet i Flødeskumsfronten

Da brød den thylandske modstandsbevægelses hævntogter ud i lys lue med arrestationer af tyske håndlangere, hververe, handelsmænd og de kvinder, som havde fraterniseret med "fjenden". De selskabelige, udstationerede tyske soldater havde ellers nydt godt af den vestjyske gæstfrihed under opførelsen af den nordjyske del af Hitlers Atlantvold, som strakte sig fra Spanien til Nordkap. I ly af denne Atlantvold havde de hygget sig med lokalbefolkningen,

Thinghuset i Vestervig.

Mig på "fars sommerhus".

når de ikke holdt udgik over Vesterhavet fra de mange bunkeranlæg, der skulle forsvare "Flødeskumsfronten" mod invasion. Hitler mente, at de allierede angribere ville blive landsat, ikke i Normandiet, men på den jyske vestkyst. Det fortaltes, at man kun hørte skud, når tyskerne forvekslede den indtrængende havgus med det røgslør, som angribende krigsskibe gerne camouflerede sig med under landgangsoperationer.

Arrestationerne 5. maj

Men 5. maj brød helvede løs over de kollaboratører, der havde efterkommet regeringens opfordring i besættelsens start til at samarbejde med tyskerne. Cementindustrien leverede betonen, de arbejdsløse leverede arbejdskraften, og den danske stat ydede besættelsesmagten lån til opførelse af Atlantvolden, og i Hurup arbejdede lokale kvinder i kasernens køkken med at lave mad til de sultne besættere. Nogle af dem forelskede sig i de belevne og charme-

rende tyskere, og ca. hver tiende af dem blev gravide. Min mor var én af dem.

Alle disse mellemværender var som glemt i "befrielsesdagene". Nu skulle samarbejdspolitikken hævnnes, og mange tidligere kollaboratører fik fat i armbind og optrådte som "de sidste dages hellige" med en brutalitet over for "de små fisk", som også seriøse modstandsfolk tog afstand fra. I "Matador" ser man f.eks., hvordan den idealistiske doktor Hansen må redde sagfører Skjold-Hansen fra gadens brutale pøbel.

Invasion i Hurup.

Et ægte besættelsesmuseum

Disse grumsede kendsgerninger omkring "befrielsen" er dokumenteret i Vestervig Thinghus. I det gamle retslokale ses avisudklip med detaljerede beskrivelser af arrestationerne og interneringerne. Journalisterne havde svært ved at skjule deres begejstring over at se navngivne

Befrielsen i Hurup.

personer: frisører, praktiserende læger, handelsmænd, forretningsfolk og vognmænd udhængt til almindelig moro for sensationshungrende thyboer. De sammenstimlede tilskuere mødte lastbilerne og busserne med arrestanter med "klapsalver og jubel", og "alt foregik i god ro og orden", kan man læse. De 12 celler i arresten i Vestervig kunne slet ikke klare presset med 30 anholdte, så nogle af "feltmadrasserne" måtte deles om den ene madras, der var i den 7 m² store celle. Her ventede de i op til en måned på at komme for en dommer. Det har været hårdt, men de slap for den ydmygende klipning. Gemytterne faldt til ro, inden min mor blev løsladt, og nogle seriøse modstandsfolk havde holdt hendes hus under bevogtning. I den lille by Hurup vidste nemlig alle, at i huset var vi fem efterladte børn, deriblandt mine storesøstre på 13 og 16 år, der risikerede både voldtægt og afbrænding af huset.

Besættelsesmuseer er mindesmærker over frihedskæmpernes heltegerninger

Jeg vil påstå, at vi ikke har noget objektivt, sagligt besættelsesmuseum. Det nedbrændte Frihedsmuseum i København var, hvad alene

navnet siger, et ensidigt monument, et mindesmærke over Den store Fortælling om besættelsestidens helte, der efter krigen fik status af at have repræsenteret den danske befolknings modstandsvilje og dermed sikret Danmarks frihed. At deres aktiviteter var ulovlige – i dag ville de blive kaldt terrorister og partisaner – fortonede sig, efterhånden som nazismens nederlag var forudsigeligt. At de var splittede mellem nationalkonservative, der forsvarede "Fædrelandet", og kommunister, der var marxistiske internationalister, viste sig hurtigt efter befrielsen, hvor "de gamle politikere" fik etableret et stabilt fortrængningsregime for at skabe politisk stabilitet.

Befrielsen som reality show

Bunkermuseet i Silkeborg har ni år i træk iscenesat modstandsbevægelsen teatralisk som et reality show, "Bunker by Night", hvor 250 lokale statister spiller rollespil som tyske soldater, modstandsfolk eller tyskertøse, der stereotyp fremstilles som eventyrlystne duller, der klammer sig beskyttende til håret. Ca. 4000 besøgende kunne oprindeligt samle indtil 2015. Det er befrielsesdagens "blodrus", der stadig fa-

Dommerens portræt pryder væggen.

scinerer, ligesom vi alle har moret os over den småt begavede "feltmadras" frk. Hollenbergs beskedne ordforråd: "Av min arm" i "Matador".

Rosinen i pølseenden

Thinghusmuseets dokumentation af befrielsesdagene er bemærkelsesværdig i dansk museumssammenhæng, fordi formidlingen af begivenhederne er rensat for den glorificering af modstandsbevægelsen, vi er vænnet til. Der er en aura af karlekammer, krudt og kugler over film og romaner om besættelsestiden. Det er ensidig macho-romantisering! Alene filmtitler som "De røde Enge", "Der brænder en ild" og "Flammen og citronen" anslår den melodramatiske idealisering af mandsmod og ungdomsoprør. Befriende underspillet og antiheroisk er først nu den nyeste besættelsesfilm, "Under

sandet", om skrækslagne tyske drenge, der blev sat til at fjerne de landminer, nazisterne havde udlagt ved vestkysten. Den kvindelige rolle i modstandsbevægelsens historier og film indskrænker sig mest til opvartende hustruer, elskerinder og kurentjenester.

En film om tyskerpigerne kunne hedde "Svesken og kirsebærret", men den bliver nok aldrig lavet. Skulle jeg lave en film om vore mødre og deres kærlighedsfrugter, ville jeg kalde den "Rosinerne i pølseenden", for "Når enden er god, er alting godt", sagde rosinen. Den sad i en pølseende.

Avisudklip.

Historien om en stol

Af Helge Thinggaard, Vestervig

HISTORIEN OM EN STOL

Efter besættelsens ophør 5. maj 1945 var der stor aktivitet i Retssalen på Vestervig Thinghus.

Den residerende dommer, Aage G. Holm, blev bistået af dommer Viggo Johansen, Thisted. Han dømte i den til lejligheden oprettede

SÆRRETEN FOR BEDRAGERISAGER UNDER BESÆTTELSEN

Dommer Johansen var kommet på udebane og insisterede på, at den sædvanlige middagslur i en **komfortabel stol** fortsat skulle være obligatorisk.

Etaten var lydhør!

Ønsket blev imødekommet, så stolen kunne efterfølgende blive købt.

Dommeren nød lagkagen!

Følgende anekdote er fortalt af arrestforvarerens datter, Carla Lykke Olesen:

Fru Carlsen bad Carla gå ovenpå med en nybagt lagkage, så dommeren kunne nyde et stykke under siestaen. Det gjorde han til overmål, for halvdelen blev spist!

Fru Carlsen måtte straks bage en ny til aftenens inviterede gæster.

Det magelige slumremøbel kan ses på FÆNGSELS- & RETSHISTORISK MUSEUM i Vestervig. Stolen blev i sin tid købt på en auktion over rekvisitter fra Vestervig Thinghus og efterfølgende skænket til museet af Karen Marie Søndergaard, Hurup.

Kræn Fink – fisker og signalmand i Agger

Af Gitte Jensen, Agger

På min væg hænger et digt skrevet af Haldor Kirkegaard, som var søn af lærer Anton Kirkegaard og nabo til Kristen Andersen Fink, (Kræn Fink). Kræn Fink blev født i Vorupør i 1843 og blev gift i 1875 med Maren Pedersen fra Agger. Parret bosatte sig i det hus, som jeg nu ejer.

Kræn Fink blev, efter at have fisket med et bådelav, signalmand ved Agger Strand. Her ved havet eller i signalhuset skulle han hver dag opholde sig, når det var havvej. I signalhuset var der et lille rum til ham og et til signalererne, som bestod af lanterner og de såkaldte balloner. Alt efter vejret, og uanset om det var nat eller dag, skulle Kræn Fink signalere ud til

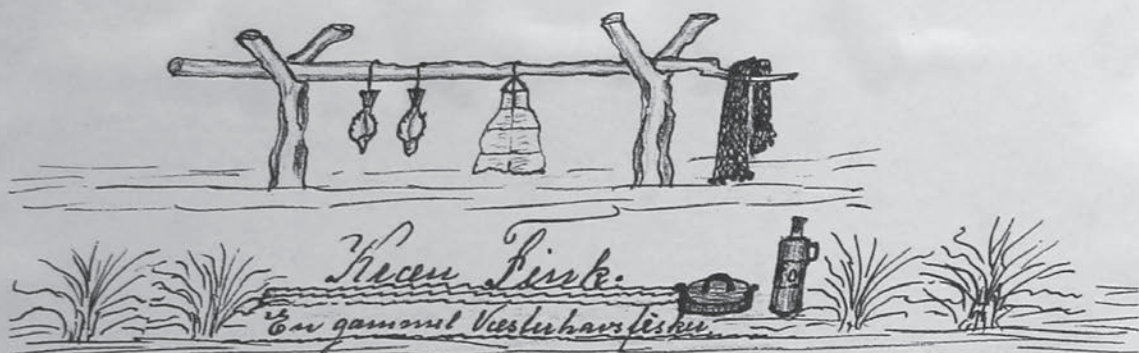
fiskerne på havet om landingsforhold ved kysten. Signalerne blev hejst op i signalmasten, så fiskerne kunne se landingsforholdene.

Lønnen var et lille beløb om året og al den fisk, familien havde brug for. Kræn Fink er omtalt på første side i Kr. Madsens bog om Agger, »Man kom hinanden ved«. Kræn Fink døde som enkemand i 1924 og blev begravet på Agger Ny Kirkegaard.

Desværre har jeg intet foto af den gamle hædersmand, men kan glæde mig over digtet og over at bo i samme hus som gamle Kræn Fink.

Gittes hus.

MELODI: Æ KOMMER LI FRA SVENDBORG AF

O Pind i a Dav! — O ved Beskejs:
 Kæen Fisk er mæer ve a Fyver. —
 Hvis ett roe a Haw der er nøj i Vejne
 saa trøwer a ett te a Lyver.
 Kæjsten var en kraftig Kaal,
 som dem ve a Haw de blyver.
 Han haad ves taam saa manne Dravaa'l
 far han bytt ~~om~~ mee a Haw aa a Fyver.

Den gamle Fisker ve a Væstehaw
 jik iid fra en o'ben Strand.
 Han fæsked sammen i en Haw
 en Bowd par fire Mand.
 Men Kæjsten er ett mæer i Dav.
 O sier han aalle mæer.
 Men her ve a Fyver aa a Væstehaw
 han ~~der~~ mæerdes i iimendeli Tær.

Da Krujsten mot go iud aa e haw.
 — hans Daw de blöw saa stell!
 De so e o hans Gaang ne e Haw
 hans Ned hans Bowd aa hans Hjell.
 Hans Hjell du far va fild a Totsk
 prä jin Lispünd aa op etter,
 du hong no baar ein jenk Totsk
 aa low Pa smo Rödspetter.

No sodd han o hans gammel Daw
 aa bödd po de ajers Gaar,
 og mündtes e Fyvel aa e Vesterhaw,
 da hans Noel saa stell gik i staa.

Smelt e Fyver aa e Vesterhaw
 hvor Lodbjerg Fyr stear Blink
 henöve Njger Kirk der er en Grav,
 og där hviler gamli Koen Fink.

Haldor.

Sommerudflugt til Mors

Af Rita Christensen, Bedsted

Sommervejret viste sig fra sin allerbedste side, da foreningens årlige sommerudflugt afholdtes den 18. juni 2017. Turen i år gik til Mors, hvor vi var 42 deltagere.

Også i kraft af det fantastiske vejr oplevede vi et meget smukt og kuperet landskab, hovedsageligt koncentreret om Nordmors. Vores dygtige guide Henning Sørensen, Erslev, leverede derforuden en bred og levende orientering om Mors i dag og om øens historiske steder og hændelser.

Efter den sædvanlige opsamlingsrunde i Sydthy kørte vi til Salgjerhøj, hvor den medbragte kaffe og rundstykker blev nydt. Salgjerhøj er det højeste punkt på Mors og er beliggende 89 meter over havets overflade. Herfra er et 360 graders kig ud over hele øen og Limfjorden omkring den.

Udsigten er ikke alene betagende; den er også interessant. Når du står, som her på top-

pen af Mors, kan du tælle op til 40 gravhøje, hvilket vidner om, at området har været beboet af mennesker langt tilbage i historien. I klart vejr er der endvidere mulighed for at tælle 22 af de i alt 34 kirker, der findes på øen.

Vi kørte nu videre ad små veje og kom til landsbyen Flade. Her havde selskabet helt ekstraordinært fået lov til at besøge kunstneren Erik Heides have. Erik Heide er en anerkendt kunstner, der især er kendt for sine kirkeudsmykninger.

Haven, der er meget smuk, rustik og anderledes, er beliggende på en skråning med en stor køkkenhave og smukke planter. Endvidere er der på området opsat mange af Erik Heides skulpturer.

Efter denne spændende oplevelse var det tid for middagen, der blev indtaget i Nordvestmors Fritidscenter. Her blev der serveret flæskesteg og kartofler fra Thy. Lækkert.

Deltagerne nyder udsigten fra Salgjerhøj med Thy i baggrunden.

Besøg i Erik Heides smukke have

Næste stop var Fossil- og Mølermuseet. Et besøg her er et "must", når man besøger Mors. Museet fortæller en fantastisk historie om, hvordan verdens tykkeste lag af moler blev dannet, og her kan opleves fossiler, som er 55 millioner år gamle. Her kan også ses Danmarks største forstenede træstamme på 8 1/2 meter og verdens største og bedst bevarede Ikkait krystaller. I Museets værksted er der mikroskoper, hvor man selv kan undersøge moleret.

Med endnu en spændende oplevelse i bagagen kørte vi videre til Landbrugsmuseet Skarregaard, der er en afdeling af Museum Mors. Her er tiden gået i stå fra, dengang farfar var knægt, og så alligevel ikke helt, for gården er et meget aktivt sted med udstillinger og moderne økologisk landbrugsdrift. Også herfra er der en helt fantastisk udsigt mod Limfjorden. Der er for nylig indrettet et madpakke-hus og en stor naturlegeplads, så det er i høj grad også et sted, der er værd at besøge for børnefamilier. I en lille butik, der er indrettet i stuehuset, kan der købes kaffe og hjemmebag og mange mærkelige ting fra gamle dage.

Travetur ved Lagunen, Ejerslev Havn.

Vi kunne have brugt meget mere tid på Skarregaard, men bussen ventede og kørte os nu til Ejerslev havn. Havnen er bygget op omkring den gamle udskibningshavn fra en tid, da udvinding af moler var et stort erhverv. Nu er den smukt anlagt og er en moderne lystbådehavn. Havnen er også hjemsted for en række lokale fiskere, der herfra sejler ud efter bl.a. ål, sild og hummere. Ved havnen er der en lagune, og sammen med vores guide foretog vi en fælles gåtur rundt om den smukke lagunesø.

En dejlig søndag var ved at være slut. Som en sidste afslutning nød vi i anlægget Præstebro, beliggende ved Øster Jølby, de medbragte drikkevarer og evaluerede en dejlig tur.

I vores indbydelse til turen havde vi skrevet "Tag med Mors rundt". Dette nåede vi slet ikke denne gang. Måske skal næste udflugt omhandle Sydmors, måske Salling eller måske et helt andet sted? Den gode tur til Nordmors og det store deltagerantal vidner om, at vi også kan hente spændende oplevelser lige uden for vor egen kommune. Det vil vi i bestyrelsen være opmærksomme på, når vi planlægger kommende udflugter.

Tak til alle deltagerne for godt humør og et dejligt sammenhold.

Afslutning i anlægget Præstebro.

Kriks storhedstid

Af Rita Christensen, Bedsted

I samarbejde med Krik- og Omegns Beboerforening afholdt Egnshistorisk Forening den 17. august 2017 et aftenarrangement i Kulhuset, Krik. Aftenens emne var Krik i gamle dage ledsaget af beretninger og oplevelser fra personer, der har haft deres opvækst i Krik.

Gitte Jensen var dykket ned i historien og gav en interessant og udførlig beretning om Kriks historie helt tilbage til 1528, hvor Krik første gang nævnes, og hvor det er anført, at navnet Krik betyder krumning. Dette må relatere til stedets beliggenhed i en krumning ved Limfjorden. Gitte gennemgik herefter stedets betydning frem til vor tidsalder og berettede om Kriks rolle som ladeplads med en omfattende skudehandel. Der var bl.a. stor handel med Norge. Herfra fragtedes store mængder af tømmer, og til Norge blev der losset store mængder af korn. I 1825 kom det store gennembrud af havet ved Agger Tange, hvor Ag-

Gitte Jensen, Agger, gennemgår Kriks Historie.

Lis Wensien, Bedsted, fortæller ...

ger Kanal blev dannet. Som følge af det større saltindhold i vandet ændrede fiskeriet karakter. Ifølge folketællingen i 1890 boede der hele 359 personer i Oksenbøl, og mange erhverv var repræsenteret. Stifteren af A/S Bach & Jepsen, Vestervig, storkøbmanden J. P. Bach, handlede igennem en årrække med betydelige mængder af korn, træ, koks og kul, så Krik Havn summede af liv. Gennem flere år var Krik den eneste statshavn, der gav overskud, og der blev losset mere svært materiel her end i Thisted Havn. J.P. Bach døde i 1916, og stedet blev solgt til Thylands Trælasthandel.

I 1960'erne kunne der sejles med færge fra Krik til Thyborøn, og der var 4 hjemmehørende fiskekuttere i Krik. Gittes beretning blev ledsaget af et omfattende billed- og kortmateriale, som blev fremlagt, og som deltagerne senere kunne besigtige.

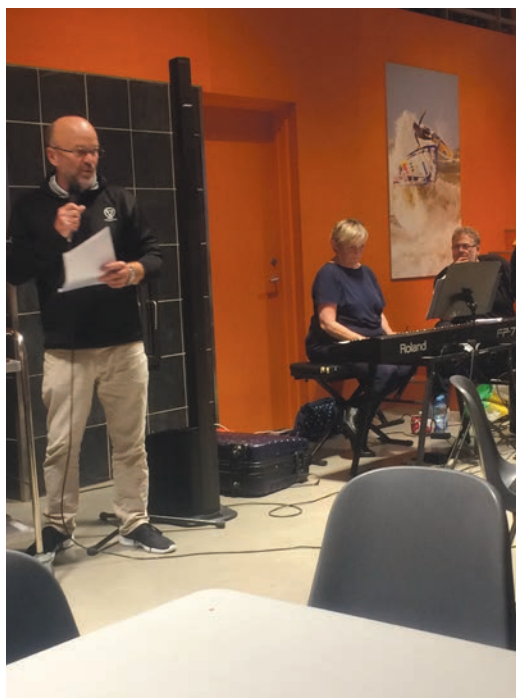
Jan Graversen, Hurup, fortæller ...

Deltagere i Kulhuset

Krik-tegning af Kristine Frøkjær.

Afslutning ved Henrik Eriksen.

Herefter fortalte Lis Wensien, Bedsted, og Jan Graversen, Hurup, om deres barndom og opvækst i Krik. Begge var enige om, at stedet havde været et rent Paradis for et barn at vokse op i, og hvor fjorden blev brugt sommer og vinter. Beretningerne blev ledsaget af sjove minder om personer, som de hver især havde mødt i barndommen.

Aftenens musikalske underholdning var lagt i hænderne på Kristine Frøkjær, og en dejlig Krik-sang, skrevet af Kristine, blev sunget.

Herefter berettede Jette Højberg, Krik- og Omegns beboerforening, om foreningens arbejde. Jette fortalte bl.a. om Kulhusets etablering, opsætning af shelters m.v. Det største ønske nu, som man arbejder stærkt på, er, at et fjorbad kan se dagens lys inden for en overskuelig tid.

Foreningens formand, Henrik Eriksen, afsluttede en rigtig god aften, og det er foreningens opfattelse, at de 75 deltagere, der havde fundet vej til Kulhuset, gik hjem med en rigtig god oplevelse.

Min tid som lærling på Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik

Af Henry Sö, Skave

Som 17-årig kom jeg den 1. maj 1954 i lære som smede- og maskinarbejder hos A. Johs. Uhrbrand, Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik. Det var en spændende og eftertragtet læreplads, og på den tid var det godt at have forbindelser for at komme i betragtning. Ved mellemkomst af min onkel, der også havde været i lære hos Uhrbrand og nu var indehaver af Hvidbjerg Maskinfabrik, lykkedes det at få pladsen som lærling. Uddannelsen varede 4 år, og vi havde 6 dages arbejdsuge.

Henry Sö.

Den kontante løn var ikke stor:

1. år 125 kr. fra maj til maj.
2. år 205 kr.
3. år 275 kr.
4. år 340 kr.

Af disse beløb skulle mester tilbageholde 75 kr. pr. år, som så kom til udbetaling efter læretiden. Denne løn var jo ikke noget, man kom langt med; derfor malede jeg de færdiggjorte maskiner i weekenden. Om aftenen og tidlig morgen hakkede jeg roer for landmændene. Teknisk skole skulle jo også passes. Det foregik efter fyraften. Vi cyklede til Bedsted Teknisk skole, hvor vi blandt andre blev undervist af maskinmester Høgild fra Højspændingsværket i Bedsted. Undervisningen foregik oppe under taget på skolen. Her var der rigtigt varmt, så det kunne godt knibe med at holde øjnene åbne efter en lang dag.

Vi var 4-5 lærlinge og ca. 10 svende. Lærlingene var på kost og logi og boede oven på den ene fabrikslænge. Herfra vil der kunne fortælles mange "røverhistorier". Mester spiste sammen med os i folkestuen til hverdag. Når vi havde spist, havde han et fast ritual. Han rullede en kugle af skråtobak, derefter dypede han den i aske fra cigarer og pipe. Denne blev opbevaret i skuffen på et lille tobaksbord. Kuglen blev placeret i den ene side af munden, og den overskydende aske blæste han ud i lokalet.

Det var ældste lærling, der havde opgaven at stå tidligt op for at starte den store Deutz petroleumsmotor, der lavede al den elektricitet, vi brugte, samt drev alle maskiner via remtræk. Vi producerede selv alt, hvad der indgik i maskinerne, også støbegods, som bl.a. var store tandhjul og bindeapparater. Der blev produceret halmpressere til landbruget. Ved høst stod disse i forlængelse af tærskværket og pres-

Villerslev Jernstøberi.

sede halmen til baller. Desuden blev der fremstillet "gamle" gadelamper i støbejern, som der stadig står et par eksemplarer af ved virksomheden i Villerslev.

Hverdagen var krævende. Der var ikke plads til fejl, og skete det alligevel, skulle vi kunne forklare det og have nyt materiale udleveret af mester selv. Mester sov længe, men vi vidste jo, hvornår han dukkede op, så alle var på plads. Når han ankom, scannede han, om der lå noget på gulvet, som ikke skulle være der, samlede det staks op og krævede forklaring på, hvorfor det var der. Vi blev enige om, at det skulle have en ende. Derfor varmede vi en

jernklump op og placerede den i synsfeltet og ganske rigtigt, da mester kom, fór han hen og tog den op, hvorefter han kastede den hele vejen gennem værkstedet og forsvandt. Fra den dag var han mere forsigtig.

Lørdag var støbedag for os lærlinge. Dette foregik manuelt og uden nutidens beskyttelsesmidler, hvilket også kan ses på min vrist i dag. Der var ansat en former, der i ugens løb havde lavet sandformene til det flydende jern, som emnerne blev støbt i.

Dette var et lille udpluk af min læretid på Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik. En streng, men lærerig plads.

Lærlingen ^{har} ~~hav~~ ~~ikke~~ som Vederlag udover den foran angivne Pengeløn Kost og/eller Logi hos Læremesteren (Principalen).

Lønnen udbetales ~~kost~~ bagud. Udbetalingsdag: 1. maj

I Sygdomstilfælde maa Reglerne i Lovens § 9 iagttages.

4.

Der tilkommer Lærlingen følgende aarlige Ferie med Løn, jfr. Lovens § 4, Stk. 2:
3 uger + kostpønge kr.3.00 pr.dag.

Uddannelsen skal foregå efter fagets uddannelsesregler.

Paa foran anførte Vilkaar anerkender undertegnede at have indgaaet nærværende Lærekontrakt, og vi forpligter os gensidig til af al Evne at virke hen til, at dens Bestemmelser overholdes og bliver bindende i alle Enkeltheder, indtil Læretiden er til Ende.

Nærværende Kontrakt udfærdiges i 4 Eksemplarer, af hvilke hver af Parterne erholder et. Det 3. Eksempel forbliver i Øvrighedens Arkiv, og det 4. Eksempel stilles af Øvrigheden til Raadighed for paagældende faglige Fællesudvalg.

(Læremesterens, Principalens Navn.)
NB. Saafrøet Læremesteren (Principalen) underskriver ved Repræsentation, og Dokumentation for Underskriftens Retgyldighed kunne frenlægges.

Bopæl

Villemshøjvej 11
N. Johs. Andersen

Forretningsadresse

Villemshøjværkstedet

den 28 APR. 1954

Christian A. Fri
(Faderens, ~~XXXXXXXXXX~~ Navn.)
NB. Vergeforholdets Retighed maa kunne dokumenteres.

Gårdejer
(Faderens, ~~XXXXXXXXXX~~ Stilling.)

Bopæl

Skinnerup, pr. Thisted.

Henry & Knudsen
Lærlingens eventuelle Underskrift, se Kontraktens Indledning.)

Bopæl

Villemshøjvej
Helsing

Øvrighedens Paategning.

At nærværende Kontrakt er affattet i Overensstemmelse med Forskrifterne i Lov Nr. 120 af 7. Maj 1937 om Lærlingeforholdet udtæres herved.

Amts-Arbejdsanvisningskontoret,
Thisted den 25 MAJ 1954

Foranstaaende Blanket, i hvilken der kan indsættes yderligere Poster, som ikke er i Strid med Lærlingens Lovens Forskrifter, udfyldes efter de givne Antydninger.

Ved Kontraktens Paategning bør vedkommende Myndighed foruden at paase, at Kontrakten er affattet i Overensstemmelse med Lærlingelovens Forskrifter, have Opmærksomheden henvendt paa, at der for hvert Fag fastsættes en Minimums- og Maksimumslæretid, at der ved kollektiv Overenskomst eller af et Nævn kan være fastsat en Mindsteløn, at Svendepøve skal aflægges, med mindre Faget særligt er fritaget herfor, og at der kan være fastsat bindende Regler for Uddannelsen i Faget. Vedkommende Myndighed bør derhos saavidt muligt forsikre sig om, at Læremesteren (Principalen) ikke er uberettiget til at antage Lærlinge, og at Lærlingen ikke er bundet ved tidligere Lærekontrakt.

Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik

Af Jens Handrup, Tøttrup

I kølvandet på industrialiseringen i sidste halvdel af 1800-tallet dukkede der en lang række maskinfabrikker op i hele det nordvestjyske område. Disse fabrikker producerede overvejende maskiner og andet udstyr til landbruget. I Thy blev der fx etableret maskinfabrikker i Sjørring (1945), Hurup og Villerslev (1928). Den i Hurup er revet ned, mens den i Sjørring i dag fremstår som en stor moderne virksomhed med 250 medarbejdere og 18.000 m² produktionsfaciliteter.

Albert Johannes Uhrbrand skabte i 1928 grundlaget for "Villerslev Jernstøberi & Maskinfabrik" med ny beboelse og fabriksdal ved den gamle hovedvej gennem Villerslev – i dag Villerslevvej 26. Seks år senere udvidede han virksomheden med en støberibygning. På egen blev han nok mest kendt for sin Uhrbrand-presser fra midt i 1930'erne. Det var en halm-

ballepresser som kunne placeres i forlængelse af en tærskemaskine, men som også blev brugt til presning af høboller. Fabrikken producerede desuden såmaskiner og radrensere, og gennem mange år byggede virksomheden en del vindmøller - både nær og fjern. Udadtil var han kendt for sin produktion af de håndlavede gadelamper (københavnrelamper), som bl.a. blev eksporteret helt til USA. Albert Johannes Uhrbrand var i det hele taget kendt som en dedikeret opfinder. Det, der optog ham, var at opfinde og bygge nye maskiner – ikke så meget at få dem sat i produktion og tjene store penge. Han opfandt fx en hestetrukket roeoptager, der kunne læsse kårroer op i en vogn, som kørte ved siden af. Maskinen fungerede, men blev aldrig - ligesom gadelampen - masseproduceret.

Da produktionen var på sit højeste, var 12 af de ansatte på fabrikken oven i købet på fuld

Personale ved Villerslev Jernstøberi - ca. 1960. Fra venstre: Jens Dahl Jensen, Karl Oluf Nielsen, Jens Evald Jepsen, Villy, Evald Stræm, Bent hye Knudsen, ukendt, Jens Søndergaard, Jørgen Andersen, Børge Christensen, Kresten Toftdahl, Ingrid Skræm, Johannes Uhrbrand samt Nico Uhrbrand.

Millionsvindlen aarsag til lygtefabrikation

Smed i Thy laver nye gaslygter efter gamle modeller, sælger til kunder landet over og vil nu eksportere

Smeden i Villerslev i Thy laver gaslygter efter gammel model, men i ny stil og med el-belysning. Flere er allerede solgt til pynt over det meste af landet, og snart begynder han at eksportere.

Fin fidus i en tid, hvor flere og flere interesserer sig for det antikke.

Uden for Johs. Uhrbrands smedie, som for øvrigt er en hel fabrik, staar to af lygterne opstillet som reklame. Trafikanterne paa hovedvej A 11 kommer lige forbi dem og kigger overraskede paa det usædvanlige syn i en landsby, hvor ingen har haft storhedsplaner om et gasværk.

Johs. Uhrbrand.

Bedrager faar skylden

- Hvorfor begyndte De som lygtefabrikant? spørger Aalb. Stiftstidende.

- Det er millionsvindelers Brinchs skyld. De ved ham kæmperen i Hvidbjerg nede paa Thyholm. Siden det blev opdaget, at han havde begravet kommunens penge i en faar-farm paa Fåns, har der været et rend af thyboer for at se resterne af den. Min kone og jeg var saamænd lige saa nysgerrige som andre. Da vi bilede rundt i Nordby, øens »hovedstad«, fik Nico - det er min kone - øje paa nogle gamle, kønne gaslygter.

- Saadan en ville jeg rigtignok gerne have, Johannes, sagde hun og sendte mig et af sine bedende øjekast.

- Naah, ja, svarede jeg, men de koster vel penge.

- Du maa da selv kunne lave en, bemærkede en anden, der var passager i bilen.

Aalborg-gaslygterne ikke fine nok

- Det kunne jeg maaske nok, tænkte jeg, men da vi paa værkstedet havde mer end nok at bestille med andet og vigtigere arbejde, var jeg ikke just til sinds at gaa i gang med en lygte.

I Aalborg Stiftstidende saa jeg kort efter, at der i Aalborg blev falbudt gamle, brugte gaslygter. Saa var det vel værd at prøve at kigge paa dem først.

Men jeg blev skuffet. Ikke blot var de synligt præget af tidens tand, men det var ganske almindelige vandrør, der bar kuplen. Og saa ville de ikke præsentere sig i en have. Nej, det maatte være støbejernsrør.

- Begyndte De saa selv at fabrikere?

- Jeg skulle jo først have en model. Selv om en onkel af mig havde været lygtetænder i Thisted, var det ikke nok at arbejde efter hukommelsen.

Paa en forretningsrejse til København opdagede jeg, at Frederiksberg kommune avteretede gamle gaslygter til salg. Og de saa anderledes tiltalende ud. Jeg henvendte mig saa til belysningsvæsenet og fik en lygte med hjem.

- Og lavede en kopi?

- Ikke en nøjagtig. I et ugeblad havde jeg set en model af en gaslygte fra Berlin. Den saa fiks ud med sine mange gesvejsninger. Saa besluttede jeg at tage det bedste fra de to modeller og komponere en ny. Lygtehovedet svarer nøje til Frederiksberg-modellens, ligeledes pælens nederste del, men den øverste er hugget fra Berlin. Den synes mere dekorativ, bl.a. paa grund af et flot monteringsdæksel - det er aabningen til det sted, hvor kablerne samles. Paa ydersiden findes som motiv en natvægter og lygtetænder, der i samme person staar og breder sig i en port og ser meget præjsk ud.

- Hvad er det sværeste ved at lave en gaslygte?

- Det var afgjort at faa skabt modellen. Den kostede mig mange spekulationer og penge - De kan roligt skrive 15.000 kr. Først skulle der laves tegninger, prøjseren skar jeg ud i træ ved hjælp af en skomagerkniv og et stemmejern og med lige saa primitive redskaber fik jeg skabt hele modellen og de mange gesvejsninger. Først saa kunne der tages en gipsafstøbning.

Til at begynde med troede jeg, at lygtens kobbertag var det letteste at lave og ventede derfor med det til sidst, men da vi saa skulle til at tage fat, opdagede vi, at der maatte særligt værktøj til.

- Skal taget absolut være af kobber?

- Ja, for at det kan blive irgrønt og faa det antikke præg. Ganske vist kan det irgrønne skabes af kunstigt vej - det gør vi selv for at fremskynde det antikke, men kobber skal til.

- De fabrikere vel nu lygter paa samlebaand?

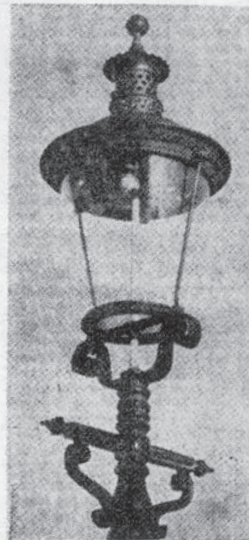
- I reglen laver vi 25 ad gangen, en enkelt gang er det blevet til 50.

- Hvor mange er De kommet op paa?

- Nogle hundrede stykker. Vi begyndte for halvandet aar siden.

- Og hvor mange er solgt?

- Det er de da næsten alle.

Taget er af kobber

Interesse for USA

Johs. Uhrbrand finder en farvestraalende brochure frem, hvori lygtens fordele fremhæves paa dansk, engelsk og tysk. Leverandør til kommuner og institutioner, staar der.

- De arbejder altsaa med henblik paa eksport?

- En dansker, der bor i Amerika, har skrevet, at han er køber til 500, hvis vi kan blive enige om prisen. Han tilføjer, at han i bekræftende fald regner med hurtig at kunne afsætte andre 500. Forresten har jeg forbindelse med otte-ni agenter, som vil forsøge eksport til USA og Canada. Fra Norge og Sverige er der flere forespørgsler, men vi skal først have prisen aftalt og gjort klar til at kunne klare ordrene. Vi har jo ogsaa andet at gøre paa værkstedet end at lave gaslygter.

Føreløbig har jeg solgt til bl.a. Struer kommune, som har opstillet 10 i anlæggene, og mange er gaaet til København og det meste af Sønderjylland. Jeg er nok den eneste i landet, som fremstiller saa store gaslygter.

- Har De faaet udtaget patent?

- Nej, hvad ville det hjælpe? Mennesker er saa snedige, at de kan efterlave alt - og sørg for, at der er den rette nuanceforskil, der gør, at det juridisk ikke betyder efterabning.

- Saa kan De jo faa mange konkurrenter, hvis andre smedemestre opdager, at det er en forretning at lave gaslygter.

- Lad dem bare komme. De viger nok tilbage for at forsøge, naar de opdager, hvor meget mas der er.

Vagabonden.

»NOVA« Staalpladehjul

Todelte 16x5" (for Jet dæk).

Normalfælg i 3", 4" og 5" br. Størrelser fra 12" til 36".

Leveres til enkelt- og tvillingmontering, med og uden boring.

Fabriken »NOVA« Kolding

Tlf. (041) 2242.

Smaa annoncer virker ogsaa i

Dansk Smede-Tidende

Ægteparret Uhrbrand med datteren.

kost og logi. Det må have været som at drive et mindre hotel så længe, det stod på, og ordningen ophørte først engang i 1960'erne. Den del af virksomheden har givetvis hvilet mest på Johannes' hustru, Nicoline.

I 1972 afhændede parret virksomheden og flyttede til Koldby. Fabrikens gamle bygninger fremstår i dag med deres oprindelige ydre, men en del af maskinerne er overdraget til museet. Indvendig er der nu smedeværksted under navnet Villerslev Metal v/ Jesper Jensen, der laver forskellige specialprodukter, bl.a. havelåger og den klassiske Uhrbrand-lampe, som stadig er et stykke gedigent håndværksarbejde.

Kilder:

"En vandring i tid fra Galgebakke til Gudnæs"
Lokalhistorisk projekt – Villerslev sogn, s. 81-83
Artikel i Dansk Smede-Tidende
Poul Skræm, Visby
Jesper Jensen, Villerslev
Lars Toftdahl, Villerslev

Blodsøstre

Af Marie Markvard Andersen

Inden jeg blev bedt om at skrive manuskriptet til årets fyrspil, anede jeg ikke, at der fandtes noget, som hed rakkere. Jeg kendte ordet "Rakkerpak", som ikke var et særligt flatterende udtryk, men det var alt.

Det var derfor noget af en overraskelse, da jeg begyndte at læse op på emnet, og en fuldstændig ny og fascinerende del af danmarkshistorien voksede frem for øjnene af mig.

Emnet greb mig straks, og jo mere jeg læste om rakkerne, jo mere interesseret blev jeg i disse menneskers skæbne. En mytisk underklasse af omrejsende afstikkere, udstødte og nødstedte med egne skikke og traditioner, som tog sig af de opgaver, ingen andre i samfundet ville røre. Hvorfor havde jeg aldrig hørt om dem før?

På et besøg til Bundsbæk Mølle ved Ringkøbing-Skjern museum, blev historierne om rakkerne endnu mere levende gennem Per Lunde Lauridsens malende beskrivelser. Med stor passion snoede han historiens tråde sammen, så jeg efterhånden begyndte at forstå, hvem rakkerne var, hvor de kom fra, og hvor de forsvandt hen.

En af de ting, der tog mig længst tid at begribe, var den mystik og overtro, rakkerne på flere måder var omgivet af. Man kan forstå, at omflakkende tyve, tiggere og krøblinge har været ringeagtede af det etablerede samfund. Det var straks sværere at forstå, hvorfor man forbandt rakkerne med noget decideret okkult og fremmedartet. Men hvor nogle rakkere overlevede ved at stjæle og tigge, og andre tog de småjobs, de kunne få i landsbyerne, håndterede mange rakkere også de mest beskidte og ubehagelige opgaver i samfundet. Det inkluderede også de opgaver, som man mente havde forbindelse med djævelen og fordærvede sjælen. Og havde et menneske først været i berøring med det onde, havde man det onde i blodet for altid.

Rakkernes børn arvede det fordærvede blod.

Der blev på den måde skabt en ond cirkel, hvor det blev meget svært at blive indlemmet i samfundet, når man først var dømt ude. Antallet af rakkere voksede, fordi rakkernes børn også selv voksede op og blev rakkere.

I dag kan det være svært at forstå den overtro, der har formet disse menneskers skæbner. Endnu mere svært er det at forstå, at man kunne tro på, at et barn kunne have ondt blod i årenerne.

Desværre er der stadig masser af mennesker i verden, der lever som omstrejfende fremmede og hutler sig gennem tilværelsen. Alt for ofte med børn i hånden. Mens flygtningestrømme udfordrer Europas grænser, og roma-familier samler flasker i Københavns gader, buldrer debatten afsted om, hvem i vores samfund, der er "os", og hvem, der er "dem". Det kan være svært at finde det rigtige balancepunkt mellem at ville rumme alle i verden og at ville rumme ingen andre end sig selv. Historien viser, at der sjældent findes simple løsninger. Vi må alle hver især søge vores egne svar og foretage de valg, vi finder rigtige.

Det var en stor fornøjelse at opleve forestillingen og se publikum følge engageret med i rakkernes liv. Og jeg var stolt over, at så mange

dygtige og engagerede fyrspillere samlede sig på og bag scenen for at give liv og sjæl til historien.

Fra museets arbejdsmark

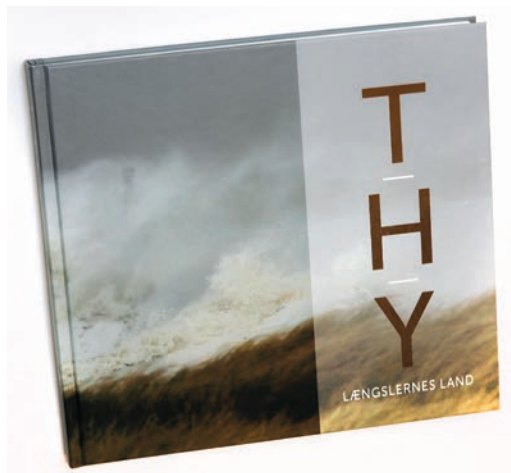
Af Jytte Nielsen, Museum Thy

Historier om Danmark

Hele 2017 har stået i historiens tegn. På alle platforme og medier har man kunnet møde Danmarkshistorien. I en stort anlagt tv serie på DR 1, med skuespilleren Lars Mikkelsen som den gennemgående fortæller, er vi blevet ført gennem historien fra de første istidsjægere til nutiden. Og på de lokale radiokanaler er den lokale historie fortalt med hjælp fra bl.a. museumsmedarbejdere I det forløbne år har Museum Thy også haft fokus på "den lokale danmarkshistorie". I foråret startede vi op på en foredragsrække om sten-, bronze- og jernalder – og vi blev nærmest lagt ned af interesserede tilhørere, så det blev nødvendigt at gentage foredragene og endvidere udbyde dem på Heltborg Museum dette efterår. Foredragsrækken er fortsat i efteråret med middelalder og renæssanceemner. Men året har også budt på en række udflugter til historiske steder rundt om i Thy. Det har været særdeles positivt med den store interesse samt opleve, at vores fælles historie betyder meget for mennesker anno 2017. Det lover godt for fremtiden, for vi kan lære meget af fortiden.

Thy – længslernes land

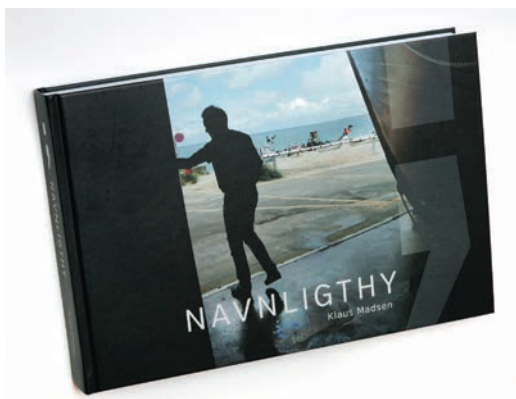
I november måned 2016 udgav museet et bogværk med titlen "Thy – Længslernes land". Faktisk var det to bøger sat sammen i en bog. En redaktionsgruppe bestående af Hans Jørgen Knudtzon, Else Bisgaard, Ib Nord Nielsen og undertegnede havde bedt en række nulevende skribenter og fotografer om at levere et bidrag til bogen ud fra to ord – nemlig Thy og længsel. Ideen til bogen kom fra Hans Jørgen Knudtzon, der som tilflytter til Thy for år tilbage syntes, at der manglede et sådant værk. 37 skribenter og 14 fotografer tog imod invitationen til at yde et bidrag, og disse bidrag blev til "den første bog". Den anden bog består af uddrag af tekster om Thy forfattet af afdøde personer, samt en række gengivelser af malerier udført

ligeledes af nu afdøde kunstnere. Bogen blev vel modtaget både lokalt og nationalt, og første oplag var udsolgt først i det nye år, så et nyt oplag er produceret, og bogen sælger stadig godt. Når bogen er blevet så godt modtaget og kommenteret, hænger det sikkert sammen med, at vi alle er nysgerrige på det sted, som vi hver især har et særligt forhold til. Måske længes vi ikke ligefrem, men landet her har en særlig betydning for os, og bogen bekræfter vores fornemmelse.

Heltborg Museum – 25 år

Den 16. april 2017 kunne vi fejre, at det var 25 år siden, at Heltborg Museum blev officielt indviet ved, at daværende borgmester i Sydthy Kommune Niels-Peter Kaastrup Hansen klippede den røde snor over. Egentlig åbnede salene med kunst allerede i sommeren 1991, men man valgte altså at lave en officiel indvielse, da landbrugsudstillingen var en realitet i foråret 1992. I de forløbne 25 år er der sket meget på museet. Kunstsamlingen er forøget betragteligt med værker af mange kunstnere, en mindestue for hjemstavnsdigteren Hans Bakgaard er etableret, en rekonstruktion af en jernaldergård fra århundrederne før Kristi fødsel er opført

på den gamle fodboldbane, et kunstbibliotek skænket af John Ørum Jensen er skabt og en permanent udstilling med værker af kunstneren Erland Knudssøn Madsen er opbygget i det gamle cykelskur. Endelig er arealerne rundt om museet blevet arena for flere skulpturer bl.a. udført af Westergaard slægten, Kurt Tegtmeier og Ole Kristensen. Den gamle lærerbolig er

blevet ramme for Sydthy Billedskole, og i gårdtoiletet er der opsat en hjertestarter, som hele landsbyen kan benytte.

På museet har der i årenes løb været vist et utal af særudstillinger, afholdt koncerter, foredrag og julemarkeder, og i jernaldergården har der været jernalderdage for børn og glade voksne i over 20 år. Besøgstallet har for længst passeret de 100.000 gæster, så den gamle skole kan godt være sig selv bekendt. Først var den skole med alt det der følger i en menneskealder, og nu er der snart forløbet endnu en menneskealder som museum. For begge funktioner gælder, at viden er i højsædet. Både skolen og museet vil gerne bibringe sine "kunder" en indsigt, en viden, så det enkelte menneske bliver i stand til at træffe valg på et kvalificeret grundlag.

Howdan fremtiden bliver for Heltborg Museum vides ikke, for nye vinde blæser både lokalt og nationalt i museumsverdenen, men det er

Fra udstillingen NAVNLIGTHY. Foto: Klaus Madsen.

mit ønske, at museet må bestå mange år fremover. For vi ved, at museet betyder meget for mange mennesker, idet de her finder en helt speciel atmosfære og ramme for oplevelser – enten blandt Jens Søndergaards tidløse malerier eller i jernaldergårdens uformelle miljø, hvor tiden får fylde.

Svends fortjenstmedalje

Sidste efterår havde Svend Sørensen været ansat ved museet i 40 år som museumspædagog. Ja, det er næsten ikke til at forestille sig – så mange år – men ikke desto mindre rigtigt. Museet indstillede Svend til Dronningens fortjenstmedalje "for lang og tro tjeneste" i museets regi. Og vores dronning bifaldt museets ønske, så vi i december måned 2016 på dronningens vegne kunne tildele Svend Sørensen hæderstegnet. I begrundelsen for indstillingen fra museet stod bl.a.: "Svend Sørensen har altid forstået at sætte sig selv i spil i formidlin-

gen, men aldrig på bekostning af budskabet. Hvert år til jul har han således formidlet til et utal af skoleklasser og børnehaver. I december måned har vi kunnet møde ham udklædt som skorstensfejer, Gutenberg, sømand eller præst – i den gode sags tjeneste – og videre: "Ved sin alsidighed og nytænkning har han også formået at bringe museet ind i nye tider og nye tankesæt. Og så har han altid forstået, at i mødet mellem mennesker og i deres samtale, sker en frugtbar erkendelse".

Sommeren 2017

Denne sommer har Heltborg Museums vægge været fyldt af portrætter af thyboer og vævede tæpper med inspiration fra Jens Søndergaard.

Fotograf Klaus Madsen, tidligere pressefotograf ved Thisted Dagblad, har igennem de sidste 7 år lavet portrætter af thyboer til hjemmesiden www.navnligthy.dk. Hver uge har man kunnet læse om endnu en spændende person

ud fra devisen, at alle har/bærer rundt på en historie. Eftersom hjemmesiden er overdraget til museet opstod et gensidigt ønske om at lave en udstilling og en bog med nogle af de mange historier. Det blev til et portrætgalleri med 186 personer og en bog med lige så mange historier. Klaus Madsen har ihærdigt arbejdet med disciplinen fotojournalistik og er en sand mester til at få "taget personerne af", både hvad angår fortælling og foto.

Væveren Ane Henriksen, tidligere Hanstholm, var gået i dialog med maleren Jens Søndergaard, og det kom der en helt særlig udstilling ud af. Ane mestrer de store formater – tæpper på 2x3 meter – og alle med tydelig inspiration fra malerens værker. Det være sig grenene på et forblæst træ eller pløjefurerne i en mark. Med ophængningen af hendes tæpper mellem Jens Søndergaards malerier fremkom helt nye observationer, og mange kommenterede da også malerierne ud fra en ny synsvinkel. Til udstillingen var der fremstillet et katalog.

I støbeskeen

Det har været et travlt år på hele Museum Thy. Arkæologien har buldret derudaf. Måske er opsvinget virkelig kommet – også til Thy – for der graves kabler ned, udstykkes grunde til beboelse og erhverv, åbnes nye grusgrave og anlægges jordvarme. Detektorfolket har heller ikke ligget på den lade side, så mange hundrede stykker Danefæ er sendt til Nationalmuseet. Men der er også arbejdet med planerne for en udvidelse af Thisted Museum. Sidst men ikke mindst er de sidste forberedelser til en fusion med Museumscenter Hanstholm pr. 1. januar 2018 ved at være klar. Fra Museum Thy glæder vi os til det nye samarbejde med kollegerne i Hanstholm.

Men 2017 har også budt på mere vemodige stunder. Den 8. april afholdt vi på Heltborg Museum en mindesammenkomst for John Ørum Jensen, som var afgået ved døden i 2016. John har betydet umådelig meget for museet – først som medarbejder og senere som "mæcen".

Svend Sørensen ved tildelingen af Dronningens fortjenstmedalje.

Årets "Kend din egn" foredrag omhandlede bl.a. færgerne på Limfjorden. Foto: Klaus Madsen.

John fandt ofte "ting" til museet i form af relevant kunst eller bøger til kunstbiblioteket, som han selv havde skænket til museet i forbindelse med sin flytning til hovedstaden. Vi vil altid tænke på John med glæde. Æret være hans minde.

Som sagt kender vi ikke fremtiden. Men lige nu er der gang i en museumsudredning initieret af kulturminister Mette Bock. Måske skal de økonomiske midler fordeles anderledes, måske skal vi ikke længere alle arbejde med de fem museumssøjler – indsamling, registrering,

bevaring, forskning og formidling. På Museum Thy vil vi nødtigt skulle undvære en eller flere af søjlerne, så vi håber, at skulle det komme så vidt, så kan vi regne med jer alle i en protest til ministeren. Vi ønsker ikke at blive reduceret, for vi ved – af erfaring fra andre områder – at mister vi først kompetencer, så bliver de aldrig reetableret!

Men lige nu glædes vi over alle de gode ting og vil gerne her takke for støtte og opbakning til museets arrangementer samt opmuntrende ord og tilkendegivelser, når der er brug for det.

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Af Henrik Eriksen, Bedsted

Foreningen forsøger at planlægge arrangementer, så vi kommer rundt i hele den "gamle" Sydthy Kommune. Det er ikke altid en nem opgave at løse, da adskillige kroer/restauranter ikke eksisterer mere. Vores valgmuligheder er blevet indskrænket en del. Heldigvis bliver vi godt modtaget på de tilbageblevne. Onsdag d. 23. nov. 2016 afholdt vi vores generalforsamling på Hotel Thinggaard i Hurup. 70 medlemmer var fremmødt. Knud E. Nielsen, Koldby blev valgt til dirigent. Under beretningen kunne formanden bl.a. fortælle, at foreningen har lavet en offentlig Facebook-gruppe under navnet "Vi er også fra Sydthy". Mange er kommet med små lokalhistoriske indslag, og gruppen talte på daværende tidspunkt knap 200 medlemmer. Her midt i september 2017 er der 361 medlemmer. Med dette initiativ håber foreningen at tiltrække den lidt yngre generation. Formanden kunne også i beretningen fortælle, at foreningen fortsat vil bruge Thylands Avis til at fortælle om de forskellige aktiviteter. Formanden kunne også oplyse de fremmødte om, at der er brugt mange penge i 2016. Heldigvis er foreningens økonomi god. Derfor har man investeret i højskolesangbøger, højtaleranlæg samt støttet en bogudgivelse og endeligt givet et pænt beløb til Nationalpark Thys kommende center i Vorupør. Formanden sluttede med at takke de mange medlemmer, der yder en kæmpeindsats for foreningen. Desuden takkede han Museum Thy og Hurup Bibliotek for et godt samarbejde. Kasserer Knud-Ole Henriksen, Bedsted, af lagde foreningens regnskab. Årets resultat viste et underskud på kr. 21.851,00 grundet de forskellige investeringer/støttebeløb. På valg til bestyrelsen var Willy Mardal og Henrik Eriksen. De blev begge genvalgt. Suppleant Britta Nielsen blev også genvalgt. Formanden afsluttede selve generalforsamlingen med at takke det afgangende redaktionsmedlem, Britta Nielsen, for et solidt og omhyggeligt arbejde i redaktionsudvalget. Britta har været med

til at lave 6 årbøger. Grete L. Nikolajsen, Etrup, er nyt medlem af redaktionsudvalget. Efter generalforsamlingen var der musikalsk underholdning ved Uggi Larsen og Axel Loustal. Indslaget blev krydret med små anekdoter. Efter kaffebordet præsenterede Jenny Kobberø "Sydthy Årbog 2016", og de fremmødte kunne ved selvsyn se resultatet af det store, flotte arbejde i redaktionsudvalget. På det efterfølgende bestyrelsesmøde konstituerede bestyrelsen sig. Henrik Eriksen blev valgt til formand, Gitte Jensen til næstformand og Rita Christensen til sekretær. Øvrige medlemmer af bestyrelsen: Ruth Thinggaard og Willy Mardal. Knud-Ole Henriksen er kasserer (valgt uden for bestyrelsen).

Hurup Bibliotek og Egnshistorisk Forening for Sydthy stod for et arrangement onsdag d. 29. marts 2017 på Hurup Bibliotek. Hellmut Seifert Toftdahl, Trige, fortalte og viste billeder fra sin opvækst som tyskerbarn i Hurup, hvor han aldrig blev mobbet for sit fædrene ophav. Moderen, Helga Toftdahl, blev 5. maj 1945 arresteret og indsat i Thinghusets arrest i Vestervig i 4 uger, inden hun blev løsladt, uden at der blev rejst nogen tiltale. Han fortalte også om sit møde i 1976 med faderens efterladte familie i DDR, hvor han fandt 5 halvsøskende og faderens enke, som i dag er 97 år. En bevægende aften med omkring 80 deltagere.

Nordmors var i år målet for vores sommerudflugt. Vi havde denne gang valgt at arrangere vores udflugt før sommerferien nemlig d. 18. juni. 42 deltagere havde tilmeldt sig, og de fik en god "dannelsesrejse" på Mors. Henning Sørensen, Erslev, var vores vidende, lokale guide. Vi stoppede først ved Salgjerhøj, dernæst havde vi helt ekstraordinært fået lov til at se kunstneren Erik Heides skulpturhave. Næste stop var Fossil- og Molermuseet, hvor vi blev meget klogere på øens historie. Ved landbrugsmuseet Skarregaard gjorde vi et kort ophold, inden turen gik til den nyrenoverede

Ejerslev Havn, hvor deltagerne fik mulighed for at gå rundt om lagunesøen. Middagen blev indtaget på Nordvestmors Fritidscenter. En dejlig sommerudflugt tæt på Thy – måske skal vi også næste år arrangere en tur tæt på Thy? Vores aftenarrangement foregik i Krik d. 17. august og skete i et samarbejde med Krik- og Omegns Beboerforening. Emnet var "Krik i gamle dage". Gitte Jensen fortalte om Krik helt fra 1528 og frem til nutiden. Den mundtlige beretning blev understøttet af et omfattende billed- og kortmateriale. Krik var bestemt et knudepunkt i Sydthy i gamle dage. Personer, der var vokset op i Krik, delte minder om Krik, herunder om personer, som prægede datidens Krik. En givende aften for de 78 deltagere med forskellige muntre indslag. Bestyrelsen er meget opmærksom på, at medlemstallet i vores forening er vigende! Sydthys historie og identitet skal også fremover formidles i skriftlig form i vores årbog samt ved mundtlig fortælling gennem foredrag og andre arrangementer, men vi vil også overveje, hvordan formidlingen også kan foregå ved brug af

moderne, elektroniske medier. Vi tror, at vores Facebook-gruppe er et medie, hvor vi kan nå en målgruppe, der skal føre foreningen videre også i den nye digitale verden. Der vil fortsat være mange lokalhistoriske emner fra vores område. Disse emner skal ud – måske på flere måder end i 2017. Bestyrelsen håber, at vores medlemmer vil gøre familie, naboer og venner opmærksomme på vores forening og dens tilbud og aktiviteter. Vi modtager altid gerne ideer, der kan styrke Egnshistorisk Forening for Sydthy og dermed det lokalhistoriske arbejde. Jeg vil slutte med et vers fra "Farvel til Thy" skrevet af Inge Hertz Aarestrup:

*Ord som kommer af tro og erfaring
Vokser langsomt som træer i blæst
De behøver slet ingen forklaring
og de trøster og varmer os bedst;
De er blå som fjordens bølger
Blå som himlen når dagen er ny,
Som et kærtegn i hjertet de følger
Den som rejser fra landet i Thy.*

Vilhelmsminde september 2017.

Sådan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson.

Bestyrelsen:

Henrik Eriksen (formand), Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40
henrik.eriksen1@skolekom.dk

Gitte Jensen (næstformand),
Vesterhavsvej 44, Agger,
7770 Vestervig. Tlf. 23 67 88 56
aggergitte@gmail.com

Willy Mardal, Legindvej 102,
Sønderhå, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45
willy@mardal.dk

Rita S. Christensen, Gyvelvænget 2,
7755 Bedsted. Tlf. 20 36 11 88
ritachristensen2@gmail.com

Ruth Thinggaard, Klostergade 34
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42
rwt@live.dk

Kasserer (ej medlem af bestyrelsen)
Knud Ole Henriksen, Skolegade 36,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 16
til@knudole.dk

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 21 44 47 11

Jenny Kobberø, Syrenvej 3,
7755 Bedsted. Tlf. 51 31 64 35

Boddum: Erik Gravgaard, Fugløvej 1,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 43 54 54 16

Gettrup: Egon Olsen, Ydbyvej 92,
7760 Hurup. Tlf. 25 77 27 66

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75

Hassing: Peter Østergaard, Åbrovej 9,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 21

Helligsø: Egon Olsen, Ydbyvej 92,
7760 Hurup. Tlf. 25 77 27 66

Heltborg: Jerry Madsen, Krogen 2, Heltborg
7760 Hurup. Tlf. 97 95 33 13

Hurup: Svend Kristensen, Svanevej 12,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 24 12
Kristian H. Kristensen, Thyrasvej 43,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 61 87

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61

Koldby: Knud E. Nielsen, Fuglhøjgårdsvej 2,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 62 01

Lodbjerg: Betty Jensen, Rønheden 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 82 02

Skyum: Ghita Lovmand, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 93 11

Snedsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 41 66

Svankjær: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

Sønderhå,
Nørhå og

Hørsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45

Thisted: Erik Boesen, Gråkildevej 73,
7700 Thisted. Tlf. 97 91 25 40

Vestervig: Uggi Larsen, Ydbyvej 30,
7770 Vestervig. Tlf. 40 53 12 99

Ruth Thinggaard, Klostergade 34,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03

Villerslev: Githa Lovmand, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 93 11

Visby: Henrik Eriksen, Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05

Ørum: Villiam Mortensen, Hvidbjerggårdsvej 18,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2017: Kr. 150,00